

TAMPEREEN YLIOPISTO

Jonna Takkunen

HONKOLALAISET TORPPARIT 1900-LUVUN ALUN MURROKSESSA

**Yhteisön ja sosiaalisen aseman merkitys torpparien suhtautumisessa
torpparikysymykseen ja vuoden 1918 sotaan.
Mikrohistoriallinen tutkimus Urjalan Honkolasta**

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2010

Tampereen yliopisto
Historiatieteen ja filosofian laitos

TAKKUNEN JONNA: Honkolalaiset torpparit 1900-luvun alun murroksessa – Yhteisön ja sosiaalisen aseman merkitys torpparien suhtautumisessa torpparikysymykseen ja vuoden 1918 sotaan. Mikrohistoriallinen tutkimus Urjalan Honkolasta.

Pro gradu -tutkielma, 134 s., 2 liites.
Historia
Toukokuu 2010

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sosiaalisen aseman ja yhteisön merkitystä torpparien suhtautumisessa omaan asemaansa torpparilaitoksen viimeisinä vuosina. Tutkin niin ikään heidän suhtautumistaan 1900-luvun alun torpparikysymykseen ja yhteiskunnallisen tilanteen kriisiytymiseen vuonna 1917 ja ennen kaikkea sisällissodassa 1918. Perehdyn aiheeseen paikallisella tasolla Urjalan Honkolan kylässä, joka muodostui pääasiassa suuren kartanon alustalaisista.

Tutkimukseni ulottuu 1900-luvun alusta sisällissodan jälkeiseen syksyyn. Perehdyn aiheeseen mikrohistoriallisella metodilla, käyttäen hyväkseni muistitietoa, jotta löytäisin aihepiiristä uutta tietoa. Itse tutkimuskysymyksen rinnalla kuljetan mielenkiinnosta mukaan otettua sivupolkua alueen kansanomaisen historian tarkkailusta. Kansanomaista historiaa etsin muistitiedosta ja Väinö Linnan romaanista *Täällä Pohjantähden alla*, sillä Linnan ja romaanin yhteydet Honkolan kylään ovat ilmeiset.

Aineistona käytän sekalaisesti kaikkea kirkon rippikirjoista työväenyhdistysten ja punakaartien pöytäkirjoihin. Muistitietoa haastatteluiden ja kirjallisten muistelmien muodossa käytän paljon. Tutkimukseni osoittaa työväenyhdistyksen voimakkaan vaikutuksen yksittäisen torpparin heräämisessä torpparinasemansa epäoikeudenmukaisuuteen. Torpparien alisteisen aseman kokemiseen vaikutti myös tiivis kyläyhteisö, joka koostui pitkälti samankokoisista ja lähellä kartanoa sijainneista torpista. Sen sijaan kylän laitamilla ja kaukana keskustasta sijainneet, sekä talonpoikia isäntinään palvelleet torpparit jäivät työväenyhdistyksen ja sitä kautta alueen voimakkaan yhteisön ulkopuolelle.

Sisällissotaan osallistumisen suhteen alueella toimittiin samalla tavoin kuin työväenyhdistystenkin. Kapinaan osallistuttiin punaisella puolella suurella joukolla, joskin aktiivisesti vain sodan alussa. Yksikään alueen torppari ei osallistunut rintamataisteluihin eikä kaatunut sodassa, joten tilastoista heitä ei ole tähän mennessä näkynyt.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	3
1.1 TUTKIMUSKYSYMYS JA AIHEEN RAJAUS	3
1.2 TORPPARIT JA SISÄLLISSOTA TUTKIMUSKOHTENA	6
1.2.1 <i>Torppareita tilastoissa ja maalaisyhteisöjen tutkimuksessa</i>	6
1.2.2 <i>Valkoinen valhe ja punainen totuus – sisällissodan tulkinnasta ja tutkimuksesta</i>	11
1.3 TUTKIMUKSEN AINEISTOT, METODIT JA LÄHTÖKOHDAT	15
1.3.1 <i>Aineistoon liittyviä ongelmia</i>	15
1.3.2 <i>Mikrohistoriaa ja ihmisen ymmärrystä</i>	16
1.3.3 <i>Väinö Linna, Pohjantähti ja Honkolan torpparit</i>	22
1.3.4 <i>Onko Täällä Pohjantähden alla kansanomaista historiaa?</i>	25
1.4 KÄSITTEET JA TUTKIMUKSEN LYHYT ESITTELY	27
2. TORPPARIT OSANA HONKOLALAISTA MAALAISSYHTEISÖÄ	29
2.1 TORPPARIN ELINYMPÄRISTÖ JA ARKI	33
2.1.1 <i>Torpan viljely, karjanhoito ja yleinen toimeentulo</i>	37
2.1.2 <i>Vuokranmaksu ja nautintaoikeudet</i>	41
2.1.3 <i>Torpparien sosiaaliset suhteet</i>	46
2.2 TORPPARIEN ONGELMAT JA RISTIRIIDAT JULKISEEN KESKUSTELUUN.....	49
2.2.1 <i>Torpparilaitos alkaa murentua Honkolassa</i>	51
3. TORPPARIT JÄRJESTÄYTYMISEN HUUMASSA	56
3.1 VARHAISET KIISTÄMISEN MUODOT	56
3.2 TORPPARIT URJALALAISISSA YHDISTYKSISSÄ JA JÄRJESTÖISSÄ 1900-LUVUN ALUSSA	58
3.3 TYÖVÄENLIKE JA TORPPARIT	62
3.3.1 <i>Sosiaalidemokraattisen puolueen vastaus torpparikysymykseen</i>	64
3.3.2 <i>Äänestyslipulla vaikuttamassa</i>	67
3.3.3 <i>Paikallisten työväenyhdistysten toiminta</i>	68
3.3.4 <i>Torpparit työväenyhdistyksissä Honkolassa ja Kehrolla</i>	71
4. KOHTI VALLANKUMOUSTA	76
4.1. SUOMI JA URJALA ENSIMMÄISESSÄ MAAILMANSODASSA.....	76
4.2 RISTIRIIDAT KÄRJISTYVÄT VUONNA 1917.....	77
4.2.1 <i>Urjalan maatyöläisten lakkoliike</i>	79
4.2.2 <i>Torpparien rooli lakossa</i>	79
4.3 PARLAMENTARISMI VAI VALLANKUMOUS? – RADIKALISOITUVA TYÖVÄENLIKE	83
4.4 TORPPARIT TYÖVÄENYHDISTYKSESSÄ SISÄLLISSODAN ALLA	87
4.4.1 <i>Torppari – kunnan työläisen ideaali?</i>	91
5. TORPPARIT SISÄLLISSODASSA	95
5.1 SISÄLLISSOTA URJALASSA.....	95
5.1.1 <i>Kotirintamalla punaisena virkamiehenä</i>	97
5.1.2 <i>Honkolan torpparit punakaartissa</i>	99
5.1.3 <i>Punainen terrori Honkolassa</i>	106
5.2 SODAN HINTA	109
5.2.1 <i>Torpparit valkoisen terrorin kohteena</i>	109
5.2.2 <i>Valtionpetturit vankileireillä ja oikeudessa</i>	111
5.3 SISÄLLISSODAN JÄLJET HONKOLAN TORPISSA	117
6. PÄÄTELMÄT	119
LIITTEET	123
LÄHDELUETTELO	125

1. Johdanto

Akseli katseli suon raivaamatonta osaa ja puhui pojille:

– Varrokkaas pojaat sitä aikaa kun maanmittari lyö paaluja pellonnurkkiin, niin silloin minulla on töitä teillekin. Rupes aukeen ojaa. Se on kumminkin neljän hehtaarin kappale mitä minä siitä vielä saan, kun minä menen pikkusen tonne mettään. Jahka vaan eduskunnassa nuija paukahtaa. Ja ton naveton minä uusin ja asuinrakennuksen minä vuoraan. Ja silloin minä otan vihdon viimeen tosta perunamaasta kiven pois.

Hän oli innostunut. Sen vuoksi hän niin vapaasti puhui veljilleen suunnitelmistaan, ja Aku sanoikin vähän ovelan näköisenä:

– Milläs ruumiit rukiita ostaa.¹

Väinö Linnan romaanissa *Täällä Pohjantähden alla* torppari Akseli Koskela on innoissaan onnistuneen lakon vuoksi, sillä lakon ansiosta Pentinkulman maatyöläisille saatiin viimein kahdeksan tunnin työaika. Lakko oli työväenliikkeen näkyvimpiä aikaansaannoksia, ja Akseli jos kuka uskoi työväen asiaan. Hän ajatteli torpparivapautuksenkin tapahtuvan vain työväenliikkeen ja sosiaalidemokraattien ansiosta. Hän uskoi vapautuksen koittavan pian, vaikka Aku-veli sitä hieman epäileekin. Silti Akseli lähti mukaan punakaartiin ja toimi sodassa punapäällikkönä. Toimivatko torpparit todellisuudessa kuten Akseli?

1.1 Tutkimuskysymys ja aiheen rajaus

Käsittelen tutkimuksessani Urjalan Honkolan kylän torppareita torpparilaitoksen viimeisinä vuosina. Tarkoitukseni on tarkastella torpparien suhtautumista omaan asemaansa ja torpparikysymykseen, sekä päästä selville, millaiset olivat heidän poliittiset näkökantansa. Tavoitteeni on selvittää honkolalaisten torpparien järjestäytymistä 1900-luvun alussa ja sitä, millaiset asiat torpparien järjestäytymiseen mahdollisesti vaikuttivat. Tätä kautta pääsen tutkimaan minua eniten kiinnostavaa aihetta, eli torpparien käyttäytymistä Suomen sisällissodassa vuonna 1918.

Tutkimuksen tarkoitus on piirtää kuva torpparien elämästä ja toiminnasta paikallisella tasolla 1900-luvun alussa ja sisällissodan aikana. Pyrin maalaamaan kuvan siitä, millaiset olivat torpparien elinolosuhteet ja arki Honkolassa. Pohdin, voiko torpparin arkielämästä löytää johtolankoja torpparin suhtautumisesta omaan elämäntilanteeseensa. Kuinka torpparit näkivät oman roolinsa

¹ Linna 1965b (1960), 137.

vuokraviljelijöinä? Kuinka torpparit suhtautuivat maanvuokralakiin ja sen pitkittyneeseen käsittelyyn eduskunnassa? Näkivätkö torpparit eri tavoin yhteiskunnan kärjistyvän tilanteen vuonna 1917? Miten torpanlunastuslain käsittely vaikutti torpparien käyttäytymiseen vuonna 1918? Mikä oli torpparikysymyksen merkitys honkolalaisten torpparien osallistumisessa sotaan?

Torppareita on tutkittu paljon tilastollisin menetelmin. Torpparien osuutta sisällissotaan on tutkittu yleensä sodassa kaatuneiden tai ammuttujen perusteella, mikä jättää henkiin jääneet torpparit tarkastelun ulkopuolelle. Juuri tästä syystä pureudun asiaan paikallisella tasolla Honkolan kylässä. Mikrotasolla paitsi mahdollisesti löydän sotaan osallistuneet torpparit, myös pääsen helpommin aavistamaan sitä maailmankuvaa, jonka vallassa he tekivät valintoja vuonna 1918 ja sitä ennen. Tätä maailmankuvaa pyrin hahmottamaan kulkemalla pienen kuvitteellisen matkan honkolalaisten torpparien elämänpolulla. Tässä tutkimuksessa sukellan heidän elämäänsä 1900-luvun alussa ja tarkkailen heitä syksyyn 1918 asti. Pyrin matkallani kuvaamaan torpparien arkea, tekemisiä, elinolosuhteita, ihmissuhteita, heidän asemaansa kyläyhteisössä ja heidän suhtautumistaan asioihin, joita heidän ympärillään tapahtui. Tätä kuvausta vasten, heidän elämästään ja lähtökohdistaan käsin, pääsen tarkkailemaan torpparien käytöstä sodan aikana.

Tutkin nimenomaan isäntätorppareita ja jätän torppien muun väen, eli pojat, vävyt, vaimot ja tyttäret, vähemmälle huomiolle. Tiukka rajaus johtuu ennen kaikkea siitä, että vain tarpeeksi pienellä zoomauksella minulla on mahdollista päästä asioissa syvälle. Lisäksi isäntätorpparit edustavat torpan väestä nimenomaan sitä kaksijakoista luokkaa, joka on mielestäni kiinnostava: he olivat toisaalta maanviljelijöitä, oman vuokraviljelmänsä isäntiä, mutta toisaalta yhtä lailla alustalaisia kuin muutkin maatyöläiset. Naiset sen sijaan hukkuvat tässä tutkimuksessa, kuten niin monessa muussakin tutkimuksessa, aiheen rajauksen ulkopuolelle. Miesten mentyä torpan taksvärkkiin tai työväenyhdistysten kokouksiin, naiset jäivät yleensä kotiinsa torppaan, eivätkä siten jättäneet jälkiä itsestään. Pyrin silti aika ajoin nostamaan torpan naisiakin tutkimuksessa esille.

Valitsin eteläisellä Pirkanmaalla sijaitsevan Urjalan² Honkolan kylän³ tarkastelukohteekseni monestakin syystä. Ensiksikin Urjalasta on säilynyt erittäin hyvin ja monipuolisesti lähdeaineistoa. Toiseksi Urjalan ja Honkolan kiinnostavuutta torpparinäkökulmasta lisää se, että kirjailija Väinö Linna oli Honkolasta kotoisin. Kolmas syy Honkolan kiinnostavuuteen on se, että siellä oli erilaisia torppia. Honkolassa oli kartano, jonka vanhimmat torpat olivat 1700-luvulla perustettuja

² Ks. Liite 1. Kartta Urjalan sijainnista.

³ Ks. Liite 2. Honkolan sijainti Urjalassa.

perintötorppia. Kartanossa oli myös kaukana päätilasta sijaitsevia suuria salotorppia ja lähellä kartanoa olevia muutaman hehtaarin pikkutorppia. Kartanon lisäksi Honkolassa oli isoja ja pienempiä talonpoikaistiloja, joissa oli yksi tai useampi torppari. Alueen tutkimuksen kannalta torpparitutkimus tuntui tärkeältä, sillä torpparikysymys näyttelee merkittävää roolia alueen historiassa. Toisaalta olisi myös hyvin perusteltua perehtyä esimerkiksi Keski-Pohjanmaan torppareihin, joita tosin oli vähän, mutta joita ei ole tutkittu juuri lainkaan.

Honkolan kylän tarkastelu kumpuaa alun perin henkilökohtaisesta kosketuksesta, sillä asuin Honkolan kartanon asunnoissa kolme vuotta. Honkolan kylä sijaitsee 8 kilometriä Urjalan keskustasta Halkivahaan päin ja käsitti viime vuosisadan alussa vain Honkolan kartanon omistamat maat. Koska haluan tarkastella muitakin kuin vain kartanon torppia, laajennan aluetta ottamalla mukaan myös Pappilan, Haarosten, Vahosten, Velkalan, Kampparin ja Kehron kylät. Tämän rajauksen ansiosta saan vertailuaineistoksi pappilan torpat sekä joukon talonpoikaistilojen torppia. Tutkimuksessa kutsun tätä omavaltaisesti rajaamaani aluetta Honkolan kyläksi. Kehron kylää tosin käsittelen tutkimuksessa erillisenä osana.

Tutkimuskohteeni valinnalla teen tietoisesti oikeutta jollekin joukolle ja asialle menneisyydestä. Valinta on ”tutkimuspoliittinen”, kuten Jorma Kalela asiaa kuvailee, sillä jo tutkimuskohteeni valinnalla ja näkökulmalla osallistun yhteiskunnassa koko ajan käynnissä olevaan historian määrittämiseen.⁴ Tässä tutkimuksessa koen tärkeäksi tuoda esille sellaisen menneisyyden ihmisen äänen, joka on tähän saakka vaipunut historian hälyyn. Valinnan ja henkilökohtaisen kiinnostuksen taustalla on tietty sosiaalinen vastuuntunto ja myötätunto sorrettuja kansanosia kohtaan, mitkä seikat saattavat vaikuttaa tulkintoihini ja näkemyksiini asioista. Tutkimuskohteen valinnalla haluan kuitenkin kohottaa pienen ihmisen roolia historian muotoutumisessa: on tärkeää tietää tavallisen ihmisen elämästä. Mikrohistoriallinen näkökulma on siis jo sinänsä tutkimustulos, sillä tiukasti rajatulla näkökulmalla tuon uutta tietoa torpparin eli tavallisen ihmisen elämästä, ajatuksista ja olemisesta.

Pienen ihmisen roolia haluan korostaa myös tuomalla edellä esittämäni tutkimuskysymyksen rinnalle sivujuonteeksi kysymyksen historian julkisen esityksen ja kansanomaisen historian eroista ja yhtäläisyyksistä, mistä kerron lisää luvussa 1.3.4. Historian julkinen esitys muotoutuu muun muassa akateemisen tutkimuksen luomasta ”virallisesta historiasta”, ja kansanomaisen historia

⁴ Kalela 2000, 73–75.

esimerkiksi kyläyhteisön ylläpitämästä henkilökohtaiseen kokemukseen nojaavasta historiankäsitteestä. Nämä kaksi eri näkökulmaa saattavat poiketa paikallisella tasolla paljonkin toisistaan. Tutkimuksessani tarkastelen, kuinka julkinen ja kansanomaisen historia poikkeavat toisistaan Honkolan kylällä, ja kumpi on tämän tutkimuksen pohjalta saamani ”totuuden” näkökulmasta ”oikeampaa” historiaa. Kansanomaista historiaa tutkimuksessani edustaa ennen kaikkea paikallinen muistitietoaineisto sekä jonkin verran myös Väinö Linnan (1920–1992) teos *Täällä Pohjantähden alla*,⁵. Kuljetan tutkimuksessa romaania mukana vain viitteellisesti olettaen, että lukija tuntee teoksen. Romanin kuljettaminen mukana tutkimuksessa on kuitenkin myös riski, sillä se voi vaikuttaa tulkintaani asioista.

1.2 Torpparit ja sisällissota tutkimuskohteena

1.2.1 Torppareita tilastoissa ja maalaisyhteisöjen tutkimuksessa

Huolimatta siitä, että ”torpparikysymys” tiedostettiin, ja se oli esillä julkisessa keskustelussa jo 1860-luvulla,⁶ minkäänlaista tutkimusta tai edes tilastoja ei tehty ennen 1890-lukua. Aksel Warén julkaisi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran rahoituksella tutkimuksen *Torpparioloista Suomessa* vuonna 1898. Warén perehtyi torppareihin liittyvään lainsäädäntöön sekä kulki tutkimusmatkoilla eri puolilla Suomea. Hän kopioi pari tuhatta torpanvuokrasopimusta, joita hän käytti tutkimuksessaan lähteenä. Lisäksi hänellä oli paljon haastatteluaineistoa: hän haastatteli paitsi torppareita itseään myös kartanoiden omistajia, talollisia, pappeja, tuomareita ja nimismiehiä.⁷ Lakiopiskelijana Warén piti torpparijärjestelmän perimmäisenä ongelmana oikeudettomuutta, joka liittyi vuokranmaksuun, nautintaoikeuksiin ja etenkin vuokra-aikaan ja poishäätämiseen. Ongelmien julkittuomisen lisäksi Warén esitteli toimenpiteitä, joilla tilannetta voitaisiin hänen mielestään parantaa. Hän näki torpparilaitoksen käyttökelpoisena instituutiona, jota hän kehittäisi sellaisenaan, antamatta torppareille täydellistä omistusoikeutta ja lisäämättä näin pientilojen määrää. Warénin mukaan järjestelmä tulisi toimivaksi, mikäli torpat muutettaisiin perinnöllisiksi, perustettaisiin ”syynilautakunnat”, jotka määräisivät ja tarkastaisivat vuokran sekä siirryttäisiin vapaaehtoiseen rahavuokraan. Warén korosti torpparien erilaisia oloja: erityisesti hän näki talollisten ja herraskartanoiden torpparien keskinäisen eron.⁸

⁵ Linnan romaani *Täällä Pohjantähden alla* 1–3 ilmestyi alun perin vuosina 1959, 1960 ja 1962.

⁶ Rasila 1961, 106–111.

⁷ Rasila 1961, 159–160.

⁸ Warén 1898, 272–273, 299.

Edvard Gylling sen sijaan painotti torpparilaitoksen ja siihen liittyvien ongelmien taloudellisia lähtökohtia ja seurauksia teoksessaan *Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsin vallan aikana* (1909). Hän jätti tietoisesti torpparin ja maanomistajan oikeudellisen suhteen tutkimuksen ulkopuolelle ja keskittyi katsomaan asiaa työntarpeen ja uudisasutuksen näkökulmasta. Gyllingin mukaan torpparijärjestelmän ongelmat eivät olleet luontoistaloudessa niin tuntuvia kuin ”nykyisessä rahataloudessa”.⁹ Warénin ja Gyllingin tutkimusten lisäksi torpparilaitoksen olemassaolon aikana tehtiin muutamia paikallisia selvityksiä 1900-luvun alkuvuosina.¹⁰

Ennen vuoden 1918 torpanlunastuslakia torpparitutkimus näkyi tilastoina ja selvityksinä, joita tuotti muun muassa Tilattoman väestön alakomitea¹¹ lainsäädännön tueksi ja tarpeisiin. Sittenkin keskityttiin selventämään torpparikysymykseen liittyvää lainsäädäntöä sekä esittämään siihen mennessä koottuja tilastoja, kuten Tilattoman väestön alakomitean tutkija Hannes Gebhard tekee tutkimuksessaan *Suuret maakysymyksemme* (1923). Sulo Vuolijoki alleviivaa sosiaalidemokraattisen puoluetoimikunnan kustantamassa teoksessaan *Torpparivapautus* (1939) työväenliikkeen merkitystä torppariväestön herättämisessä sekä torpanlunastuslain läpiviemisessä.¹² Nämä varhaiset torpparitutkimukset esittävät asiaa melko kliinisesti ja tiukasti asiassa pysyen, Warénin tutkimusta lukuun ottamatta. Hän kertoo lukuisia esimerkkejä torpparien todellisesta elämästä, käyttää paljon sitaatteja haastatteluista ja tuntuu esityksen perusteella omaavan suuren myötätunnon torppariasiaa kohtaan.

1960-luvulla virinnyt kiinnostus köyhempien kansanosien menneisyyttä ja politiikan suurista linjoista sivussa olleita ihmisiä ja asioita kohtaan herättivät torpparikysymyksen tutkimuksen henkiin. Viljo Rasilan tutkimukset *Suomen torpparikysymys vuoteen 1909* (1961) sekä *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918* (1970) esittelevät torpparikysymyksen taloudellisia ja oikeudellisia ongelmia sekä etenkin selvittävät torpparikysymyksen ratkaisua yksityiskohtaisesti eri puolueiden ohjelmissa, eduskuntaistunnoissa ja sanomalehtikirjoittelussa. Metodina Rasila käyttää omien sanojensa mukaan ”vanhaa empiiris-historiallista menetelmää”, jota hän täydentää uusimmilla tilastoilla. Haastatteluaineiston hän jättää

⁹ Gylling 1909, 136–137.

¹⁰ Paikallisia aikalaistutkimuksia esim. J.E. Sunilan *Talonsanvuokraolot Limingan kunnassa* (1903), Kaarle Nummelinin *Talonsanvuokraoloista Nummen pitäjässä* (1904) sekä Sulo Vuolijoen *Lampuoien, torpparien ja mäkitupalaiisten vuokraoloista Hauhon pitäjässä* (1903).

¹¹ Hallitus asetti helmikuussa 1901 Tilattoman väestön komitean tutkimaan irtaimen väen asutusta ulkomailta, kartoittamaan tilannetta Suomessa ja pohtimaan, kuinka valtio voisi helpottaa tilattoman väestön ongelmaa. Komitean alakomitean sihteeriksi valittiin Hannes Gebhard. Rasila 1961, 171–173.

¹² Vuolijoki 1939, 31.

pois niiden ”erittäin suuren epäluotettavuuden” vuoksi.¹³ Tutkimuksissaan Rasila painottaa Warenin tavoin torpparien kokemaa oikeudettomuutta torppariongelman taustalla.¹⁴ Silti Rasila ei usko torpparikysymyksen olleen merkittävin tekijä sisällissodan syttymisessä: teoksissaan *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918* sekä *Kansalaissodan sosiaalinen tausta* (1968) hän pitkälti tilastojen perusteella todentaa torpparien olleen vain vähäisinä tekijöinä molemmilla rintamilla. Lisäksi hän perustelee kantaansa sillä, että torpparilaki oli ollut jo kauan ennen sotaa vireillä eduskunnassa ja heti sodan syttyä punainen hallitus eli kansanvaltuuskunta sääti torppien lunastuksista lain, jonka tynkäeduskunta uudisti kesällä 1918.¹⁵

Viljo Rasila tutki torpparien osuutta sisällissotaan koko Suomen osalta. Hänen tutkimustensa mukaan punaisten pääasiallisen kantajoukon muodostivat palkkatyöläiset ja valkoisten pääjoukon tilalliset. Torpparit jäivät omalaatuiseen yhteiskunnalliseen asemansa vuoksi johonkin näiden kahden luokan väliin. Rasila osoittaa torpparien osallistuneen lähes yhtä aktiivisesti rintamien molemmille puolille: torppareita oli kaikista rintamalla kaatuneista punaisista 7,4 % ja valkoisista 5,9 %.¹⁶

Rasilan tutkimuksissa piilee muutamia ongelmia. Hän on yleensä käsitellyt torppareita osana koko maanvuokraajaväestöä, johon lukeutuivat myös mäkitupalaiset. Tässä tutkimuksessa mäkitupalaiset jätetään lähes kokonaan ulkopuolelle ja keskitytään nimenomaan isäntätorppareihin, joiden yhteiskunnallinen asema oli maanvuokraajaväestöstä kenties hankalimmin määriteltävissä. Lisäksi Rasila on käyttänyt vertailuissa vain rintamalla kaatuneiden määrää, mikä sinänsä on Rasilan tekemien laajojen vertailujen kannalta hedelmällisin keino. On syytä kuitenkin muistaa, että eri paikkakunnilta osallistuttiin taisteluihin vaihtelevasti ja erilaisilla ryhmillä oli epäilemättä erilainen rooli organisaatioissa, mikä taas vaikutti heidän oloonsa rintamilla. Esimerkiksi työväenyhdistyksen ja mahdollisesti punakaartin johtotehtävissä olleet tuskin lähtivät rintamalle taistelemaan. Valkoisen puolen ongelma taas oli Urjalan kohdalla se, että rintama oli kaukana, eikä sinne ollut käytännössä mahdollisuutta päästä.¹⁷ Lisäksi Rasilan käyttämät tilastot jättävät ulkopuolelle kuolleiden määrää paljon suuremman toimijoiden joukon: torpparit, jotka osallistuivat sotaan, mutta jäivät henkiin. Heidän tekemisiään pääsee tarkastelemaan vain paikallisella tasolla, sillä heitä ei ole helppoa löytää tilastoista.

¹³ Rasila 1970, 9.

¹⁴ Rasila 1970, 17–24.

¹⁵ Rasila 1970, 333–339, 321–326.

¹⁶ Rasila 1970, 327, 335–337.

¹⁷ Rasila 1968, 52; Arajärvi 1975, 311.

Toisaalta Rasila törmäsi tutkimuksissaan pitäjiin, joissa torppariväestö lähti suuremmalla joukolla ja aktiivisuudella mukaan punaiselle puolelle. Yksi näistä pitäjistä oli Urjala, jossa punaisella puolella kaatuneiden torppariväestöön kuuluneiden ihmisten joukko oli suuri suhteessa heidän kokonaismääräänsä. Urjalan torppariväestöstä 4,7 prosenttia kaatui sodassa punaisten puolella, mikä oli suhteessa neljänneksi eniten koko Suomessa. Urjalassa oli paljon torppareita, Rasilan mukaan 342 torppaa vuonna 1912. Korkea sodassa kuolleiden luku ei kuitenkaan selity pelkästään pitäjän torpparivaltaisuudella; Rasila arvelee varovasti urjalalaisen torppariväestön aktiivisuuden johtuneen kartanoista. Urjalassa suurin osa torppariväestöstä oli juuri kartanoiden alustalaisia.¹⁸

Myös Eino Jutikkala tarkasteli torpparikysymystä ajan trendin mukaisesti tilastoista käsin *Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja* -teoksessa (1968) luvussa *Torpparikysymys*. Jutikkala painotti torpparikysymyksessä torpparien keskenään eroavaa taloudellista ja sosiaalista asemaa. Jutikkala myös kritisoi termiä torpparikysymys, joka ei ota huomioon muuta tilatonta väestöä, ja hän laajentaa torpparikysymyksen Rasilan tavoin koskemaan myös mäkitupalaisia. Jutikkala näkeekin todellisen ongelman nimenomaan mäkitupalaisten ja loisten, ei torpparien oloissa: vuokratilajelijöitä oli Suomessa kuitenkin suhteessa vähän, vähemmän kuin Ruotsissa ja Länsi-Euroopassa. Jutikkalan mukaan torpparit saivat vuosisadan alussa hallitsevan osan agraaripolitiikasta ja koko sisäpoliittisesta keskustelusta, ohitse muiden tilattomien ryhmien.¹⁹ Tässäkin tutkimuksessa langetaan Jutikkalan arvosteleman populismin valtaan ja valitaan tilattomien joukosta parhaiten toimeentuleva kohde, jolla oli eniten potentiaalia tuoda itseään aikanaan esille. Ehkä torpparien näkemyksiin on juuri sen vuoksi helpoin tarttua: tilattoman väen joukosta heistä on jäänyt eniten jälkiä ja lähteitä nykytutkijan käytettäväksi.

1970-luvulla tehtiin kenties Rasilan ja Jutikkalan tutkimusten innoittamana useita opinnäytetöitä torppareista ja sisällissodasta. Näistä tässä tutkimuksessa esiintyy lähinnä vertailevana aineistona Matti Kanniston Suomen historian laudaturtyö *Urjalan torpparikysymys 1900-luvun alussa* (1976). Kannisto käsittelee tutkimuksessaan samaa aikaa kuin tässä tutkimuksessa käsitellään, mutta tässä tutkimuksessa asioihin yritetään päästä syvemmälle.

1990-luvulla elpyi torpparitutkimus jälleen vuosikymmenen tauon jälkeen. Nyt aihetta lähdettiin käsittelemään historiatieteen uudenaikaisilla näkökulmilla ja metodeilla: unohdettiin puhtaat tilastot ja

¹⁸ Rasila 1968, 49–52; Kannisto 1976, 66–67.

¹⁹ Jutikkala 1968, 189, 196–197.

keskityttiin aiheellisesti tai alueellisesti pienempiin yksiköihin; kurkoteltiin poliittiselta tasolta kohti ihmistä sekä yksittäisiä tapahtumia ja ilmiöitä. Artikkelissa *Epävarmuus ja viha, Torpparikysymyksen moraalitalous* (1994) Matti Peltonen huomauttaa torpparitutkimuksen keskittyneen todellisten ongelmien sijaan liikaa muodollisiin seikkoihin, kuten siihen, oliko vuokrasopimus suullinen vai ei. Nämä todelliset ongelmat olivat Peltonen mielestä oikeudellisten seikkojen sijaan taloudellisia ja sosiaalisia.²⁰ Mielestäni oikeudellisia seikkoja ei voi kuitenkaan sivuuttaa, sillä juuri vuokrasopimuksen muoto yhdessä taloudellisten ja sosiaalisten seikkojen kanssa yhdessä vaikuttivat torpparin kokemukseen omasta oikeudettomasta asemastaan. Peltonen painottaa lisäksi alueellisia eroja torpparien olosuhteissa ja oikeuksissa. Rasilan tulkinnoista poiketen Peltonen korostaa sitä, ettei sisällissodan sosiaalista taustaa mietittäessä voida mitenkään unohtaa torpparikysymyksen kärjistymistä.²¹

Torppareita alettiin tarkastella, paitsi rajaten tiukemmin, myös useammin osana muuta maalaisyhteisöä ja jotakin laajempaa muutosta. Matti Peltonen tarkastelee vuosisadan vaihteen maataloutta Suomessa ja torppareita osana siinä tapahtuvaa muutosta tutkimuksessa *Talolliset ja torpparit, Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa* (1992). Peltonen nostaa taloudellisen epätasa-arvon merkitystä talollisen ja torpparin suhteessa. Peltonen tutkimus käsittelee aihetta melko laajasti, lähes koko Suomen osalta, mikä tekee esimerkiksi sosiaalisten ongelmien tarkastelun yksittäisten ihmisten tasolla mahdolliseksi. Risto Alapuro sen sijaan pääsee hyvin lähelle yksilöä tutkimuksessaan *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933* (1994). Alapuro soveltaa mikrohistoriaa tutkiessaan sosiaalisia suhteita, järjestäytymistä, taloudellista ja maatalouden muutosta tiiviisti rajatulla alueella, Huittisten pitäjässä. Tutkimuksessa torpparit kulkevat mukana muiden ryhmien tavoin, osana kylän ja yhteiskunnan muutoksia ja tapahtumia, mutta saavat kuitenkin välillä muutaman luvun verran erityishuomiota. Käsillä olevassa tutkimuksessa haluan syventää torpparitutkimusta nimenomaan tältä osin: tuoda torpparin kasvot näkyviin, tutkia häntä muutenkin kuin osana tilastoja tai isoja massoja.

Torpparien yhteiskunnallista järjestäytymistä on uudessa tutkimuksessa tarkasteltu työväenliikkeen historian yhteydessä. Sami Suodenjoki on tutkinut työväenliikettä eri perspektiiveistä. Hänen ja Jarmo Peltolan teoksessa *Köyhä Suomen kansa katkoo kahleitansa, Luokka liike ja yhteiskunta 1880–1918* (2007) perehdytään Pirkanmaan työväenliikkeen vaiheisiin sen synnystä sisällissotaan asti. Licensiaatintyössään *Kiistämisen rajat, Omapäinen suutari ja työväenliikkeen läpimurto*

²⁰ Peltonen 1994, 307–310.

²¹ Peltonen 1994, 323–324.

maalaisyhteisössä 1900-luvun alussa (2009) Suodenjoki perehtyy työväenliikkeen läpimurtoon paikallisella tasolla. Erityisen kiinnostavaa Suodenjoen tutkimuksessa on työväenliikkeen yleisen imagon ja ihanteen vaikutus paikallisen työväenyhdistyksen johtohenkilöiden valintoihin ja yksittäisten ihmisten asemaan. Suodenjoen tutkimuskohde on Urjala, jonka verkostoihin hän sukeltaa yksittäisen henkilön kautta. Tämä henkilö oli Honkolan kartanon lähistöllä asunut suutari Vihtori Lindholm. Suodenjoen liseniaatintyö on tutkimuksessani vahvasti esillä etenkin torpparien varhaista järjestäytymistä koskevassa luvussa.

1.2.2 Valkoinen valhe ja punainen totuus – sisällissodan tulkinnasta ja tutkimuksesta

Lähes jokainen vuoden 1918 sisällissotaan liittyvä uusi tutkimus harjoittaa ankaraa itsekritiikkiä siitä, onko kenties Suomen historian tutkituin aihe jo läpikotaisin koluttu. 2000-luvulla aihetta on kuitenkin käsitelty tutkimuskirjallisuudessa enemmän kuin koskaan. Myös tämä tutkimus sijoittuu osin sisällissotatutkimuksen pitkään ketjuun, vaikka pääteemanaan käsitteleekin torppareita. Vatvommeiko näissä tutkimuksissa yhä traumaa, jonka 92 vuotta sitten käyty sota suomalaisissa aiheutti? Onko sodan tutkiminen syy, seuraus vai oire jostakin, joka kumpuaa meidän nykyisestä yhteiskunnastamme ja oloistamme?

Sisällissodan psykohistoriaa tutkineen Juha Siltalan mukaan sisällissota on tuotteistettu ja viihteellistetty. Siitä on tehty kauppatavaraa, sitä enemmän, mitä kauemmin tapahtumista aikaa kuluu. Tuoreessa teoksessaan *Sisällissodan psykohistoria* (2009) Siltala selittää sekä omaa että muiden kiihtyvää kiinnostusta aiheeseen suomalaisen yhteiskunnan tämänhetkisellä tilalla: Meidän yhteiskunnassamme vallitsee jokin samankaltainen ahdistuksen tila, joka muistuttaa 90 vuoden takaista Suomea. Ylisukupolvinen trauma ei hänen mielestään enää riitä selittämään 2000-luvun innostusta sodan tutkimiseen.²²

Sodan aiheuttama trauma ja kipeät muistot olivat ja ovat yhä kuitenkin monen tutkijan motiivina. Jo 1980- ja 90-luvuilla muutamat tutkijat puhuivat sisällissotatutkimuksen ja siihen liittyvän avoimen keskustelun tärkeydestä nimenomaan sotaan liittyvän trauman purkamisessa. Heikki Ylikankaan tutkimus *Tie Tampereelle* (1993) sai tienraivaajana niskaansa julkisuuden ryöpy: toiset moittivat Ylikangasta haavojen tietoisesta repimisestä, toiset taas kannustivat asioiden selvittämiseen. Myös julkisen tahon projektit, kuten keväällä 1993 Suomen Kirjallisuuden Seuran järjestämä symposiumi

²² Siltala 2009, 9–18.

aiheesta ”*Kansalaissodan vaikutus tieteeseen*”²³ ja Valtioneuvoston asettama *Suomen sotasurmat 1914–1922* -projekti (1998–2003)²⁴, sysäsivät liikkeelle paitsi julkisen keskustelun myös aiheeseen liittyvän uuden tieteellisen tutkimuksen. Sisällissotaa on sittemmin lähestytty ennakkoluulottomasti ja samankaltaisin näkökulmin kuin muitakin menneisyyden tapahtumia: on käsitelty marginaaliin jääneitä ryhmiä ja ihmisiä, kuten naisia, on tutkittu sotaa kaunokirjallisuudessa, järjestäytyntä väkivaltaa ja terroria molemmin puolin. Sotaa on ryhdytty katsomaan osana suurempia kokonaisuuksia, yhtenä lenkkinä ensimmäisessä maailmansodassa, ja yhtenä sen jälkeisistä vasemmistokapinoista. Vaikka trauma on näin purettu kymmenin tieteellisin- ja taas kymmenin harrastelijatutkimuksin, korostaa sisällissodan muistamiseen perehtynyt Ulla-Maija Peltonen sisällissodan käsittelyprosessin olevan vieläkin kesken. Tärkeintä on avoin ja puolueeton dialogi sekä muistaminen, mikä tänä päivänä näkyikin paitsi tutkimuksessa myös kaunokirjallisuudessa ja ihmisten arjessa. 2000-luvulla kirkko on siunannut useita punaisten joukkohautoja ja paikallislehdet kirjoittelivat etenkin sodan merkkivuonna 2008 paikallisista sotatapahtumista.²⁵ Yrjö Varpion mukaan myös kaunokirjallisuudessa on nähtävissä sisällissotaan liittyvien aiheiden renessanssi.²⁶

Sisällissodan tulkinta ja käsittely on ajan kuluessa liittynyt tiukasti Suomen sisäpoliittiseen tilanteeseen. Kun sota aluksi tulkittiin ja kirjoitettiin valkoisten näkökulmasta vapaussodaksi, se oli Marko Tikan mukaan olennainen osa valkoista – voittajien – sodankäyntiä ja syyllisyyden poistoa.²⁷ Vapaussota-tulkinnalla haluttiin myös korostaa vihollisen ulkopuolisuutta,²⁸ sillä *vapaussodassa* valkoinen armeija oli pelastanut suomalaiset venäläiseltä kommunismilta. Vapaussotatulkinta tuli osaksi virallista kielenkäyttöä: termiä käytettiin lakiteksteissä ja oppikirjoissa. Hävinneiden ei annettu tuoda esille omaa näkemystään sodasta eikä myöskään tehdä omaa surutyötään, sillä heidän vainajiaan ei siunattu, hautapaikoille ei saanut pystyttää muistomerkkejä, eivätkä lehdet saaneet julkaista punaisten muistokirjoituksia. Julkisen suremisen sijaan hävinnyt osapuoli kehitteli omat tapansa surra ja hyvästellä vainajansa. Yksi osa tästä suremisesta oli voimakas muistelukerronta, jota monet tutkijat nyt käyttävät tutkimustensa aineistona. Ulla-Maija Peltosen mukaan vaillinainen surutyö vaikeuttaa tragedian käsittelyä: monille punaisille omaisten kuolema vuonna 1918 aiheutti

²³ Symposiumista julkaistiin kirja, *Vaikea totuus, Vuosi 1918 ja kansallinen tiede* (2003), Heikki Ylikankaan toimittamana.

²⁴ *Suomen sotasurmat 1914–1922* -projektista ks. esim. Salminen 2007, 199–202.

²⁵ Peltonen 2009, 471–472; Peltonen 2003, 257–262. Myös Urjalassa siunattiin 2000-luvulla kirkkomaalla sijainnut vain muutamien ihmisten tiedossa ollut punaisten hauta. Tiedot Valo Saikku. *Urjalan Sanomissa* oli 27.3.2008 Valo Saikun kirjoitus ”Sisällissodan tapahtumat Urjalassa”.

²⁶ Varpio 2009, 462. Vuonna 2006 Finlandia-palkinnon voitti Kjell Westön sisällissotaan liittyvä romaani, *Där vi en gång gått* (2006, suom. *Missä kuljimme kerran*).

²⁷ Tikka 2006, 210. Valkoisten syyllisyydestä esim. Tikka 2006, 152–154; Peltonen 2003, 15, 250–251.

²⁸ Väkivallan ulkoistamisesta Siltala 2009, 10–12.

suurta ahdistusta vielä vuosikymmenienkin jälkeen.²⁹ Täysin äänetön ei punainen puoli kuitenkaan ollut: 1920- ja 30-luvuilla julkaistiin useita *luokkasotaa* korostavia teoksia, joiden hallussapito tosin oli kommunististen julkaisujen ohella rikos. 1940-luvulle saakka molempien osapuolten kirjallisuudessa ja matrikkeleissa korostettiin sotatapahtumia ja toisen osapuolen tekemiä julmuuksia.³⁰

Vähitellen sisällissodan muistaminen menetti ääriaineeksiaan. Peltosen mukaan 1940-luvun lopulla valtio pystytti ja kunnosti useita punaisten muistomerkkejä, kun niitä tähän mennessä olivat pystyttäneet vain työväenjärjestöt. Näistäkin aiemmista muistomerkeistä osa oli joutunut valkoisten tuhoamaksi. Sotavuosina vaadittu yhteishenki sekä Mannerheimin vuonna 1940 antama käsky valkoisten voitonparaatin päivän (16.5.) muuttamisesta kaikkien sodassa kaatuneiden muistopäiväksi, jouduttivat liennytyistä ja muistomerkkien pystytystä. Tämä liennytyys näkyi myös kauno- ja tutkimuskirjallisuudessa: Sodan julmuuksia ei haluttu enää alleviivata, sillä väittelyn siitä, kuka teki mitään, ei nähty johtavan mihinkään. Punaisen puolen suullinen perinne kertoi kuitenkin tarinoita vääryyksistä, joita ei edelleenkään virallisesti tunnustettu.³¹ Valkoinen tulkinta pysyi virallisena tulkintana, ja tähän muun muassa Väinö Linna halusi romaanillaan *Täällä Pohjantähden alla* 1950- ja 60-lukujen vaihteessa puuttua. Tutkijoiden mukaan Linnan teos vastasi sisä- ja – Esko Salmisen mukaan myös – ulkopoliittiseen tilaukseen, joka kumpusi heräävästä vasemmistoradikalismista. Punaisen puolen *kansalaissotatulkinta*, heidän kokemuksensa sisällissodasta, pääsi vihdoinkin vapaussotatulkinnan rinnalle, kun vuosikautia tietoisesti unohdettuja tabuja nostettiin keskustelussa ja tutkimuksessa pintaan: alettiin puhua ruumisröykkiöistä ja vankileireistä, teloituksista ja punaorvoista. Sisällissodan käsittelyssä alkoikin uusi, yhteistä kansallista tragediaa ja traumaa korostava vaihe.³²

Juha Siltalan mukaan sisällissotaan liittyvä historiantutkimus ei ole vielä kukaan puolueetonta, vaan siihen liittyy edelleen ylimääräistä tunnelatausta ja syytelyä.³³ Esko Salminen taas syyttää kohua synnyttäneessä tutkimuksessaan *Päättymätön sota 1918* (2007) nykytutkimuksen omaksuneen ”valkoisen valheen” sijaan ”punaisen totuuden”. Hän myös pitää paradoksaalisena sitä, että nykytutkimus on lähes kokonaan unohtanut sen, että valkoisten voitto oli edellytys Suomen

²⁹ Peltonen 2009, 464–465; Peltonen 2003, 18–20. Ks. myös Peltonen 1996.

³⁰ Tikka 2006, 217–219; Haapala 2009, 11; Peltonen 2003, 246–255; Peltonen 2009, 464–465. Ks. myös Salminen 2007. Sisällissodan nimistä ks. esim. Haapala 2009.

³¹ Peltonen 2009, 467–469; Peltonen 2003, 203–204, 226–228, 239, 258.

³² Tikka 2006, 220–222; Salminen 2007, 161–164; Peltonen 2009, 464–469.

³³ Siltala 2009, 11. Ks. myös Alapuro 2004, 137.

itsenäisyydelle.³⁴ Uusimpien tutkimusten yleisesti vaatimaa – ja mielestäni hyvin vaalimaa – puolueettomuutta vasten tämä Salmisen syyllistävä kommentti on todella yllättävä. Kuitenkin moni muu tutkija on jättänyt moralisoinnit tutkimuksensa ulkopuolelle ja toteaa optimistisesti sisällissodan todella muuttuneen osaksi historiaa: sodasta kirjoitetaan avoimemmin, monipuolisemmin ja kiihottomammin kuin koskaan aiemmin.³⁵ Pertti Haapalan sanoin ”ristiriidatonta totuutta vuodesta 1918 ei ole, koska itse tapahtumakin oli traagisuudessaan täynnä ristiriitoja, väärinymmärryksiä ja epäonnistumisia”.³⁶ Monipuolisella ja avoimella tulkinnalla voimme kuitenkin päästä lähelle sitä, mitä *kaikkea* oikeasti tapahtui vuonna 1918.

Sisällissodan syistä on nykytutkimuksessakin olemassa niin monta erilaista tulkintaa, ettei kaikissa uusissa tutkimuksissa enää edes oteta kantaa niihin. Jotkut tutkijat pitävät sodan syttymisen edellytyksenä ensimmäisen maailmansodan aiheuttamaa sotatilaa, sekä Venäjän vallankumousta, joka aiheutti Suomessa valtatyhjiön.³⁷ Tätä näkemystä on kritisoitu muun muassa siitä, että se korostaa liikaa ulkopuolista voimaa ja unohtaa kansan sisäiset vastoinkäymiset, epäkohdat ja ristiriidat, toisin sanoen työttömyyden, nälän, köyhyyden, luokkaerot ja tilattoman väestön kysymyksen.³⁸ Jari Ehrnroothin ja Raimo Parikan näkemykset syvällä kansan sisällä piilevästä arkaaisesta vihasta sodan syynä, ovat myös saaneet osakseen kritiikkiä. Esimerkiksi Risto Alapuro ei törmännyt arkaaiseen vihaan tutkiessaan paikallista yhteisöä Huittisten pitäjässä. Toisaalta hän ei kiinnittänyt siihen tutkimuksessaan erityistä huomiota, eikä siksi kiistä sen olemassaoloa.³⁹ Alapuron mukaan sodan syiden tulkinnat ovat kuitenkin tähän mennessä nojanneet kansaan: kansa ”petti” yläluokan luottamuksen ryhtymällä kapinaan ja siksi sodan syyt kumpuavat kansan eli punaisten toimista. Alapuro korostaa, että sisällissodassa eivät päässeet valloille pahat voimat, vaan se oli taistelu kansan vallasta ja poliittisen prosessin tulos. Täten Suomenkin sisällissotaa tulisi tarkastella vertailemalla, eikä ”ylenpalttisesti dramatisoiden sosiaalisia konflikteja”. Vallankumoukseen liittyvän mobilisaation edellytyksenä Alapuronkin mukaan kuitenkin olivat voimakas työväenliike ja paikalliset työväenyhdistykset.⁴⁰

³⁴ Salminen 2007, 202, 224–225. Kirjan herättämää kohua esim. *Helsingin Sanomien* artikkeleissa: ”Tutkijalle Pohjantähti on punainen”, *Helsingin Sanomat* 17.10.2007; ”Professorien mielestä punaisten voitto olisi vienyt Suomelta itsenäisyyden”, *Helsingin Sanomat* 18.10.2007.

³⁵ Esim. Tikka 2006, 222–223.

³⁶ Haapala 2009, 14.

³⁷ Haapala 1997, 12–15; Alapuro 2004, 132–133; Alapuro 1995, 157–165.

³⁸ Alapuro 2004, 137. Vrt. esim. Haapala 1997, 11.

³⁹ Alapuro 2004, 135–136. Ks. Ehrnrooth 1992, Parikka 1990 ja Alapuro, 1995.

⁴⁰ Alapuro 2004, 138. Sisällissodan vertaamisesta muihin maan sisäisiin konflikteihin esim. Tikka 2006.

1.3 Tutkimuksen aineistot, metodit ja lähtökohdat

1.3.1 Aineistoon liittyviä ongelmia

Aloitin aineiston keräämisen kirkon rippikirjoista, joiden avulla sain muodostettua listan Honkolan ja Kehron torppareista, heidän perheistään ja asuinkulmastaan. Tätä listaa täydensin maataloustiedusteluilla, joista sain selville tilojen koot viljelypinta-alojen ja karjalukujen perusteella. Sitten olen yrittänyt jäljittää vaihtelevin tuloksin näistä listoista saamieni henkilöiden elämää ja oloja muun muassa Urjalan taksoitus- ja ääniluetteloista, Honkolan työväenyhdistys Voiman pöytäkirjoista, Honkolan punakaartin asiakirjoista, Urjalan Suojeluskunnan laatimista listoista, Urjalan Maamiesseuran ja Urjalan Maamiesten Osuusliikkeen papereista. Turun Maanjako-oikeuksien pöytäkirjoista löysin torpanlunastuksiin liittyviä papereita, joiden joukossa oli muun muassa torppien vuokrasopimuksia. Tilastoista olen käyttänyt erityisesti Suomen sotaturmatilastoa ja lisäksi muutamia tauluja Suomen virallisista tilastoista.

Sanomalehtiä käytän varsin vähän. Lehtien puuttuminen saattaa jättää tärkeitä tapahtumia ja asioita tutkimuksen ulkopuolelle, sillä varsinkin työväen maakuntalehdissä Urjalasta uutisoitiin ilmeisen vilkkaasti. Sanomalehdet olisivat tärkeitä myös yleisen ilmapiirin ilmentäjinä, mutta tältä osin niiden puuttumista kompensoi muistitietoaineisto. Selasin muutamia *Työmiehiä* kesältä 1917, *Hämeen Voimia* vuodelta 1910 sekä *Urjalan Sanomia* vuodelta 1918. *Urjalan Sanomat* perustettiin vasta juuri ennen sotaa. Kaikki kolme lehteä olivat poliittisesti värittyneitä: *Työmies* ja *Hämeen Voima* olivat alueella työväenliikkeen tärkeimpiä lehtiä ja *Urjalan Sanomat* poliittiselta kannaltaan hieman oikealle kallistuva. Poliittinen suuntautuneisuus näkyy selvästi lehtien suhtautumisessa ilmiöihin ja tapahtumiin. Sanomalehtien ohella tutkimuksesta puuttuvat Urjalan kunnanarkistosta löytyvät kunnanvaltuuston ja kuntakokousten pöytäkirjat, jotka olisivat kenties antaneet lisätietoa torpparien touhuista etenkin vuosina 1917–1918.

Jokaiseen lähdeaineistoon liittyy pieni ongelma, sillä eihän niitä ole laadittu minun tutkimustani varten. Rippikirjojen siunaus on siinä, että ne on luetteloitu kylien ja talojen mukaan, mikä helpottaa torppien sijoittamista ja jäljittämistä. Maataloustiedustelut on luetteloitu samalla tavalla. Ongelma onkin siinä, että rippikirjojen ja maataloustiedustelujen tiedot eivät kaikilta osin käy yksiin. Torppaa saatetaan nimittää eri nimellä eri lähteissä tai torppa on saatettu sijoittaa viereiselle kylälle. Myös torppien määrät poikkeavat rippikirjoissa ja maataloustiedusteluissa toisistaan. Maataloustiedusteluja varten kerätyt tiedot eivät ole kovin tarkkoja, sillä tietojen antajat, tässä tapauksessa torpparit, eivät välttämättä olleet itsekään täysin selvillä ilmoittamiensa lukujen

paikkansapitävyydestä.⁴¹ Tilojen hehtaarimäärät ovat siis ilmeisesti vain arvioita tilan koosta, etenkin vuoden 1910 tilastossa. Vuonna 1920, kun torppien itsenäistymisen vuoksi olivat olemassa tuoreet mittaustulokset, luvut ovat luotettavampia. Valtio teetti maataloustilastoja varten kyselyn joka kymmenes vuosi vuodesta 1910 lähtien. Maataloustiedustelut ovat tässä tapauksessa ainoa yhtenäinen aineisto, jossa on tasavertaisesti tietoja kaikista torpista samalta ajalta.

Olen ottanut mukaan saatavilla olevaa muistitietoaineistoa Työväen arkistosta, Suomen Kirjallisuuden Seuran arkistosta sekä urjalalaisista historiikeista. Muistitietoa olisi tarjolla vaikka kuinka paljon, mutta etsin ainoastaan aineistoa, joka liittyi Urjalaan ja mielellään myös torppareihin. Muistitietoaineistossa korostuu sisällissodan aika. Tutkimuksen kannalta hyvin arvokasta muistitietoa antavat urjalalaisten torpparien haastattelut, jotka Matti Kannisto teki lopputyötään varten 1970-luvulla.

Muistitietotutkimus liittyy tiiviisti mikrohistorialliseen tutkimusmetodiin: molempien kiinnostuksen kohteena ovat tavalliset ihmiset ja yhteisöt, joista kirjallisia dokumentteja ei juuri ole. Omassa tutkimuksessani tavoitteenani on täydentää ja monipuolistaa lähdeaineistoani muistitiedon avulla.⁴² Aiemmin muistitietoa pidettiin ongelmallisena sen subjektiivisuuden ja epäluotettavuuden vuoksi. Muistitiedon arvo ei kuitenkaan ole totuudessa: muistitieto kertoo enemmän tapahtuman *merkityksestä* kuin itse tapahtumasta⁴³ Muistelu saattaa myös antaa viitteitä kokemuksista ja tapahtumista, joita virallisiin dokumentteihin ei ole kirjattu. Toisaalta muistelijan vaikeneminen dokumentoiduista tapahtumista voi olla arvokasta tietoa: *miksi* kertoja jättää kertomatta tai miksi hän on unohtanut tiettyjä asioita?

1.3.2 Mikrohistoriaa ja ihmisen ymmärrystä

Lähestyn tutkimuskysymystäni mikrohistoriallisesta näkökulmasta. Matti Peltonen toteaa *Mikrohistoriasta* -teoksensa johdannossa: ”Mikrohistoria ei ole tutkimusmetodi, vaan jotain laajempaa, joka liittyy tutkimuksen lähtökohtiin, strategisiin ratkaisuihin tutkimuksen alussa ja koko työhön vaikuttaviin valintoihin.”⁴⁴

⁴¹ Orrman 1994, 258–260.

⁴² Ukkonen 2000, 13–14.

⁴³ Portelli 2006, 55; Peltonen 2003, 19–20. Ks. myös Kalela 2006.

⁴⁴ Peltonen 1999, 21.

Mikrohistoria tai uusi sosiaalhistoria, kuten Natalie Zemon Davis suuntausta kutsuu⁴⁵, syntyi 1970-luvulla yhtenä uusien historioiden suuntauksena.⁴⁶ Mikrohistorioitsijat halusivat keskittyä ihmiseen rakenteiden sijaan sekä kohottaa tavallisen ihmisen toimijaksi merkkihenkilöiden rinnalle. He kritisoivat perinteistä historiantutkimusta liiasta tilastollisuudesta sekä sosiaalisesta vinoutumasta, joka johtui osittain siitä, että perinteisesti käytetyt kirjalliset lähteet kertoivat vain yhteiskunnan keski- ja yläluokasta.⁴⁷ Mikrohistorian idean mukaisesti lähden tarkastelemaan aiheitani ruohonjuuritasolta, voidakseni kartoittaa yksittäisten torpparien valintoja.

Italialaisen mikrohistorioitsijan Giovanni Levin mukaan mikrohistorian avulla voidaan selvittää yksilöiden liikkumavaraa tietyssä historiallisessa tilanteessa.⁴⁸ Tässä tutkimuksessa torpparien elintilan määrittämiselle on varattu iso osa: heidän sosiaalinen ja yhteisöllinen liikkumavaransa Honkolan kylässä vaikutti suoraan heidän poliittisiin näkökantoihinsa. Tutkimuksessa korostuu paikallisen yhteisön tutkimus: yhteisö, jossa torppari eli, oli ehkä suurin yksittäisen torpparin liikkumavaraa määrittävä tekijä.

Antero Heikkinen puhuu mikrohistoriasta mahdollisuutena nähdä ”tarjottimella elämän monimuotoisuus”.⁴⁹ Pelkkä tarjotin ei kuitenkaan kerro tutkijalle juuri mitään ellei sitä sijoiteta kontekstiinsa – pöydälle, kotiin, aikaan ja maailmaan. Näin myös makrotaso tulee mukaan mikrohistoriaan; makro näkyy tutkimuksessa Levin mainitsemana ”historiallisena tilanteena”. Tutkimuksessani minulla on tarkoitus kuljettaa laajempaa, suomalaisen historiantutkimuksen yksityiskohtaisesti kartoittamaa sisällissodan historiaa mukana honkolalaisten torpparien kertomuksessa. Olen ottanut mukaan paljon yleistä aiheeseen ja aikaan liittyvää tutkimuskirjallisuutta täyttämään lähteiden jättämiä aukkoja.⁵⁰ Tarkoitukseni on luoda tapahtumista ja tunnelmista yhtenäinen kertomus, jossa paikallinen ja yleinen ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Näin tutkimani pienet mikroskooppiset tapahtumat nivoutuvat omaan paikkaansa: osaksi Urjalan, Hämeen ja koko Suomen tapahtumia.⁵¹

Kertomusta muodostettaessa tärkeää ei ole rakenteista kumpuavat ennako-oletukset tai teoriat, vaan se, että tutkija saa aikaiseksi mahdollisimman yhtenäisen kuvan. Antropologi Clifford Geertz

⁴⁵ Davis 1996.

⁴⁶ Mikrohistorian historiasta ks. esim. Peltonen 2006, 145–147.

⁴⁷ Ollila 1996, 7; Peltonen 1999, 38–39.

⁴⁸ Levi 1991, 94–95.

⁴⁹ Heikkinen 1993, 23.

⁵⁰ Tutkijaa verrataan myös kartanpiirtäjään, joka täydentää karttaan jääneitä aukkoja omilla väreillään. Ginzburg 1996, 118.

⁵¹ Mikron ja makron yhdistämisestä ks. esim. Davis 1996, 14–17; Peltonen 2006, 149–156; Ollila 1996, 11–12.

kutsuu tätä ”tiheäksi kuvaukseksi”. Hänen mukaansa nimenomaan tarkka kuvaus mahdollistaa tulkinnan, jonka kautta päästään käsiksi olennaisiin yksityiskohtiin.⁵² Mikrohistorian ydin ei siis ole mikrotaso sinänsä, vaan tarkastelun konkreettisuus: yksityiskohtaiset ja konkreettiset tilanteet saattavat paljastaa tutusta ja loppuun tulkitusta asiasta aivan uusia puolia.⁵³

Lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden perusteella luodun kertomuksen lisäksi monet mikrohistorioitsijat ovat kuljettaneet mukana kertomusta tutkimuksen vaiheista. Tutkimuksesta tehdään mahdollisimman läpinäkyvä: ”Kaikki tutkimuksessa ilmenevät esteet, kuten dokumenttien puute, aukot ja vääristymät, on sisällytettävä kertomukseen”.⁵⁴ Carlo Ginzburg analysoi Natalie Zemon Davisin käyttämää metodia tämän mikrohistoriallisessa tutkimuksessa *The Return of Martin Guerre* (1983)⁵⁵. Ginzburgin mukaan Davisin tutkimus ”ei perustu ’toden’ ja ’keksityn’ väliselle vastakohtaisuudelle vaan ’todellisuuden’ ja ’mahdollisuuden’ yhteen nivomiselle, mikä tuodaan aina selvästi ilmi”.⁵⁶ Lähteistä ammennettu ”totuus” sekä olemassa olevan tutkimuksen ja kaiken tutkijan käytettävissä olevan kapasiteetin avulla tehty hypoteesi eli ”mahdollisuus” erotellaan lukijan silmien eteen tarkasteltavaksi. Näin lukija pääsee omalta osaltaan tekemään tulkintaansa sekä tutkimuskohteesta että tutkijan esittämistä hypoteeseista.⁵⁷ Lukijan omaa tulkintaa helpottaa tiheä ja tarkka kuvaus: mitä tarkemmin lukijalle tapahtumista, myös epäolennaisilta tuntuvista, kerrotaan, sitä helpommin lukija pystyy muodostamaan oman tulkintansa, joka saattaa poiketa tutkijan tulkinnasta. Tutkijan täytyy siis nöyrtyä tutkimuskohteensa ja lukijansa edessä: täydellistä totuutta kukaan ei voi koskaan saavuttaa, mutta avoimuudella, epäilykset ja epävarmuudet esiintuomisella varhaisempi tutkimus, tutkija sekä lukija yhdessä voivat päästä ainakin lähelle totuutta.

Mikron ja makron vuorovaikutteisuus ja rinnakkaisuus tutkimuksessa eivät kuitenkaan ole historian tutkimuksen kentällä yksiselitteinen asia. Suurin mikrohistoriaan kohdistuva kritiikki on painottunut juuri pieneen mittakaavaan ja suppeaan ”otteeseen” menneisyydestä: sen perusteella ei ole mahdollista muodostaa historiallista kokonaiskuvaa.⁵⁸ Antero Heikkinen vastaa mikrohistorian arvosteluun osuvalla vastakysymyksellä: ”Missä määrin synteesiä on käytännön historian tutkimuksessa tähänkään mennessä luotu – ellei oteta lukuun teknisin kriteerien

⁵² Tiheästä kuvauksesta ks. mm. Levi 1991, 98–100; Burke 1991, 240–246.

⁵³ Davis 1996, 14; Peltonen 1999, 38; Levi 1991, 97–98; Elomaa 2001, 62.

⁵⁴ Ginzburg 1996, 187–188.

⁵⁵ Suomenkielinen versio *Martin Guerren paluu* ilmestyi vuonna 2001.

⁵⁶ Ginzburg 1996, 104. Ks. myös Ginzburg 1996, 183 ja Elomaa 2001, 70.

⁵⁷ Peltonen 1999, 41.

⁵⁸ Mikrohistoriaan kohdistuvasta arvostelusta ks. mm. Peltonen 1999, 49–52; Peltonen 1996, 7–32.

rakennettuja yleisesityksiä?”⁵⁹ Mikrohistoria ei ole koko maailma pienessä mittakaavassa, eikä siitä ole tarkoituskaan tehdä kaiken kattavia yleistyksiä: ”todellisuus on aina epäjatkuvaa ja heterogeenista, eikä tietyssä ympäristössä saavutettua johtopäätöstä voida automaattisesti siirtää yleiseen.”⁶⁰ Koko Suomen kattavaa yleistystä torpparikysymyksestä ja varsinkaan torppareista sisällissodassa ei siis ole millään metodilla mahdollista tehdä. Torpparit olivat heterogeeninen ryhmä ja heidän sosiaalinen paikkansa ja taloudelliset ja poliittiset olonsa olivat hyvin erilaiset eri puolilla maata. Tutkimuspaikkakuntani Urjala oli punainen pitäjä työväenliikkeen vaikuttaessa siellä voimakkaasti 1900-luvun alussa. Ennen sisällissotaa sosiaalidemokraatit käytännössä hallitsivat kunnallista päätösvaltaa jo syksyllä 1917.⁶¹ Punaisuuden lisäksi Urjalan torppareita leimasi se, että lähes puolet heistä sai palvella kartanoa isäntänään, kun koko maassa 80 % torpista oli tavallisilla talonpoikaistiloilla.⁶² Kuitenkin ”teknisin kriteerein” tehdyt yleistyksiset kulkevat mukana tutkimukseni tiheässä kuvauksessa, sillä kuljettaessani kertomusta yksityisestä yleiseen, käytän rakenteisiin nojaavaa tutkimuskirjallisuutta hyväkseni.⁶³

Mikrohistoriassa käsitellään yleensä melko suppeita lähdekokoelmia laajojen sarjojen sijaan. Tärkeämpää onkin lähteiden luennan laatu kuin tutkittavien arkkien määrä: tarkka lähiluku, tulkinta ja rivien välistä lukeminen.⁶⁴ Se, puhuuko lähde totta vai ei, ei ole oleellinen seikka; oleellista on lähteestä välittyvä kokemus, tunteet, ihmisen oleminen ylipäätään. Lähteisiin syventyessä unohdetaan mahdolliset teoreettiset ennako-oletukset: tutkijan pitäisi olla mahdollisimman ”herkkä” ja avoin lähteen antamille pienille vihjeille. Näihin vihjeisiin Carlo Ginzburg kehottaa tutkijaa tarttumaan: lähteen epäolennaiset ja mitättömän oloiset asiat saattavat olla *johtolanka* jostain suuremmasta, piilossa olevasta rakenteesta. Ginzburg vertaa johtolanka-metodin käyttöä lääkärin tai salapoliisin työhön, joissa vastausta etsitään ja arvailtaan pienien epäolennaisilta tuntuvien vihjeiden perusteella.⁶⁵ Matti Peltonen kiinnitti mikrohistoriallisessa tutkimuksessaan *Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka* huomiota vaikenemisiin, oudon hiljaisiin aukkoihin lähteenä käyttämässään muistelmissa, ja pääsi näin pohtimaan yllättäviäkin asioita.⁶⁶

⁵⁹ Heikkinen 1993, 10.

⁶⁰ Ginzburg 1996, 186. Ks. myös Elomaa 2001, 72. Natalie Zemon Davis pitää tutkimuksen kuvaavuutta tärkeämpänä kuin edustavuutta. Tästä lisää Davis 1996, 14.

⁶¹ Arajärvi 1975, 308–311.

⁶² Rasila 1961, 23.

⁶³ Yksityiskohtien ja rakenteiden käyttämisestä kertomuksessa ks. Burke 1991, 242–246.

⁶⁴ Ollila 1996, 7–8; Elomaa 2001, 61–63; Levi 1991, 97.

⁶⁵ Johtolankametodista lisää Ginzburg 1996, 37–76.

⁶⁶ Ks. Peltonen 2006.

Tutkimukseeni kuuluu paljon mekaanista asioiden yhdistelyä eri lähteistä. Näitä asijoukkoja tulkitessani käytän hyväkseni johtolankametodia sekä Peltosen viljelemää hiljaisuuksiin puuttumista. Mitä kertoo niinkin pienen ja vähäpätöisen oloinen seikka, että eräs honkolalainen torppari lahjoitti sukat punakaartille, vaikka ei itse asiakirjojen mukaan osallistunut kaartin toimintaan lainkaan? Tutkijan on kuitenkin tunnettava hyvin tutkimuskohteensa aika, jotta hän osaa kiinnittää huomiota epäolennaisiin vihjeisiin ja esittää lähteelle hedelmällisiä kysymyksiä. Mikrohistoria onkin kohottanut lähteen sisällön analyysin uuteen arvoonsa ja sitä kautta myös koko historioitsijan ammattitaidon.⁶⁷ Mikrohistoriassa on lähteiden uudenlaisen tulkinnan lisäksi käytetty aivan uusia lähteitä, joilla ei ole oletettu olevan merkitystä, sekä yhdistelty vanhoja lähteitä uudella tavalla.⁶⁸ Tässä tutkimuksessa lähteet on koottu nimen perusteella: olen jäljittänyt honkolalaiset torpparit erilaisista, toisiinsa kuulumattomista lähteistä. Salapoliisin tavoin pyrin nimen perusteella kokoamaan lähteistä honkolalaisten torpparien mentaliteettia sekä jäljittämään heidän sosiaalisten suhteidensa verkostoa.⁶⁹

Kuuluisimmat mikrohistorialliset tutkimukset ovat keskittyneet joko erityisen lähteen⁷⁰ tai erityisen aiheen ympärille. Nämä erityiset aiheet ovat ”normaaleja poikkeuksia” tai ”poikkeuksellisia tyypillisyyksiä”: tutkimuskohde poikkeaa yhteisöstä tai normaaleista tapahtumista, mutta kuitenkin edustaa osaltaan tyypillistä tai normaalia. Siten tutkimuskohde kertoo sekä normaalista että poikkeuksesta.⁷¹ Poikkeuksellista henkilöä tai tapahtumaa on erityisen hedelmällistä tutkia, sillä poikkeuksellinen tilanne paljastaa normaalin rajat ja kaiken lisäksi jättää jälkeensä erityisiä lähteitä. Eric Hobsbawmin mukaan joitakin asioita voidaan tutkia vain ”purkauksen hetkinä”, eli sotien ja konfliktien kautta. Tällöin normaalisti piiloon jäävät seikat paljastuvat sekä ”tiivistyvät tai suurentuvat tutkijan eduksi”.⁷² Tutkimukseni kohde, torppari, on normaali, mutta tutkin häntä poikkeuksellisessa tilanteessa. Vaikka keskityn nimenomaan torpparin käyttäytymiseen 1900-luvun alun kriisin aikana, tutkimus saattaa paljastaa arvokasta tietoa myös torpparin käyttäytymisestä yleensä. Tätä kautta pääsen mahdollisesti käsiksi myös siihen, mitä normaalia torpparin asemasta, hänen roolistaan yhteisössä sekä suhteistaan isäntäänsä poikkeuksellinen tilanne kertoo.

⁶⁷ Ollila 1996, 10.

⁶⁸ Elomaa 2001, 63. Lähteiden kokoamisesta nimen perusteella on Risto Alapuron tutkimus *Suomen synty paikallisena ilmiönä* hyvä esimerkki.

⁶⁹ Heikkinen 1993, 27.

⁷⁰ Esim. Emmanuel Le Roy Ladurien *Montaillou. Ranskalainen kylä 1294–1324*. Ranskankielinen alkuteos ilmestyi 1975.

⁷¹ Ginzburg 1996, 193–194; Peltonen 1996, 21–22; Peltonen 1999, 25–26, 62–63.

⁷² Peltonen 2006, 154.

Mikrohistoria on mullistanut käsityksen siitä, mikä on historiaa, mitä ylipäätään kannattaa tutkia. Halutaanko tuottaa suuria kertomuksia vai kertoa pieniä yksittäisiä tarinoita, joiden kautta menneisyydestä saattaa muodostua monipuolisempi ja jännittävämpi kokonaiskuva?⁷³ Vaikka mikrohistoriaa paheksuttaisiin marginaaleihin ja turhanpäiväisiin yksityiskohtiin perustuvana, se on silti kohottanut ihmisen merkitystä menneisyyden tapahtumissa ja painottanut ihmisen ymmärrystä. Ennen kaikkea mikrohistoria on heijastellut syntyäikansa suvaitsevuuksia menneisyyteen: mikrohistorian näkökulmasta jokainen ihminen on yhtä arvokas ja tärkeä. Siten mikrohistorian tärkeimpiä asioita on sen mahdollistama arkielämän tutkimus: on tärkeää tutkia yleiselle tasolle jäänyttä aihetta tarkemmin, konkreettisesti, jolloin tavalliset ihmiset saavat äänensä kuuluville.⁷⁴ Heikkinen korostaa tutkimusmetodin tavoitteena ihmisen ymmärtämistä ”ei minkään valmiin mallin valossa vaan hänen omista elämänehdoistaan ja elämäkokonaisuudestaan käsin”.⁷⁵ Ihmisen kokemuksen tavoittaminen ja ymmärtäminen lisää tietoa ihmisistä ja ihmisyydestä yleensä.⁷⁶ Tässä tavoitteessa tiivistyy mielestäni koko historiantutkimuksen ydin.

Kuten lähes aina marginaaliin jääneitä ryhmiä tutkittaessa tässäkin tutkimuksessa käytössä olevasta lähdeaineistosta suurin osa on virallista materiaalia, josta voi jäljittää jonkin verran torppareiden tekemisiä ja kulkemisia. Torpparit harvoin kirjoittelivat kirjeitä tai pitivät päiväkirjaa 1900-luvun alussa⁷⁷; omassa tutkimuksessani en ole sellaisia löytänyt. Heidän omia henkilökohtaisia jälkiään pystyn löytämään ainoastaan työväenyhdistyksen pöytäkirjojen allekirjoituksista sekä punakaartin papereihin liitetyistä lappusista. Virallista aineistoa tasapainottamassa käytän muistitietoa, jossa tosin itse tutkimuksen kohteena olevista torppareista vain muutamat pääsevät itse ääneen. Torpparit ovat tutkimuksessani siis käytännössä lähes mykkiä. Kuinka sitten on mahdollista maalaila heidän maailmaansa tai ajattelutapojaan?

Mikrohistorian gurut kehottavat tutkijoita olemaan herkkiä, ennakkoluulottomia ja avoimia lähteitä lukiessa. Näitä samoja ohjeita tarjoaa myös Markku Hyrkkänen pohtiessaan aatehistorian metodeja. Hyrkkänen puhuu tarkoitusten ja uskomusten yhteydeksi kutsumastaan metodista. Se nojaa ajatukseen tekoihin vaikuttavista intentioista, eli uskomuksista, jotka ovat sekä tiedostamattomia että tiedostettuja. Ihmisen tekojen, toiminnan ja ilmaisujen perusteella voidaan päätellä niiden sisältämiä uskomuksia ja käsityksiä, joita yhdistelemällä on mahdollista rekonstruoida ihmisen

⁷³ Ollila 1996, 12.

⁷⁴ Elomaa 2001, 68.

⁷⁵ Heikkinen 1993, 42.

⁷⁶ Elomaa 2001, 68.

⁷⁷ Itseoppineiden elämäkertoja on koonnut Anna Makkonen, jonka teoksesta löytyy muun muassa yhden v. 1846 Vanajalla syntyneen torpparin muistelmakirjoitus. Makkonen 2002, 136–160.

ajattelua ja maailmankuvaa. Intentioiden päättelyminen edellyttää kuitenkin hyvin laajaa ajattelua, päättelyä ja historiallisen aikakauden ja sen käsitteellisen maailman tuntemusta.⁷⁸ Näin toimii myös Ginzburgin johtolanka-metodi, jonka avulla päästään käsiksi nimenomaan tiedostamattomiin uskomuksiin. Vaikka tutkimuskohteeni torpparit eivät ole saaneet historian asiakirjalähteisiin omaa ääntään, minulla on tutkijana mahdollisuus antaa heille ääni – joskin vain muutama hypoteesi siitä. Tekemällä mahdollisimman tarkan kertomuksen torpparien maailmasta, ympäristöstä, toiminnasta ja oloista kykenen ehkä ymmärtämään myös heidän ajatteluaan ja kartoittamaan, mikä oli Honkolan torpparien elintila ja liikkumavara 1900-luvun alussa ja sisällissodan aikaisessa Suomessa.

1.3.3 Väinö Linna, Pohjantähti ja Honkolan torpparit

Kirjailija Väinö Linnan, hänen romaaninsa ja Honkolan kylän on tiivis yhteys, jota aion käyttää tutkimuksessa hyväkseni. Sukunsa kautta Linna on vahvoissa sidoksissa tutkimusalueeni torppareihin. Hän syntyi 20. joulukuuta 1920 seitsemäntenä lapsena Maija ja Vihtori Linnan perheeseen Urjalan Velkalassa. Vihtorin isä viljeli Linnan torppaa, jota sittemmin jatkoivat Vihtorin sisar Vilhelmiina eli Miina ja tämän mies Vihtori Kallio. Myös isä-Vihtorille tarjottiin torpan isännyyttä, mutta tämä oli jo aloittanut teuraskarjan oston ja teurastukset. Vihtori rakensi perheelleen uuden talon lähelle vanhaa Linnaa, kallon toiselle puolelle. Linnan suku oli ollut Linnan mäellä, Lähteenkorvan eli Linnan torpassa jo 1830-luvulta, jolloin Vihtori Linnan isoisä Vilhelm oli muuttanut Honkolan kartanon Kivikasken torpasta Linnan torppaan. Vihtorin suvussa oli torppareita ollut jo ainakin kuudessa polvessa, mutta pitkistä torpparijuurista huolimatta yhdeksästä sisaruksesta vain kahdella oli torppa viljeltävänä: Miina Kallion lisäksi Kalle-veli meni Hakalan torppaan vävyksi ja muutti nimensä Kalle Hakalaksi.⁷⁹

Vihtori Linna kuoli Väinön ollessa 7-vuotias. Vihtori oli pystynyt ylläpitämään keskimääräistä maatyöläistä parempaa elintaso, mutta sairasteltuaan viimeisinä elinvuosinaan hän oli velkaantunut pahoin. Perhe jäi käytännössä puille paljaille, kun kaikki talon irtaimisto ja varallisuus menivät velkoihin. Maija elätti kartanon töillä suuren perheensä ja hoiti työn ohessa pienet lapsensa ja yhden lehmänsä. Lapset lähtivät töihin heti kun olivat tarpeeksi vanhoja. Väinö meni apulaiseksi Nokoorinmyllyn sahalle, ja rippikoulun jälkeen rengiksi ja maatyöläiseksi Honkolan kartanon Willamon sivutilalle, jonne koko perhe muutti vuonna 1936.⁸⁰

⁷⁸ Hyrkkänen 2002, 174–188.

⁷⁹ Varpio 2006, 22–30; Stormbom 1963 22–26.

⁸⁰ Stormbom 1963, 27–33; Varpio 2006, 43–46.

Linna ei kokenut saavansa maatöistä tarpeeksi tyydytystä ja sisältöä elämäänsä, joten hän päätti lähteä kaupunkiin, Tampereelle. Väinö Linnan oman kertomuksen ja Honkolassa liikkuvan legendan mukaan Linna koki saaneensa maatöistä viimein tarpeekseen, kun virtsaa pellolle levitettäessä tynnyrin tappi oli irronnut ja tuleva kirjailija oli sotkeutunut yltä päältä virtsaan.⁸¹ Myöhemmin Linna työskenteli Finlaysonin tehtaassa, luki paljon kirjallisuutta sekä kirjoitti: Läpimurtoteos *Tuntematon sotilas* ilmestyi vuonna 1954 ja *Täällä Pohjantähden alla* – trilogia vuosina 1959, 1960 ja 1962. Hän oli elämänsä aikana näkyvästi esillä kirjallisessa keskustelussa, lehdissä ja sittemmin myös Urjalassa jokavuotisilla kirjallisuuspäivillä.

Trilogian yhteyttä Urjalaan ja Honkolaan on tutkittu useaan otteeseen. Tutkijat löytävät kuitenkin *Pohjantähden* yksityiskohdille, kuten nimistöille, tapahtumille ja joillekin henkilöille, esimerkkejä ja vastineita todellisuudesta. Romanin ollessa vielä suunnitteluasteella Linna kertoi ystävilleen sen olevan romaani Urjalan historiasta, mutta kirjoitustyön edetessä Linna tietoisesti häivytti tarinaa kauemmas alkuperäisestä ideasta ja synnyinpitäjästään. Vanhempana Linna ei kuitenkaan enää tehnyt niin suurta pesäeroa Urjalan ja *Pohjantähden* välille: ”Kirjan sisältämä elämän hengitys ja ilme vastaavat senaikaista urjalalaista todellisuutta ja siinä mielessä *Pohjantähti* ja Urjala ovat yhtä”.⁸² Linna teki kovasti taustatyötä etenkin romanin toisen osan eteen: Hän luki tieteellisiä tutkimuksia, kuten Aksel Warénin torpparitutkimuksia sekä vapaussotakirjallisuutta. Hän tutustui sodan taistelupaikkoihin ja Hennalan vankileiriin sekä ennen kaikkea haastatteli ihmisiä.⁸³

Oman elämäkokemuksensa ja keräämänsä tiedon perusteella Linna koki vahvasti vaikenemisen ja vääryyden, joka liittyi suhtautumiseen punaisten kansalaissotaan sekä maatyöväen ja torpparien olosuhteisiin 1900-luvun alussa. Linnan mielestä historiankirjoitus oli välttänyt sisällissotaan tarttumista samoin kuin ihmiset Linnan kotiseuduilla olivat Linnan lapsuudessa vältelleet ja välttelivät edelleen aiheesta puhumista. Linna ei hyväksynyt sitä, kuinka historiankirjoituksessa punaiset kuvattiin rosvoilevaksi huligaanijoukoksi: Hän halusi korostaa teoksessaan sitä, että suurin osa punaisista oli tavallisia perheenisiä, joilla oli huoli lastensa ja perheensä jokapäiväisestä leivästä.

Linna koki yksilön merkityksen historian kulkuun voimakkaampana kuin silloinen historiankirjoitus: Linnan mielestä hämäläinen torppari ei lähtenyt kapinoimaan vain venäläisen

⁸¹ Varpio 2006, 64–69, 72–73.

⁸² Sitaatti Linnan haastattelusta, Partanen 2001, 22, 41; Varpio 2001, 416–420; Stormbom 1963, 184.

⁸³ Varpio 2006, 421–424; 430–436.

kollegansa esimerkin vuoksi, vaan hänellä täytyi olla todelliset, omakohtaiset syyt tyytymättömyydelle. Linnan mielestä historian tapahtumien liikkeellepanijoita eivät olleet poliittiset ratkaisut vaan jokapäiväiset asiat, jotka patoutuessaan muodostivat jännitteitä. Tämän idean vuoksi Linna halusi romaaniinsa nimenomaan pienen mittakaavan, jossa hän toisi esille myös suuret maailman tapahtumat. Tässä mielessä *Täällä Pohjantähden alla* on kuin viihdyttävää mikrohistoriaa. Sodan todellisiksi syiksi Linna koki torpparikysymyksen ohella köyhyyden, nälän ja työttömyyden sekä kansan oikeudettomuuden ja etenkin pitkään jatkuneen kokemuksen siitä. Hän halusi myös tehdä punaisille moraalisesti oikeutta ja ymmärtää heidän tilannettaan yhteiskunnallisten epäkohtien valossa. Linnalla olikin suuri suunnitelma kirjoittaa teos, joka laukaisisi yhteiskunnan vanhat patoutumat ja avaisi ihmiset puhumaan.⁸⁴

Linnan suunnitelma osoittautuikin melko realistiseksi, sillä teos oli heti valtava menestys. Teosta luettiin Suomen historiana, ja vaikka teos ei olisi avannut kaikkia patoutumia, se antoi ”punaisille” mahdollisuuden ja oikeuden ylläpitää omaa historiaansa. Professori Antti Eskola, urjalalaisyntyinen torpparinpoika, myönsi Linnan teoksilla olleen suuren merkityksen hänen omalle historiakäsitykselleen: ”*Täällä Pohjantähden alla* ikään kuin rehabilitoi sen, minkä oppikoulu oli pakottanut hylkäämään. Teos tuo joka sivullaan esiin sellaisia ihmisten sanontoja, lähestymistapoja ja ilmaisumuotoja, kanssakäymisen ja yhteisymmärryksen perusteita, jotka minulle olivat alun perin olleet oikeita ja ymmärrettäviä, mutta jotka koulu ja sen kautta välittynyt kulttuuri ovat muuttaneet alempiarvoisuuden, sivistymättömyyden ja alkeellisuuden merkeiksi.”⁸⁵ Teos herätti keskustelua myös historiantutkijoiden piirissä, mistä kerron lisää seuraavassa luvussa. On mielenkiintoista, että muutamaa vuotta myöhemmin ilmestyneet Viljo Rasilan tutkimukset torppareista ja torpparien roolista sisällissodassa esittivät juuri päinvastaisia tuloksia kuin mitä Linna halusi romaanissaan esittää. Rasila näki torpparien roolin mitättömäksi sodassa, ja vaikka torppari- ja koko tilattoman väen kysymys oli Rasilan mielestä akuutti, se ei ollut syy sotaan. Sisällissota olisi Rasilan mukaan syttynyt tai ollut syttymättä ilman torpparikysymystä.⁸⁶

Urjalalaisessa kansanomaisen historian muodostumisessa Väinö Linnan osuus näyttää olleen merkittävä. Partasen tutkimuksen mukaan urjalalaiset ovat lukeneet *Täällä Pohjantähden alla* -teosta paikallisen viitekehyksen läpi lähes heti sen ilmestymisestä lähtien. Suuri osa urjalalaisista pitää teosta erityisen tärkeänä ja lukee sitä kuin paikallishistoriaa. Partanen toteutti tutkimuksensa

⁸⁴ Varpio 2006, 429–430; 437; Haapala 2001, 29–30, Stormbom 1963, 185, 196–197, 203–204.

⁸⁵ Eskola 1980, 199–200; Haapala 2001, 30–31.

⁸⁶ Ks. Rasila 1968 ja Rasila 1970.

vapaaehtoisilla kyselykaavakkeilla, mikä saattoi vaikuttaa vastaajien valikoitumiseen. Partasen tutkimuksen mukaan jopa 80 % urjalalaisista oli lukenut teoksen.⁸⁷ Tänä päivänä Linnaa käytetään Urjalassa tietoisesti paikallisen identiteetin vahvistamiseen: lukio on nimetty kirjailijan mukaan, paikkakunnalla toimii kirjailijan nimikkoseura ja Honkolan kylällä on opastettu fiktion ja faktan sekoittava Väinö Linnan reitti.

Partasen tutkimuksen linja näkyy myös urjalalaisissa muistitietolähteissä: useimmissa muistelmissa mainitaan Väinö Linna ja hänen tulkintansa *Pohjantähti*-trilogiassa. Muistelmissa saattaa aistia ja välillä jopa konkreettisesti huomata Linnan tulkinnan vahvan vaikutuksen muistamiseen: ”Väinö Linna puhuu ihan oikein kirjoittaessaan torpparin asemasta...”⁸⁸. Ihmiset ovat kokeneet Linnan tulkinnan niin omakseen, että usein omat muistot ja romaanin tapahtumat menevät sekaisin ja limittyvät toisiinsa. Näin ei ole käynyt pelkästään Urjalassa, vaan myös muualla Suomessa.⁸⁹ Urjalassa tosin ihmiset jopa luulivat olleensa Linnan malleina ja kirjan henkilöitä: ”--- eräs vaimo sanoi kerran, että mistä se Väinö Linna voi tietää hänellä olleen punaisen alushameen.”⁹⁰ Toisaalta Linnan teokset saattavat kuitenkin vaikuttaa siihen, kuinka ihmiset menneisyyttä tulkitsevat: esimerkiksi torpparikysymyksen ongelmat ja sen suuri vaikutus sisällissodan syttymiseen voi olla ihmisten Linnalta omaksuma näkökulma.

1.3.4 Onko Täällä Pohjantähden alla kansanomaista historiaa?

Teoksessaan *Historiantutkimus ja historia* Jorma Kalela analysoi erilaisia historiakuvia ja niiden alkuperiä. Hän erottaa *historian julkisen esityksen*, joka muotoutuu muun muassa poliitikkojen puheista, akateemisesta historiantutkimuksesta ja median välittämästä kuvasta, sekä *kansanomaisen historian*, joka on yhteisön, eli perheen, suvun, kylän tai työpaikan, ylläpitämää ja valvomaa historiaa. Kansanomainen historia ja julkinen historia vaikuttavat ihmisten historiakäsityksiin rinnakkain. Ne saattavat yhteisöittäin ja alueittain kertoa toisistaan poikkeavia tarinoita, mutta myös vaikuttavat toisiinsa ja muuttavat toisiaan. Kalelan mukaan historiantutkijat usein yliarvioivat akateemisen tutkimuksen merkityksen ihmisten historiatietoisuuden muovautumisessa: suurin osa historian esityksistä ja tulkinnoista syntyy akateemisen tutkimuksen ulkopuolella. Historiatulkintojen kahden väylän ymmärtäminen ja erittelemine onkin tärkeää nimenomaan

⁸⁷ Partanen 2001, 84, 91, 149.

⁸⁸ Vuohenoja, Emil, 1918:52, 1966, SKS KRA; Ojala, Sulho, 1918:22, 1965, SKS KRA.

⁸⁹ Esim. Varpio 2006, 643. Myös sammattilaiset samastuivat teokseen, ks. Heimo 2007.

⁹⁰ Partanen 2001, 6–7. Sitaatti Aino-Inkeri Kumara-Niemistö 1977.

historiantutkijan itseymmärryksen kannalta: tietoisuus tulkintojen erilaisista alkuperistä säilyttää tutkijan suhteellisuudentajun.⁹¹

Kun kirjailija Väinö Linna kävi 1950- ja 60-lukujen taitteessa ärhäkkää keskustelua *Täällä Pohjantähden alla I ja II* -teostensa historiallisesta arvosta ja totuudellisuudesta ajan johtavien historiantutkijoiden kanssa, Linna puolusti omien sanojensa mukaan ”todellisten syy-yhteyksien ja ihmisten oikeiden motiivien selvittämistä” ja katsoi palauttavansa kansalle osan sen historiaa. Hän hyökkäsi ”virallista historiankirjoitusta”⁹² eli akateemista tutkimusta sekä julkista tiedottamista ja tulkintaa vastaan, jonka hän väitti suorastaan vääristelleen historiaa kertomalla pelkkää ”valkoista valhetta”. Samalla ”virallinen tulkinta” oli rakentanut punaisten eli tavallisen kansan valkoisen historian antiteesiksi. Linna ajatteli siis kirjoittavansa *Pohjantähti*-trilogiassaan kansan historiaa, jolle halusi virallisesti oikeutta. Hän koki voimakkaasti tienraivaajan roolinsa: hänen oli ”pakko esittää historiallinen näkemyksensä”, sillä ”kansaa ei voi jatkuvasti piilotella itseltään sellaista kohtalon käännettään kuin vuosi 1918 meille oli”.⁹³ Kansalla Linna lienee tarkoittanut oman alueensa, eli Hämeen ja Honkolan historiaa, sillä esimerkiksi Pohjanmaalla kansan historia tuskin vastasi *Pohjantähden* maailmaa.

Linnan ja professorien keskustelu, tai pikemminkin väittely, kertoo mielestäni konkreettisen esimerkin julkisen ja kansanomaisen historian kohtaamisesta ja yhteentörmäyksestä. Professorit ja tutkijat arvostelivat Linnan teoksia yksipuolisuudesta ja ”punaisesta valheesta”, Venäjän vallankumouksen merkityksen mitätöinnistä ja torpparikuvauksen vääristelystä. Joidenkin mielestä Linna suurenteli sisällissodan raakuuksia. Historiantutkijat muistuttivat Linnaa siitä, että punaisten tarttuminen aseisiin oli kapina laillista hallitusta vastaan ja siten laiton teko, mikä vaikuttaa myös tulkintaan sodasta.⁹⁴ Näyttää siltä, että professorien kritiikin suurin ponne oli kaapin paikan osoittaminen ”työläiskirjailijalle”, joka tarkoituksella korosti rooliaan historiankirjoittajana. Lisäksi Linnan arvostelu sisällissotatutkimuksen tilasta osui arkaan paikkaan, sillä aiheen tutkimus oli vapaussotamatrikkeliä tasolla. Laajempi kiinnostus aiheeseen heräsi 1960-luvulta lähtien ja on vain kasvanut 2000-luvulle tultaessa. Linna itse oli sitä mieltä, että ”kansalaissodan sisäisen ja

⁹¹ Kalela 2000, 37–41; Heimo 2007, www.ennenjanyt.net/?p=6.

⁹² Professori L.A. Puntila käytti ilmaisua ”virallinen historiankirjoitus” arvostelussaan Juhani Paasivirran teosta *Suomi vuonna 1918 Historiallisessa Aikakauskirjassa* vuosina 1958 (s. 338–339) ja 1959 (s. 14–21). Ks. myös Haapala 2001, 25–26. Myöhemmässä keskustelussa historiantutkijat kiistivät ”virallisen” historiankirjoituksen olemassaolon. Haapala 2001, 26. Linnan arvostelusta ks. myös Aari, 1962.

⁹³ Haapala 2001, 29.

⁹⁴ Haapala 2001, 26–27; Stormbom 1963 215, 227. Katso Linnan historiasodasta myös Salminen 2007, 156–162.

Laillisuusnäkökulma on myöhemmin, ja osaltaan myös jo professorikeskustelun aikana, jäänyt toissijaiseksi ja etenkin nykyaikaisen historiantutkimuksen näkökulmasta jopa anakronistiseksi katsantokannaksi.

elämyksellisen totuuden voi aavistaa vain runoilija, tai historioitsija, joka uskaltaa antaa runoudelle edes vähäisen osuuden tulkinnassa”. Linnan avauksen vaikutus sisällissodan tutkimukseen ja tulkintaan on myöhemmin myönnetty myös historiantutkimuksen kentällä.⁹⁵ Toisaalta aika oli 1960-luvulle tullessa kypsä hyväksymään myös sodan punaisen tulkinnan valkoisen tulkinnan rinnalle, ja, kuten aiemmin sisällissodan tutkimuskirjallisuutta esitellessäni kirjoitin, sille oli myös sisäpoliittinen tilaus. Täten Linnan romaani vain vauhditti jo käsillä olevaa muutosta.

Voiko *Pohjantähden* maailmaa sitten ajatella kansanomaisena historiana? Haapala pohtii artikkelissaan, että olisi ”erillisen tutkimuksen aihe perata Linnan kuvaa Suomen historiasta ja verrata sitä historiantutkimukseen.” Toisaalta Haapalan mielestä ”osoittaisi aikamoista historiantutkimuksen alamittaisuutta yrittää päteä edelleen vertaamalla tutkimusta romaaniin”. Haapala viittaa 1960-luvun keskusteluun ja siihen, että silloin romaani otettiin ”tosissaan”, luettiin koko Suomen historiana, kun taas nykyään siihen suhtaudutaan kuin kaunokirjallisuuteen ja luetaan korkeintaan Urjalan tai Hämeen kartanoalueen historiana.⁹⁶ Kun folkloristi Anne Heimo tutki väitöskirjassaan ammattilaisten omia historiakäsityksiä eli kansanomaista historiaa vuodesta 1918, hän käytti aineistonaan muistitietoaineistoa, 1980- ja 90-luvuilla tehtyjä haastatteluja.⁹⁷ Itse käytän tässä tutkimuksessa kansanomaisen historian aineistona Väinö Linnan käsityksiä muistitiedon ohella. Linnan ajatukset välittyvät etenkin *Täällä Pohjantähden alla* -trilogian toisesta osasta, jota en kuitenkaan lähde kohta kohdalta vertaamaan tutkimukseeni. Teos ja muu kansanomaisen historia kulkevat tutkimuksessa mukana enimmäkseen tutkijan, ja toivottavasti myös lukijan, ajatusten tasolla. En etsi totuutta, vaan ihmisten *kokemusta* omasta historiastaan, mitä voin lopuksi verrata oman tutkimukseni kautta saamaani tulkintaan.

1.4 Käsitteet ja tutkimuksen lyhyt esittely

Tutkimukseni avainkäsite, *torppari*, tarkoittaa vuokraviljelijää, joka maksoi maanomistajalle viljelemistään maista ja käyttämästään metsästä vuokraa työpäivinä tai joskus rahalla. Torpassa oli vähintään 2 hehtaaria maata; sitä pienemmät vuokratilat tunnetaan *mäkitupina*. Itsenäistyneitä, eli tilan omakseen lunastaneita torppareita kutsuttiin *lohkotilallisiksi*. Tarkastelen tutkimuksessani myös lohkotilallisten, Honkolan kartanon entisen torpparien, käyttäytymistä. *Perintötorpparilla* taas oli periaatteessa perintöoikeus torppaan, eli torppa oli kulkenut isältä pojalle perintönä jo usean sukupolven ajan. *Torpparikysymyksellä* ja *maanvuokrakysymyksellä* tarkoitetaan 1800-luvun lopulla muotoutunutta ja 1900-luvun alussa kärjistynyttä taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäväntöntä

⁹⁵ Varpio 2006, 502–505; Haapala 2001, 32–33.

⁹⁶ Haapala 2001, 33.

⁹⁷ Heimo 2007 ja Heimo 2001.

tilannetta, joka vallitsi torpparien ja muiden maanvuokraajien keskuudessa. Torpparikysymys oli kenties suurin 1900-luvun alun poliittista keskustelua herättäneistä aiheista. Torpparikysymykseen palataan luvussa 2.2

Tutkimuksessa määrittelen aluksi torpparin roolia ja asemaa paikallisyhteisössä perehtymällä torpparin arkipäivään. Luvussa 2. pureudun ongelmiin, jotka tekivät torpparilaitoksesta viimein yhteiskunnallisesti toimimattoman organisaation. Siinä keskitytään määrittämään honkolalaisten torpparien elinehtoja ja toimeentuloa sekä heidän asemaansa suhteessa koko maan torpparikysymykseen. Ensimmäinen käsittelykappale taustoittaa itse tutkimuskysymystä varsin seikkaperäisesti; se on tiheää kuvausta, jolla mikrohistorian idean mukaisesti pyritään paremmin ymmärtämään torpparin maailmaa ja roolia maalaisyhteisössä. Luvussa 3 perehdyn torpparien järjestäytymiseen Urjalassa ja Honkolan kylällä. Luku keskittyy pääasiassa työväenliikkeeseen, koska Honkolassa se oli merkittävin torppareita ja koko kylää mobilisoinut liike. Luku 4 kertoo vuoden 1917 tapahtumista koko Suomessa ja paikallisella tasolla Honkolassa. Siinä tarkastellaan torpparien roolia ja suhtautumista Venäjän maaliskuun vallankumouksen Suomessa aiheuttamaan mullistukseen. Luku 5 käsittelee honkolalaisia torppareita sisällissodan aikana. Siinä syvennytään sisällissodan tapahtumiin Urjalassa ja tarkkaillaan honkolalaisten torpparien roolia ja asenteita. Sota koetaan käytännössä muutaman honkolalaisen torpparin näkökulmasta, sillä suurin osa tutkimistani torppareita pysyy lähteissä vai. Luvussa katsahdetaan myös sisällissodan jälkeiseen aikaan, sodan seurauksiin.

2. Torpparit osana honkolalaista maalaisyhteisöä

Kirkkoherran mieleen ei milloinkaan tullut että Koskelassa oli itselläänkin töitä. Keski viikkoiltaan mennessä Jussin taksvärkki oli tehty, mutta pappilassa leikattiin viljoja ja Jussin täytyi tulla rahan edestä loppuviikoksikin. Eikä enää riittänyt sekään.

– Eikö Koskelan vaimo voisi tulla pariksi päiväksi? Vai voiko hän jo jättää lapset yksin?

Kykeneehän vanhin poika jo pitämään heistä huolta.

– Kyyllä mar...sen puolesta...Mutta ei oikein lehmien takia.

– Vai niin. Sehän on ikävää. Kun saattaa tulla sade ja pitäisi saada viljat pois.’

Silloin Jussi alkoi myönnellä. Hänelle riitti että kirkkoherran kasvoille ilmestyi tyytymätön ilme.

Siitä hän luki kontrahtimääräykset eikä suinkaan raamatunlehtien välissä säilytetystä paperista.⁹⁸

Urjalan pitäjä sijaitsee lounaisessa Hämeessä, Tampereen ja Turun puolivälissä. Pitäjä oli laaja, leveimmältä kohdaltaan lähes sata kilometriä, joten kyliä muodostui paljon: 1900-luvun alussa Urjalassa oli noin 30 kylää. Urjala oli alueensa suurimpia kuntia noin 10 000:llä asukkaallaan.⁹⁹ Suurin osa urjalalaisista sai elantonsa maataloudesta: vuonna 1910 koko kunnan väestöstä 83 prosenttia.¹⁰⁰

Taulukko 1. Urjalan pääasiallisesti maataloudesta elävä väestö ammatin mukaan vuonna 1901

	Väestöä	%	Ruokakuntia	%
Maanomistajia	1146	15,6	139	8,8
Lampuoteja	112	1,5	14	0,9
Torppareita	2125	29,0	345	21,8
Mäkitupalaisia	1245	17,0	298	18,8
Irtainta maatyöväkeä	1289	17,6	467	29,5
Muonamiehiä ja renkejä	1292	17,6	285	18,0
Työnjohtajia ja ammattioppineita	127	1,7	36	2,3
Yhteensä	7336	100	1584	100

Lähde: Tilattoman väestön alakomitea, Tilastollinen tutkimus yhteiskunta-taloudellisista oloista Suomen maalaiskunnista v. 1901 (TVA), osa I, taulu II. Suodenjoki 2009a, 47.

Maataloudesta elantonsa saavista ruokakunnista 22 prosenttia oli torppareita, mikä oli yli puolet enemmän kuin talollisia: Urjala oli asukasluvuun suhteutettuna torpparivaltaisimpia pitäjiä koko

⁹⁸ Linna 1965a (1959), 124.

⁹⁹ Urjalan kylien rippikirjat 1910, Urjalan kirkonarkisto; SVT, Suomen tilastollinen vuosikirja 1918.

¹⁰⁰ Koko Suomen väestöstä 87 % sai elantonsa maataloudesta. Gebhard 1923, 25–26; Maalaisyhteisön roolijako Huittisissa ks. Alapuro 1995, 27–49.

Hämeessä. Vuonna 1901 yli puolen hehtaarin tiloista torpparitalouksia oli 345, joista kartanoiden, Honkolan ja Nuutajärven, torppia oli yhteensä n. 160. Koko maassa torppien lukumäärä laski 1900-luvun kuluessa jatkuvasti. Urjalan torppien määrää vähensi tuntuvasti etenkin vuonna 1903 Matkun kartanon pakkolunastus ja kartanon maiden myynti torppareille. Myynnin seurauksena syntyi 71 uutta pientilaa. Arajärven mukaan Urjalassa oli vuonna 1918 yhteensä n. 250 torppaa.¹⁰¹

Talonpojat olivat maaseudun eliittiä, sillä esimerkiksi kunnallispolitiikka oli useissa maalaiskunnissa tiukasti talonpoikien käsissä. Aatelisia maanomistajaluokasta oli vain pieni prosentti, mutta siellä missä niitä oli, heidän valtansa ja vaikutuksensa yhteisössä oli moninkertainen verrattuna talonpoikiin. Honkolassa kartanon vaikutus levisi laajalle ympäristöön paitsi työllistäjänä ja maanomistajana, myös henkisenä yhteisönä ja uudistajana. Heikki Lehtonen vertaa kartanoa valtioon: kartano muodosti herruusalueen, jossa kaikki olivat jossain muodossa riippuvaisia tilanherrasta.¹⁰²

Torppia, eli yli 2 hehtaarin maa-alan vuokraviljelmiä, oli koko Suomessa noin 60 000, eli 150 000 yli 15-vuotiasta¹⁰³. Torpparien lisäksi lähes koko Suomen maaseudun rahvas oli jossain määrin riippuvainen maanomistajista: viidesosalla työväestöstäkin oli hehtaarin verran viljelysmaata, yli puolella oli hevonen tai lehmä, ja lähes kaikki vuokrasivat asumuksensa. Maatyöläiset olivat siis torpparien rinnalla paitsi alustalaissuhteessa myös vuokrasuhteessa maanomistajiin. Taloudellisesti mitattuna torpparit sijoittuivat maalaishierarkiassa paljon lähemmäs maatyöläisiä kuin talonpoikaisväestöä. Vuokrasuhde ja nimenomaan maanomistajuuteen liittyvän yhteiskunnallisen vaikutusvallan puute erotti torpparin selvästi talollisväestöstä. Toisaalta torpparia ja talonpoikaa yhdisti maanviljely, sillä torpparin identiteetti oli – huolimatta alustalaissuhteesta ja siihen liittyvästä maatyöläisen roolista – maanviljelijä.¹⁰⁴

Pitäjän keskus oli 1900-luvun alussa kirkonkylä, Laukeela, joka sijaitsee Turuntien varressa. Laukeelassa kokoontuivat kuntakokous ja kunnanvaltuusto, siellä sijaitti vuonna 1806 valmistunut ristikirkko sekä pitäjän sairaala, säästöpankki, kauppoja, apteekki ja kantakirjasto. 1870-luvulla käyttöön otetun Toijala–Turku -radan rautatieasema sen sijaan oli Huhdissa, muutama kilometri Laukeelasta itään. Huhdissa olivat myös vuonna 1902 lakkautetun reservikasarmin rakennukset ja

¹⁰¹ Suodenjoki 2009a, 47–49; Arajärvi 1975, 204–205.

¹⁰² Lehtonen 1990, 69–70.

¹⁰³ Rasila 1961, 34–35.

¹⁰⁴ Peltonen 1992, 266–273; Haapala 1995, 99–102.

kappalaisen pappila. Urjalassa monet kylät muodostuivat varsin voimakkaiksi: 14 kylällä oli oma kansakoulu vuoteen 1910 mennessä, kirjasto 15 kylällä, kauppoja perustettiin Laukeelan lisäksi ainakin Nuutajärvelle ja Honkolaan. Myös myllyt, meijerit ja sahat edistivät kylien omavaraisuutta.¹⁰⁵

Honkolan kartano ja sen ympärille muodostunut kylä muodostavat tutkimani alueen keskuksen. Kartano sijaitsee noin 8 kilometrin päässä Laukeelasta Halkivahaan eli länteen päin. Kartano yhdistettiin alun perin kylän viidestä talosta ja läänitettiin ratsumestari Jörgen Nötebomille 1630. Yhä kartanoa hallitsevalle Furuhjelmin suvulle kartano siirtyi vuonna 1730, kun suvun Viipurissa syntynyt kantaisä, Enoch Naucleer, osti tilan.¹⁰⁶ 1900-luvun alussa kartanon isäntä vaihtui muutamaan kertaan. Vuonna 1895 luutnantti Johan Furuhjelm osti tilan isältään amiraali Hampus Furuhjelmiltä, joka kuoli 1909 Honkolassa. Johan Furuhjelmin aika Honkolan kartanossa tunnettiin erityisenä ”luutnantin aikana”, sillä hän rakensi paljon, kehitti ja laajensi kartanon viljelyksiä, sekä hankki kartanoon puhelimen ja sähkövalon. Johan Furuhjelm paransi kartanon viljelyksiä kartanon ympärillä: hän hajotti Ehvon torpparikylän, josta torppia siirrettiin ainakin Kampparin kulmalle. Ehvon pelloista saatiin suuri yhtenäinen lohko, josta kartanonherra jopa palkittiin.¹⁰⁷

Johan Furuhjelmin aika jäi kuitenkin lyhyeksi, kun hän kuoli vuonna 1904. Vuotta ennen kuolemaansa Furuhjelm testamenttasi kartanon veljenpojalleen, muutaman kuukauden ikäiselle Robert Furuhjelmille, joka on kartanon nykyisen omistajan isä. Robert Furuhjelmin puolesta kartanoa alkoi hoitaa tämän kihlakunnan varatuomarina Turussa työskennellyt isä, Elis Furuhjelm. Elis Furuhjelm siirtyi Tammelan kihlakunnan tuomariksi vuoden 1905 vaiheilla, jolloin hän pääsi muuttamaan pysyvästi Honkolaan.¹⁰⁸

Kartanon 1700-luvulla rakennettu puinen päärakennus sijaitsi englantilaisen puiston keskellä, lehmuksujan päässä Kortejärven rannalla. Yleinen tie kulki kartanon päärakennuksen ja puiston sekä tuotantorakennusten välistä. Kartanonmäellä sijaitsi kartanon lisäksi alun perin huvilaksi rakennettu *Kivimuuri*, joka palveli sittemmin muun muassa Tammelan kihlakunnan tuomarinkansliana. *Kivimuuri* on ollut kartanon päärakennuksena 1970-luvulta, jolloin vanha päärakennus tuhoutui tulipalossa täysin.¹⁰⁹ Kartanon kupeessa oli myös 1830-luvulla perustettu

¹⁰⁵ Arajärvi 1975, 30–31, 58–59, 78–81, 73, 79. Urjalan reservikasarmista emt., 253–262; Rautatiestä emt., 241–250.

¹⁰⁶ Arajärvi 1973, 124–127.

¹⁰⁷ Lagerborg-Stenius 1928, 163–164; Arajärvi 1975, 141, 175. Ehvon lohko on nykyään noin 30 hehtaaria.

¹⁰⁸ Lagerborg-Stenius 1928, 163–164; Helene Furuhjelmin muistelmat, säilytetään Honkolan kartanossa.

¹⁰⁹ Lagerborg-Stenius 1928, 159–160, 162; Helene Furuhjelmin muistelmat, säilytetään Honkolan kartanossa.

meijeri. Nokoorinkosken saha ja mylly sijaitsivat kartanosta Kamppariin vievän tien varrella. Honkolan kylään kartanon lahjoittamalle tontille rakennettiin kansakoulu vuonna 1892, ja kirjasto oli honkolalaisten käytössä vuodesta 1901. Aivan kartanon läheisyydessä sijaitsivat niin ikään osuuskauppa, palokunnantalo ja työväentalo, jotka kaikki olivat toiminnassa 1910-luvulta.¹¹⁰ Urjalan pappila sijaitsi myös Honkolassa, Kortejärven rannalla kuten kartanon päärakennuskin. Pappilan maat sijoittuivat kartanon maiden keskelle, sillä matkaa kartanosta pappilaan tuli vain kilometrin verran. 1900-luvun alussa kartanon ja pappilan tienoo oli vilkkaasti liikennöity: torpparit kulkivat taksvärkkiin pelloille, toivat maitonsa meijerille, hoitivat asioita Nokoorin myllyllä. Torpparien lisäksi teitä tallasivat palkolliset, muonamiehet, rengit ja piiat sekä lapset leikeissään.

Kartanon maat levittäytyivät viiden kylän alueelle: Honkolan lisäksi torppia oli Vahosissa, Velkalassa, Kampparilla ja kahdeksan kilometrin päässä Laurilan sivutilalla Kehrolla. Muutaman kilometrin päässä sijaitsevat Velkalan ja Kampparin kylät olivat tiiviissä yhteydessä Honkolaan, mutta Vahonen, Kehro ja Haaronen eli Halkivaha muodostivat omat keskuksensa. Varsinkin Kehron kylällä asutusta oli paljon: Kehron Laurilan sivutilalla oli 100 lypsävän lehmän karja ja valtavat määrät peltoa, joten työvoimaa tarvittiin siellä runsaasti.¹¹¹

Honkolan kartanossa oli vuosien 1910 ja 1920 maataloustiedusteluiden mukaan 61 torppaa. Rippikirjojen perusteella torppareita oli enemmän, mutta koska kyseisessä lähteessä ei ole merkitty torpan kokoa, luotan tässä pelkkään maataloustiedusteluun. Torpan koolla on tutkimuksen kannalta merkitystä, sillä tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäävät mäkituvat, eli alle kahden hehtaarin viljelykset. En tarkastele myöskään torppia, joita ei viljelty päätoimisesti: esimerkiksi Honkolan Tanhuanpään torpassa asui kansakoulunopettaja Kaarlo Saxman ja Nokoorinmyllyn torppaa ylläpiti mylläri.

Ehvon torppien siirron jälkeen vuonna 1910 Honkolan kylällä oli 18 torppaa. Tosin Velkalan 9 torppaa saattoivat sijaita lähempänä kartanoa kuin Honkolan kylän torpat, sillä kauimmaisat kylän torpista olivat kaukana Pohjasten kulmalla ja Vahosissa, pappilan maiden takana. Kehrolla Laurilan sivutilalla oli 26¹¹² torppaa. Matkaa sivutilalle kertyi jopa kymmenen kilometriä.

¹¹⁰ Nummela 2006, 22; Arajärvi 1975, 69–70, 79, 150; Suodenjoki 2009a, 51.

¹¹¹ Lagerborg-Stenius 1928, 162.

¹¹² Pakkanen mukaan Kehron Laurilassa oli 40 torppaa ja mäkitupaa. Pakkanen 1998, 143. Mikäli torppia lasketaan sekä maataloustiedustelun että rippikirjojen perusteella, torppia olisi ollut 34. Laurilan torpista on vaikea saada selvää lukua

Taksvärkkimatkaa ei kuitenkaan Kehron torppareilla kertynyt enempää kuin päätilan kollegoillakaan, sillä Laurilan torpparit tekivät taksvärkkinsä pääasiassa sivutilan pelloilla. Kampparilla sijainneella Willamon sivutilalla oli neljä torppaa, samoin kuin Vahosten Wehmaalla. Torppien lisäksi kaikilla alueilla oli iso joukko erikokoisia mäkitupia, jotka vuokrasivat asuinhuoneen ja pienen alueen maata. Kehrolla oli lisäksi kolme lampuotitilaa: Nääppä, Jouttu ja Ali-Pakkanen. Talot olivat kylän vanhoja kantatiloja, jotka Honkolan kartano oli ostanut ja vuokrannut lampuodille viljelykseen.¹¹³

Tilallisia alueella oli Honkolan kartanon lisäksi pappila Honkolassa, Isotalo Kampparin kylällä, Pakkasan tila ja kolme Hutkoa Kehrolla, kaksi Suonpäättä ja Karo Haarosissa sekä kaksi Rekusen tilaa, Jussila ja Jussila-Kortesato Vahosissa. Vahosten taloissa ei ollut torppia tarkasteluajana ollenkaan. Muissa taloissa oli torppia yhdestä kolmeen, ja pappilassa kuusi. Koska seurakunnan maat jäivät kartanon maiden väliin, pappilan ja kartanon torpat saattoivat olla toistensa naapureita.

114

2.1 Torpparin elinympäristö ja arki

Honkolalainen torppari asui paritalossa, jossa oli porstua, tupa ja kamari. Porstua tuvan ja kamarin välissä saattoi olla läpikuljettava ja avoin tai osa siitä oli jaettu pieneksi kamariksi talon keskelle. Talot rakennettiin hirrestä ja katot tehtiin 1910-luvulta lähtien pääasiassa päreistä. Aiemmin myös olki-, heinä- ja tuohikattoja käytettiin etenkin köyhempien asumuksissa. Rakennuspuut torpparit saivat talon metsästä, mutta 1900-luvun mittaan Urjalankin kartanoiden omistajat alkoivat olla tarkkoja alustalaistensa metsänkäytöstä. Esimerkiksi Nuutajärvellä vuonna 1910 kirjattiin jokaisen torpan tulevan vuoden puuntarve ylös, eivätkä torpparit saaneet sen lisäksi hakea metsästä edes halkoja.¹¹⁵

Torpassa asui yleensä äiti, isä ja 4–10 lasta; torpparien ja mäkitupalaisten ruokakunnat olivat keskimäärin suuremmat kuin muiden maatyöläisten. Lisäksi talon nurkissa tai syytinkituvassa saattoi asua vanha isäntä ja emäntä, setä, eno tai täti. 1900-luvun alussa hämäläisestä torppariväestöstä yli puolet asui kahden huoneen talossa ja kolmasosa kolmessa huoneessa. Yhdessä

senkin vuoksi, että suurin osa niistä lohkottiin itsenäisiksi tiloiksi vuonna 1916, jolloin usean torpan nimi ja alue muuttui.

¹¹³ Arajärvi 1975, 141; Maataloustiedustelu 1910, Urjala, Maataloushallituksen arkisto, KA; Pakkanen 1998, 197. Ks. Liite 2. Merkittävimmät paikat Honkolassa. Honkolan kyläyhdistyksen laatima kartta kylän taloista ja torpista, Kirsti Niemistön hallussa.

¹¹⁴ Rippikirjat 1910–1920, Honkola, Vahonen, Kehro, Velkala, Haarosten kylä ja Kamppari, Urjalan kirkonarkisto; Pakkanen 1998, 153–154, 158–162.

¹¹⁵ Arajärvi 1975, 191–193.

huoneessa asui vain 2 prosenttia torppariväestöstä. Keskimäärin torpparit asuivat siis suurine perheineen väljemmin kuin muut maatyöntekijät, sillä esimerkiksi mäkitupalaiset asuivat yleensä kahdessa huoneessa ja itselliset yhdessä.¹¹⁶ Torppareiden elämää leimasi myös vakavaraisuus, joka puuttui satunnaisten töiden varassa olevilta itsellisiltä: Honkolan ensimmäiset torpat perustettiin jo 1740-luvulla, joten useat etenkin kartanon torpat olivat olleet samoilla sijoilla ja samoilla suvuilla jo toistasataa vuotta.¹¹⁷

Monet torpparit asuivat Honkolassa selvästi leveämmin kuin maatyöläiset. Esimerkiksi pappilan Korpikaivon torpan vanhassa päärakennuksessa oli iso pirtti, kaksi kamaria keskellä ja toisessa päässä pakari ja keittiö. Lisäksi torppaan rakennettiin 1910-luvun alussa toinen päärakennus, jonka alakerrassa oli kolme kamaria ja keittiö sekä ylhäällä lähes salin kokoinen kamari. Korpikaivolla riitti majoitustilaa myös rengille ja tämän perheelle.¹¹⁸ Honkolassa kartanonomistaja osallistui aktiivisesti torppariensa asumisen laadun kehittämiseen. Kun Pohjasten torppaan rakennettiin uusi päärakennus vuonna 1912, Elis Furuholm toimitti rakennuksen piirustukset. Pohjasten torppaan tuli kaksi kamaria, pirtti ja keskelle keittiö.¹¹⁹

Torpan sisustus koostui useimmiten itse tehdyistä huonekaluista: pöydistä, penkeistä ja sängyistä, joissa olkien päällä saattoi maata kolmekin lasta vierekkäin. Ikkunoissa oli verhot ja muutama ruukkukasvi; kenties verenpisara ja pelargonia. Vauraammissa torpissa huonekaluja teetettiin puusepällä ja matot olivat lattiassa myös arkipäivinä. Näissä taloissa sängyissä käytettiin liinavaatteita raanujen sijaan ja saattoipa seinällä roikkua jokunen täkänä. Huoneet olivat pimeitä, sillä tummia hirsiseiniä valaisi öljylamppu, köyhemmissä taloissa pelkkä päre.¹²⁰

Piharakennukset muodostivat päärakennuksen kanssa pihapiirin, jonka keskelle jäi piha-alue talon touhuja varten. Pihan tärkein rakennus oli navetta, joka Hämeessä oli pitkään maalattianainen sekasantanavetta: vuonna 1912 urjalalaisista vuokratiloista yli 80 prosentilla oli maalattianavetta. Sementtilattiat olivat maalattioita yleisempiä vasta yli 15 hehtaarin vuokratiloilla.¹²¹ Sekasantanavetassa lehmänlanta luotiin pois vain kaksi kertaa vuodessa, sillä pitkin vuotta lannan sekaan levitettiin havuja ja lehdeksiä kuivikkeeksi. Kuivikkeet lisäsivät peltojen lannoituksen

¹¹⁶ SVT Suomen virallinen tilasto III, XXX Maanvuokratilasto 6 v. 1912, taulu asuinolot, s.185.

¹¹⁷ Urjalan torpparilaitoksen kehityksestä Arajärvi 1975, 140–155, 186.

¹¹⁸ Korpikaivo-Tamminen 1987, 41–42.

¹¹⁹ Haastattelu 12, Paavo Pohjanen, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA. Vrt. Warén, 1898, 60–61.

¹²⁰ Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA

¹²¹ Taloudellinen tiedustelu Tammelassa ja Urjalassa 1912, Mustialan maatalousoppilaitoksen arkisto, HMA; Peltonen 1992, 129.

kannalta tärkeää lannan määrää sekä lämmittivät navettaa palaessaan kemiallisesti lannan kanssa. Kiinteitä parsirakenteita navetassa ei ollut. Lattia- eli luontinavetat yleistyivät Hämeessä vasta 1920-luvulla meijerien vaatiessa tarkempaa hygieniaa maidon tuotannossa.¹²²

Navetan lisäksi pihassa oli suojat karjan ruualle, nuorkarjalle ja hevosille sekä kopit lampaille, sioille ja kanoille navetan ja tallin kyljessä. Köyhemmissä torpissa kaikki eläimet saattoivat kuitenkin majaillla saman katon alla navetassa. Torpparin tytär Siiri Jutila Urjalan Kokon kylältä muisteli hankalia talvikausia köyhässä ja pienessä Korpimaan torpassa: torpan kaksi lehmää tahtoi joka talvi jäätyä harvassa olki- ja tuohikattoisessa navetassa, utareviat vaivasivat eivätkä lehmät lypsäneet talvisin koskaan.¹²³ Piharakennusrivistössä oli yleensä myös sauna ja varastoaittoja. Kiinteä käymälä yleistyi torpissa 1900-luvun alun mittaan: varsinkin vauraammissa torpissa käymälä rakennettiin navetan tai saunan kylkeen. Mikäli käymälää ei ollut, tarpeet tehtiin lantatunkiolle tai metsään.¹²⁴

Honkolan kartanossa ja pappilassa hyötypuutarhaa ja vihanneskasvimaata oli varmasti pidetty jo 1800-luvulta, mutta honkolalaisissa torpissa itse kasvatettu ruoka ei näy kuin leipäviljassa. Joidenkin torppien pihassa saattoi olla muutama istutettu omenapuu, mutta pääsääntöisesti marjapensaat ja ryytimaat yleistyivät vasta talvisodan kynnyksellä.¹²⁵

Honkolassa torppien lapset eivät yleensä vielä 1900-luvun alussakaan käyneet kansakoulua, vaikka kylällä oli ollut koulu jo vuodesta 1892. Halkivahassa koulu oli ollut vuodesta 1902, Kehrolla 1904 ja Vahosten kylälle koulu rakennettiin vuonna 1913. Koko alueen torpparien lapsilla oli siis mahdollisuudet koulun käyntiin. Torpissa lasten tarjoamaa työvoimaa saatettiin kuitenkin pitää tärkeämpänä kuin lasten kouluttamista: etenkin lasten ollessa pieniä torpparipariskunta joutui koville omien viljelysten ja taksvärkkien suorittamisessa. Vanhimpien lasten kyetessä auttavaan työhön, häntä ei voitu eikä haluttu uhrata koulun penkille. Seurakunnan järjestämää kiertokoulua torppien lapset sen sijaan käyttivät hyväksi: haastatteluista ilmenee, että lähes jokainen oli käynyt

¹²² Peltonen 1992, 128–135; Östman 2004, 161; Valonen & Korhonen 2006, 39–43; Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Korhonen 2004, www.helsinki.fi/kansatiede/histmaatalous/karjatalous/navetta.htm, [luettu 11.2.2010].

¹²³ Haastattelu 3, Siiri Jutila, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA

¹²⁴ Valonen & Korhonen 2006, 138–139; Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA.

¹²⁵ Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA

kiertokoulua vuoden tai pari. Siten torpparit osasivat lukea, mutta kirjoitustaito oli monella heikko tai he eivät osanneet kirjoittaa lainkaan.¹²⁶

1900-luvun alussa honkolalainen torppariperhe eli ulkoisesti yksinkertaista maalaiselämää. Ruokatalous perustui omavaraisuuteen, kankaat vaatteisiin kudottiin pitkälti itse. Elämä koostui työnteosta omilla ja talon viljelyksillä sekä perheen hoidosta ja ruokkimisesta. 1800-luvun mittaan väki oli kuitenkin Urjalassakin lisääntynyt huomasti, kylät kasvaneet ja toiminta kylissä virkistynyt. Naapurit ja kylän ja koko pitäjän yhteiset asiat kuuluivat Honkolassakin torpparien kiinnostuksen kohteisiin: torppareita oli aktiivisesti mukana ajamassa Vahosten koulun perustamisasiaa ennen vuotta 1913. Sanomalehdet yleistyivät torpissa aikaisintaan suurlakon jälkeen: moneen torppaan tuli jokin työväenlehti ja lähes jokaiseen *Urjalan Sanomat* vuodesta 1917. Elämä ei kuitenkaan rajoittunut oman pitäjän sisälle: suuren maailman tuulahduksia torpparit pääsivät haastelemaan tehdessään taksvärkkiin kuuluvia kaupunkikyödytyksiä Tampereelle ja Turkuun. Omillakin asioilla kuljettiin pitäjän ulkopuolella, sillä torpista mentiin Toijalan, Humppilan ja Tampereen toreille myymään lähinnä voita. Jotkut torpparit olivat olleet ennen isännäksi tuloaan töissä pitäjän ulkopuolella.¹²⁷

Torpissa nainen ja mies tekivät yhtä lujasti töitä, usein rinta rinnan. Perinteisiin miesten töihin kuuluivat peltotyöt, etenkin kyntö ja kylvö, metsätyöt, rakentaminen ja hollikyödyt, eli taksvärkkiin kuuluvat hevosajot. Navetta ja karjanhoito sen sijaan olivat täysin naisten vastuulla. Ann-Catrin Östman kuvaakin miesten kokeneen navettatyön siinä määrin naiselliseksi, että mies olisi menettänyt miehuutensa lehmiä lypsäessään. Naiset hoitivat karjan lisäksi yksin myös kodin ja lapset, mutta olivat kesäisin miesten rinnalla pellolla levittämässä sontaa, kylvämässä ja niittämässä heinää. Naisten työ oli siis yleensä paljon joustavampaa kuin miesten. 1900-luvun alussa naiset pysyivät sisätöissä ainoastaan isommissa taloissa; mitä pienempään taloon ja torppaan mentiin, sitä useammin naiset tekivät ”miesten töitä” ulkona. Hevonen ja myöhemmin maatalouskoneet olivat lähes aina miesten vastuulla. Torpanvuokraan kuului joskus miestyöpäivien lisäksi naistryöpäiviä, mitkä tarkoittivat lähinnä taloudenpitoon tai puutarhan hoitoon kuuluvia tehtäviä. Lapsia lähetettiin taksvärkkiin heti kun se oli mahdollista. Kotona lapset tekivät pienestä saakka pieniä auttavia töitä, kuten lastenhoitoa. Myös vanhukset osallistuivat työnteeseen yleensä tuvassa tai navetassa.¹²⁸

¹²⁶ Arajärvi 1975, 73; Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; vrt. Pakkanen 1998, 119; Peltonen 1992, 211.

¹²⁷ Arajärvi 1975, 73; Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA.

¹²⁸ Östman 2004, 62–68. Maatalouden työnjaosta ks. myös Peltonen 1992, 209–219.

2.1.1 Torpan viljely, karjanhoito ja yleinen toimeentulo

Honkolan kartanon läheisyydessä sijaitseviin torppiin kuului keskimäärin 4–9 hehtaaria viljeltyä peltoa, mikä oli varsin tavallinen hehtaarimäärä. Koko Urjalassa suurin osa torpista oli 5–10 hehtaarin kokoisia ja Hämeessäkin puolet oli alle 10 hehtaarin kokoisia.¹²⁹ Tarkastelualueella torppien viljelmien koot kasvavat mitä kauemmas keskukselta mennään: Kehrolla kartanon sivutilalla oli muutamia torppia, joissa viljeltyä peltoa oli parikymmentä hehtaaria. Pappilassa ja talonpoikaistiloilla aivan pienimpiä torppia ei ollut ollenkaan. Erityisesti pappilan torpat näyttävät kokonsa ja karjansa puolesta tulleen hyvin toimeen: torpissa oli noin 11,5 hehtaaria viljelysmaata ja lypsyssä oli keskimäärin kuusi nautaa. Karon Saarikon torppa oli talonpoikaistilojen torpista alaltaan pienin 7 viljelyshehtaarillaan, tosin nautoja oli kuitenkin viisi. Suonpään Kankaanpään torppa viljeli 13 ja Isotalon Sänkelän torppa 8 hehtaaria maata. Lehmiä molemmissa oli kolme.¹³⁰ Torpparit viljelivät maa-alaa, joka heille tarjottiin vuokralle tai olivat itse raivanneet. Toisaalta joissain torpissa olisi ollut mahdollisuus isompaankin alaan esimerkiksi niityn raivauksen ja lannoituksen kautta, mutta se olisi tiennyt isompaa työmäärää. Torpan koko riippui siten myös työvoimasta: jos lapset olivat pieniä tai lapsia ei ollut lainkaan, oli vaikea saada kasvatettua peltoalan ja sitä kautta karjan kokoa. Työmäärän vuoksi monet isommat torpat pitivät renkiä.¹³¹

Tilan peltojen määrä vaikutti olennaisesti torpan toimeentuloon, sillä niistä saatiin leipävilja ja osaksi karjan rehu. Tärkeimmät viljelykasvit olivat heinä, kaura, ohra, peruna ja ruis. Karjatalouteen siirtymisen myötä rehuksveilla alkoi kuitenkin olla suurempi merkitys kuin leipäviljalla: koko Suomessa vuonna 1910 kaksi kolmasosaa peltoalasta tuotti karjan rehua, joita olivat yleensä kaura, heinä ja erilaiset juurikasvit. Leipäviljoina olivat pääasiassa ohra ja ruis, vehnää sen sijaan viljeltiin niukasti.¹³²

Niityt olivat kuitenkin karjatalouden alkuaikoina jopa peltoja tärkeämpiä karjan kannalta, sillä niistä kerättiin luonnonheinää karjan talvirehuksi. Vielä 1880-luvulla Hämeen läänissä niittyalaa oli kolmasosa enemmän kuin peltoalaa. Vuonna 1910 niityn ja pellon suhde oli kuitenkin kääntynyt toisin päin: niittyä oli vain viidesosa pellon alasta. Niittyalan vähentyminen selittynee kylvöheinin

¹²⁹ SVT III: XXX Maanvuokratilasto 6 v. 1912, 57; Tilattoman väestön alakomitea, Tilastollinen tutkimus yhteiskuntataloudellisista oloista Suomen maalaiskunnissa v. 1901, osa III, taulut. Matti Kanniston mukaan Honkolan torpat olivat pienempiä kuin Urjalassa keskimäärin: Kannisto on laskenut torppien keskikooksi Urjalassa 10,8 ha. Kannisto 1976, 18–19.

¹³⁰ Maanviljelystiedustelu 1910, Maataloushallituksen arkisto, KA.

¹³¹ Esim. Pakkasen Höllin torpassa Kehrolla teki vieras mies taksvärkkiä torpan lasten ollessa pieniä, Pakkanen 1998, 123–124. Korpikaivo-Tamminen 1987, 41–43.

¹³² Östman 2004, 35–37; Peltonen 2004, 84–86.

yleistymisellä, ja etenkin sillä, että vanhoja hyviä niittyjä muokattiin viljeltäväksi heinäpelloiksi. Heinää alettiin kylvää Hämeessä jo 1870-luvulla, ja koska kartanot tekivät uudistuksia ensimmäisinä, todennäköisesti myös Honkolan kartanossa kylvettiin heinää jo kauan ennen vuosisadan vaihdetta. Kartanoiden antama esikuva vaikutti siihen, että Hämeessä heinän kylväminen yleistyi nopeasti myös vuokratiloilla. Vuonna 1912 Urjalassa ja Tammelassa vuokratiloilla jo keskimäärin kolmasosa peltoalasta oli kylvöheinällä. Peltosen mukaan kuitenkin suurin osa heinän siemenistä heitettiin edelleen niityille ja kedoille, mikä korostaa niittyalan merkitystä myös torpissa.¹³³ Yleensä jokaiseen torppaan kuului jonkin verran niittyä. Torpparit ja mäkitupalaiset keräsivät karjalle talveksi heinää myös metsistä, soilta, ojien varsilta ja järviltä. Heinäsatoa täydennettiin lehtipuista kerätyillä lehdeksillä sekä jäkälällä, jotka kelpasivat etenkin vähempiarvoiselle karjalle, kuten lampaille.¹³⁴

Torpparitutkija Aksel Warén piti 1800-luvun lopussa torppien laitumia ja niittyjä tärkeämpinä kuin viljeltyjä peltoja, sillä Warénin mukaan karjan määrä perustui nimenomaan laidunoikeuteen talon laitumilla. Laidunten määrää ei kuitenkaan ollut useinkaan tarkkaan merkitty vuokrasopimukseen: torpalla saattoi olla yhteislaidun muiden torpparien kanssa, vapaa laidunoikeus kylän yhteislaitumilla tai omia laitumia. Laitumia käytettiin etenkin keväisin, sillä kesällä heinäkorjuun jälkeen karja söi niityillä ja loppukesästä elonkorjuun jälkeen pelloilla.¹³⁵

Perinteisesti karjataloudessa maatilán kokoa ja tuottoa vertaillaan karjan koolla eli lypsävien lehmien lukumäärällä. Näin on tehty varsinkin maatalouden kaupallistumisen myötä: etenkin vuokratilojen tulot tulivat pääasiassa voista ja maidosta. 1900-luvun alussa lehmien keskituotto kuitenkin vaihteli suuresti: naapuritilalla maidon määrä lehmää kohti saattoi olla kaksinkertainen. Ruokinnalla oli suuri merkitys lypsyyn: pienillä parannuksilla lehmä saattoi tuottaa puolet enemmän maitoa. Siten lehmien lukumäärä ei välttämättä kerro kaikkea tilán tai torpan vauraudesta; peltoa ja niittyä täytyi olla tarpeeksi paljon yhtä päätä kohti, jotta lehmä pystyi lypsämään kunnolla. Keskilypsy kohosikin nopeasti tehostuneen ruokinnan ansiosta: kun koko Suomessa 1870-luvulla lehmä lypsi arviolta 700 litraa vuodessa, 1910-luvulla keskituotos oli jo 1200 litraa¹³⁶. Silti

¹³³ Soininen 1974, 156–162; Peltonen 1992, 86–93, 111–113; Taloudellinen tiedustelu Tammelassa ja Urjalassa 1912, Mustialan maatalousoppilaitoksen arkisto, HMA. Tässä tutkimuksessa niittyalan vertailu jää pois, koska tekijän puutteelliset muistiinpanot maataloustiedusteluista eivät kerro niittyaloja. Alkuperäisissä maataloustiedusteluissa ne saattavat kuitenkin olla.

¹³⁴ Östman 2004, 38–43.

¹³⁵ Warén 1898, 66–72; Östman 2004, 42–43; Paikallisten torpparien laidunten määrän vertailu puuttuu tutkimuksesta samasta syystä kuin niittyjenkin: tiedot puuttuvat. Tiedot ovat todennäköisesti vuoden 1910 maataloustiedustelussa.

¹³⁶ Nykyään normaali suomalainen lypsylehmä, ayshire tai holstein, tuottaa keskimäärin 9000 litraa maitoa vuodessa. <http://www.faba.fi/jalostus/lypsykarja/rodot>. Luettu 22.3.2010.

tutkimuksen tarkasteluaikanaan monen honkolalaisen torpan lehmät eivät lypsäneet talvikuukausina ollenkaan huonon ruokinnan vuoksi.¹³⁷

Torpan koon ja vaurauden ja sitä kautta sen toimeentulon arvioimiseen vaikuttaa hehtaaripinta-alan ja lehmien lukumäärän lisäksi myös torpparien tulot, joita he saivat pääasiassa sivuansioista ja maitotaloustuotteista. Tutkimusalueen torpparit myivät useimmiten maidon ja voin Honkolan meijeriin, mutta myös kotona kurnuttiin voita, jota myytiin kananmunien kera toreilla Toijalassa tai Tampereella. Viljelytuotteita ei juurikaan myyty, niiden myynti oli joskus jopa kielletty vuokrasopimuksissa. Iso osa alueen torppareista ansaitsi talvisin lisätuloa erilaisilla palkkatöillä sekä etenkin tukkipuun ja rahdin ajossa. Torpparin omistama hevonen oli edellytys lisätuloille; kaikki alueen torpparit omistivatkin vähintään yhden hevosen. Sivuanriot olivat Hämeessä yleisiä myös itsenäisillä tiloilla, mutta vuokratiljoilla ne näyttelivät suurta osaa torpparin rahattuloista: kaksi kolmasosaa vuokratiljoista ansaitsi rahaa tilan ulkopuolella.¹³⁸ Lisäansio tuli torpassa suureen tarpeeseen, sillä vaikka omavaraisuus etenkin ruuan suhteen oli suuri, moni asia täytyi ostaa: rakennustarvikkeita, kuten nauloja, tarvittiin jatkuvasti, kahvia, suolaa, kenkiä, myöhemmin kankaita, työkaluja. Torpparit tarvitsivat rahaa myös vuokranmaksuun, sillä rahalla saatettiin myös tutkimusalueella maksaa ainakin osa vuokrasta. Torpparilaitoksen loppuaikoina, ennen sisällissotaa, rahalla maksettu vuokra yleistyi 1900-luvun kuluessa.¹³⁹

Torpan varallisuutta voi arvioida myös kunnan keräämistä taksoitusluetteloista, joihin henkilöiden tulot on merkitty ja tuloista laskettu veroäyrien, kunnallisvaaleissa kelpaavien äänien määrä. Luettelossa ilmoitetut tulot ovat kuitenkin vain hyvin karkeita arvioita, jotka antavat tietoa ihmisten tuloista vain viitteellisesti. Alueen torpparien tulot olivat vuonna 1910 keskimäärin 400 markkaa vuodessa. Tulojen laskentaperusteet eivät ole aivan selvillä, mutta torpparien tulot on merkitty kohtaan ”kiinteistöt”, mikä tarkoittanee maatilasta tulevaa varallisuutta ja tuottoa. Palkkatuloja ei ollut ainoallakaan alueen torpparilla, huolimatta siitä, että suurin osa alueen torppareista sai lisäansioita tilan ulkopuolelta. Taksoitusluetteloon ei kuitenkaan merkitty lainkaan alle 200 markan vuosiansioita, koska veroäyriä alettiin laskea vasta 200 markkaa ylittävästä summasta. Peltonen arvioi torpparien sivuansioiden yltäneen vuositasolla korkeintaan 200 markkaan, joten vaikka taksoitusluettelossa ei merkintää palkkatuloista ollut, niitä silti todennäköisesti oli. Vuosiansioiden

¹³⁷ Vihola 2004, 160–165; Peltonen 1992, 135–139; Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA.

¹³⁸ Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Peltonen 1992, 201–208.

¹³⁹ Vrt. Alapuro 1994, 33.

perusteella torpparit sijoittuivat lähemmäs rahvasta kuin talollisia: rengit ja piiat tienasivat 200 markkaa, mäkitupalaiset 200–300 markkaa ja talolliset tuhannesta markasta ylöspäin.¹⁴⁰ Muutaman sadan markan ero muihin tilattomiin vuosiansioissa oli kuitenkin merkittävä, sillä esimerkiksi köyhäinhoidon tarve oli Hämeessä torppariväestöön kuuluvilla huomattavasti pienempi kuin muilla maatyöläisillä.¹⁴¹

Torpan vauraus vaikutti merkittävästi torpparin sosiaalisen aseman kokemiseen. Torpan vaurauden tarkka määrittely vaatisi perehtymistä tilakohtaisesti vuokrasopimukseen, josta selviäisi tarkasti vuokran määrä ja nautintaoikeudet niittyineen, laitumineen, metsäkäyttö- ja kalastusoikeuksineen. Lisäksi torpparin suvun tausta, torpan koko ja kunto sekä torpparin henkilökohtainen varakkuus ja yritteliäisyys vaikuttivat torpan vaurauteen. Tässäkin tutkimuksessa tilojen koon ja vaurauden vertailussa tukeudutaan tarkempien tietojen puutteessa pitkälti peltohehtaarien ja lypsävien lehmien määrään. Honkolassa torpparien varallisuus vaihteli, mutta on ilmeistä, että heidän varallisuutensa olivat kuitenkin selvästi suuremmat kuin maatyöläisten.

1900-luvun alkuvuosina torpparit alkoivat yhä enemmän mieltää itseään maanviljelijäksi. Identiteetin vahvistumisesta kertoo esimerkiksi omien ammattiliittojen, eli torppariosastojen perustaminen, aktiivisuus osuustoiminnassa ja tuotannon tasoeron kireminen itsenäisiin viljelmiin nähden. Osuusmeijereissä ja osuuskaupoissa tosin myös työläiset olivat erittäin aktiivisia. Torpparin mahdollisuudet osallistua ja hyötyä maatalouden kaupallisuudesta, olivat kuitenkin rajoitetut verrattuna itsenäisiin tilallisiin. Esteeksi muodostui ennen kaikkea vuokraehdot, jotka usein estivät tilan tuotteiden myynnin, lukuun ottamatta maitotaloustuotteita, metsänkäyttöehtojen kiristyminen sekä päivätyöt, jotka häitäsivät oman viljelyksen kehittämistä. Viljelmien kannattavuuslaskelmien mukaan suurin osa torpista, etenkin 5–10 hehtaarin kokoisista torpista, joita oli eniten, tuotti vain 50–80 prosenttia samankokoisen itsenäisen pientilan tuloista. Rahassa laskettuna torpparien suorittama työvuokra oli Hämeessä noin kolmasosa torpparin vuosittaisista tuloista. Näin ankara rasite ei voinut olla vaikuttamatta torpparin kokemukseen omasta asemastaan: olisihan hän ilman vuokramaksua yltänyt tuottavuudessaan lähes pienviljelijän tasolle. Ongelma korostui etenkin suurissa torpissa, joissa mahdollisuus aseman taloudelliseen vakauttamiseen maataloustuotteiden myyntituloilla oli suuri, mutta sitä ei voinut käyttää.¹⁴²

¹⁴⁰ Urjalan taksoitus- ja ääniluettelo 1910, UKuA; Peltonen 1992, 208; Haapala 1995, 83. Elintasoeroista yleisesti esim. Haapala 1995, 105–108.

¹⁴¹ SVT XXI Köyhäinhuoltotilasto, A Köyhäinhuolto 1911–1917; Vrt. Alapuro 1994, 30–31, 47–49.

¹⁴² Peltonen 1992, 230–238, 246–248; Alapuro 1994, 66–67.

Kasvavista markkinoista hyötyminen oli torpparille vaikeaa myös siksi, että hänen isäntänsä, vuokranantaja, oli myös hänen kilpailijansa, joka saattoi helposti käyttää asemaansa estääkseen torpparin kilpailukyvyn. Vuosisadan vaihteessa suomalainen maatilatalous oli kaikilta osin kriisissä ja sen kokivat ennen kaikkea talonpojat: ulkomainen vilja polki hintoja, metsätalouden tulot eivät vielä antaneet merkittävää lisää viljelmän tuloihin ja viljelmät tuottivat vain kolmanneksen eurooppalaisiin viljelysmaihin verrattuna. On siis ymmärrettävää, että maanomistajat hakivat lisätuottavuutta sieltä, mistä sitä oli mahdollista ottaa. Torppien vuokraehtoja kiristettiin, työvuokra kasvoi ja torpan maita ja kokonaisia torppia palautettiin talon viljelyksiin – siitakin huolimatta, että torppari oli usein itse raivannut torpan maat. On kuitenkin selvää, että torpparit silti hyötyivät maatalouden kaupallistumisesta.¹⁴³

Taloukasvun myötä sekä maatyöläisten että tehtaantyöntekijöiden reaaliensiot nousivat koko maassa 1870-luvulta 1910-luvulle noin kaksi kolmasosaa. Torpparit eivät kuitenkaan päässeet hyötymään reaaliensioden noususta: Arvo M. Soinisen laskelmien mukaan monessa tapauksessa torpan nettotuotanto kasvoi niin vähän, että kun vuokraa nostettiin, torpan maksukyky jopa heikkeni ajanjakson lopulle tultaessa. Yleisesti Soininen arvioi torpparien ansioiden nousun olleen 1910-luvulla maksimissaan 60 prosenttia vuosipalkkolisten palkkojen noususta. Alueelliset ja paikalliset erot olivat kuitenkin huomattavia: tilat tuottivat parhaiten lounaisessa Suomessa, mutta toisaalta täällä vuokraehdot olivat yleensä kovimmat.¹⁴⁴ Samana ajanjaksona elinkustannukset eivät juuri nousseet, sillä ruoka, etenkin vilja, oli edullista. Maatyöläiset ostivat suuren osan ruuastaan, mutta koska ruoka oli halpaa, torpparin omavaraisuus ei tehnyt hänestä suhteessa maatyöläistä rikkaampaa. Torpparin varallisuuteen ja toimeentuloon vaikutti kuitenkin niin moni seikka, että sitä on tarkasti hankala arvioida: viljelykset ja kotieläimet olivat olennainen osa tuottoa, mutta hyvin paljon vaikuttivat myös torppaan liittyvät nautintaoikeudet, kuten metsän käyttö, sekä päivätöiden määrä ja sivuansioden mahdollisuus.¹⁴⁵

2.1.2 Vuokranmaksu ja nautintaoikeudet

Torpparit suorittivat torpan vuokransa pääasiassa päivätyöllä eli taksvärkillä. Lisäksi vuokraan saattoi kuulua naistyöpäiviä, rahdin- ja kyydinajoa, luontais- ja maataloustuotteita, apupäiviä sesonkiaikoina sekä usein määräämätön määrä ylipäiviä. Vuokran määrä riippui torpan iästä, kunnosta, koosta ja sijainnista sekä isännästä. Vuoden 1902 laki määräsi jo kolmanteen kertaan, että vuokrasopimusten tulisi olla kirjallisia ja vuokra piti olla ”vissi”. Käytännössä lakia ei kuitenkaan

¹⁴³ Peltonen 1992, 229, 239–249; Haapala 1995, 109–112; Alapuro 1994, 31, 66–67.

¹⁴⁴ Soininen 1983, 30–36, 43–46.

¹⁴⁵ Warén 1898, 81–82.

useinkaan noudatettu, sillä noudattamatta jättämisestä ei tullut minkäänlaisia seuraamuksia. Tässäkin paikalliset erot olivat kuitenkin suuria.¹⁴⁶ Nuutajärven kartanossa sopimukset olivat kirjallisia vuoteen 1882 mennessä, ja Honkolan kartanossakin viimeistään 1900-luvun alussa. Talonpoikaistiloilla sen sijaan sopimukset saattoivat olla suullisia vielä pitkälle 1900-lukua.¹⁴⁷

Kirjallinen sopimus ei kuitenkaan välttämättä ollut tae turvatumasta tulevaisuudesta: vuokra-aikaa ei välttämättä ollut merkitty, eikä vuokran määrä ollutkaan ”vissi”. Vuokranantaja saattoi pidättää itselleen oikeuden vaatia torppari töihin, ylipäiville, aina kun tarvitsi. Torppari sai usein lisäpäivistä palkan, joka ei kuitenkaan ollut kilpailukykyinen ajan palkkatason kanssa. Suullinen sopimus toki aiheutti epävarmuutta etenkin isännän vaihtuessa. Suurimman epävarmuuden suullisiin sopimuksiin aiheutti vuonna 1894 annettu kirjallisia sopimuksia tähdentävä maanvuokralaki, joka samalla antoi molemmille osapuolille mahdollisuuden sanoutua suullisista sopimuksista irti milloin tahansa.¹⁴⁸

Vuokran määrissä ja nautintaoikeuksissa oli suuria eroja paitsi eri läänien välillä, myös paikallisesti. Aksel Warén korosti 1800-luvun lopulla vuokrasuhteen hankaluutta etenkin suurtiloilla eli kartanoissa. Hänen tutkimustensa perusteella talonpoikaistilojen torpissa vuokra oli suhteessa pienempi, ylipäiviä vähemmän, torpparin asema vapaampi ja rahavuokra yleisempi. Samoilla linjoilla on myös Alapuro: suurtilat tarvitsivat paljon edullista työvoimaa, niissä työvero oli tavallisempi kuin talonpoikaistiloilla, niillä oli vähemmän kirjallisia sopimuksia kuin muilla (ainakin Huittisissa) ja suurtilat alkoivat ensimmäisenä säästää metsää.¹⁴⁹ Matti Peltonen taas tarkastelee ongelmaa lähes puhtaasti taloudelliselta kantilta, jolloin ongelmat näyttävät olleen suuremmat juuri talonpoikaistiloilla. Kartanoiden talous pysyi tasaisempana, eivätkä talouden heilahtelut vaikuttaneet torpparisuhteeseen yhtä paljon kuin talonpoikaistiloilla. Toisaalta maanvuokrat nousivat eniten juuri lounaisen Suomen kartanoalueella.¹⁵⁰

Torppaan kuului yleensä joitakin oikeuksia, joita ei kuitenkaan välttämättä merkitty vuokrasopimukseen. Nautintaoikeuksiin kuului yleensä jonkinlainen metsänkätöoikeus, Honkolan kartanon torppareilla se oli merkitty sopimukseen pelkkinä halkoina. Ilmeisesti rakennuspuista sovittiin erikseen. Metsästys- ja kalastusoikeutta ei saatavilla olevissa sopimuksissa ole mainittu,

¹⁴⁶ Alapuro 1994, 32–33; Peltonen 1994, 309–310; Warén 1898, 273–293. Esimerkkejä vuokrasopimuksista esim. Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA.

¹⁴⁷ Arajärvi 1975, 179–184.

¹⁴⁸ Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Peltonen 1992, 271–272; Warén 1898, 113–126.

¹⁴⁹ Warén 1898, 92–93, 272–273, 279–281, 299; Alapuro 1994, 32–33.

¹⁵⁰ Peltonen 1992, 285.

mutta niiden rajoittaminen oli tavallista ainakin kartanoissa.¹⁵¹ Honkolan kartanokin rajoitti vesistöjen käyttöä, sillä torppari Frans Noeskoski Velkalasta joutui vuonna 1902 käräjille Honkolan metsänvartijan kanssa ravustusoikeudesta Nokoonringskoskessa.¹⁵²

Urjalassa torppien vuokrat olivat Matti Kanniston mukaan keskimääräisiä ja kartanoissa selvästi pienemmät kuin talonpoikaistiloilla: kun kartanossa yhdellä miehenpäivällä maksoi keskimäärin 2,5 hehtaarin vuokran, talonpoikaistiloilla samalla hinnalla kustansi 1,5 hehtaaria.¹⁵³ Vuokrien määrää on kuitenkin äärimmäisen vaikea laskea, koska torpan pinta-ala ei useinkaan ollut tarkkaan tiedossa ja se pellonraivauksen myötä muuttui jatkuvasti. Myös erilaiset nautinto-oikeudet, niittyjen ja laidunten määrä vaikuttivat torpan todelliseen vuokraan. Pelkkien peltohehtaarien perusteella tehty laskelma saattaa antaa väärän kuvan asiasta. Kanniston mukaan vuokrat olivat suuremmissa torpissa suhteessa pienemmät. Honkolan ja Nuutajärven kartanoissa oli muutamia suuria torppia, jotka siten saattavat laskea Kanniston laskemaa keskiarvoa. On hyvin todennäköistä, että suuret torpat maksoivat suhteessa vähemmän vuokraa: jos keskimääräinen päivätyömäärä viikossa oli 2–3 päivää ja keskimääräinen torppa noin 8 hehtaaria, 20 hehtaarin torpasta olisi pitänyt käydä kartanossa työssä joka päivä.

Kanniston tekemien 20 entisen torpparin haastattelun perusteella näyttää kuitenkin siltä, että Honkolan ja Nuutajärven kartanoissa vuokrat olisivat olleet jopa suuremmat kuin talonpoikaistaloissa. Toisaalta Pappilan torpissa vuokra vaikuttaa suurelta: 9 hehtaarin kokoisessa Taalaan torpassa tehtiin 3 hevostyöpäivää viikossa ja lisäksi jalkapäivätöitä ja puhdetöitä, kun samalla työmäärällä useat Nuutajärven torpat maksoivat 20 peltohehtaarin vuokran. Menosten Mattilan Sipilä-nimisen torpan vuokraaja taas teki vain kaksi hevostyöpäivää viikossa vajaan 20 hehtaarin torpan vuokrasta. Kartanoihin tehtiin enemmän apupäiviä kuin talonpoikaistaloihin. Haastattelujen perusteella esimerkiksi Nuutajärven kartanossa vuokrat olivat jokseenkin samansuuruisia samankokoisilla tiloilla. Joitakin poikkeuksia kuitenkin oli: esimerkiksi 10 peltohehtaarin kokoisesta Dahlmanin torpasta tehtiin yhtä paljon taksvärkkiä kuin puolet suuremmista torpista.¹⁵⁴

¹⁵¹ Turun läänin maanjako-oikeuden pöytäkirjat, aktit 66, 73, 91 ja 92, kansio 37, Hämeen läänin pitäjittäisten maanjako-oikeuksien arkisto, HMA; Warén 1898, 270–271; Metsänkäyttöoikeuksista Warén 1898, 249–270;

¹⁵² Suodenjoki 2009a, 113–114. Metsänvartijana Honkolassa toimi tällöin Erland Salmi, joka tulee tässä tutkimuksessa myöhemmin useaan kertaan esille. Salmesta tuli hyvin näkyvä hahmo Urjalan työväenyhdistyksissä.

¹⁵³ Kannisto 1976, 25. Ei ole tietoa, minkä perusteella Kannisto on torpan vuokrat laskenut.

¹⁵⁴ Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA.

Myös Honkolan kartanossa vuokrien määrät vaihtelivat. Sillanpään torppa Velkalassa teki torpan vuokran edestä yhteensä 114 työpäivää hevosen kanssa ja ilman. Lisäksi vuokraan kuului 6 apupäivää, 19 naispäivää, 4 sahatukkia, 2,5 litraa mustikoita, 5 litraa puolukoita, 10 litraa tuhkaa ja 2 kuutiota halkoja. Sillanpään vuokrasopimus oli laadittu vuonna 1905 ja vuokra-ajaksi määriteltä 25 vuotta. Vuonna 1910 Sillanpään torpan peltopinta-alaksi on ilmoitettu 8 hehtaaria. Niityistä, laitumista ja metsistä ei ole tietoa, mutta todennäköisesti torpassa oli jonkinlaisia alueita laitumia ja metsiä, sillä torpassa oli neljä lehmää, vasikoita, lampaita, kanoja ja sikoja. Vuokrasopimuksen mukaan torpan nautinto-oikeuksiin kuului myös 80 kuutiota halkoja vuodessa. Laurilan ja Mäenpään torpassa vuokraa maksettiin saman verran kuin Sillanpäässä, vaikka Mäenpäässä peltohehtaareja oli puolet vähemmän. Mäkelän torpasta taas tehtiin työpäiviä kolmasosan enemmän kuin Sillanpäästä, vaikka viljelysmaata oli saman verran.¹⁵⁵

Honkolassa, kuten koko Urjalassa, vuokrat koettiin kovina: 1900-luvun alkuvuosiin mennessä vuokrat olivat nousseet ”tavattoman korkeiksi”. Torpat olivat silti yhä haluttuja: maata ei ollut tarjolla lähellekään niin paljon kuin innokkaita torpparinalkuja olisi ollut.¹⁵⁶ Torppa vakinaisine asumuksineen merkitsi tilattomalle maatyöläiselle jatkuvuutta, jota ihminen kaipasi viimeistään perhettä perustettaessa. Torppa antoi mahdollisuuden myös suurempaan omavaraisuuteen, jolloin leipä ei ehkä ollut yhtä tiukassa. Honkolan kylällä ei torppariksi ryhtyminen ilmeisesti ollut rahasta kiinni: kylällä oli ”siinä määrin varakasta väkeä”¹⁵⁷, että heillä olisi ollut varaa maksaa suuretkin siirtosummat torpasta.

Vuonna 1909 säädetty vuokra-asetus antoi laillisen mahdollisuuden rahalla maksettuaan vuokraan jommankumman osapuolen sitä vaatiessa. Ennen sitä Hämeessä rahavuokraa käytettiin useammin talonpoikaistiloilla, joissa oli aina tarvetta ylimääräiselle rahalle. Kartanoissa työllä maksettu vuokra oli lähes välttämätöntä, sillä torpparit olivat talon pääasiallista työvoimaa. Etelä-Suomessa työn osuus vuokranmaksusta oli vielä vuonna 1912 70–90 prosenttia. Rahavuokra löysäsi torpparin ja isännän riippuvuussuhdetta, mutta rahaksi muutettu vuokra saattoi kuitenkin tulla torpparille kalliiksi: työn hinta laskettiin suhteessa korkeaksi, jolloin rahavuokrat saattoivat nousta liian suuriksi. Useimmiten vain suurimmat ja varakkaimmat sekä kaukana sijaitsevat torpat käyttivät rahaa vuokranmaksussa ainakin osittain. Urjalasta rahavuokra näyttää olleen silti hyvin

¹⁵⁵ Turun läänin maanjako-oikeuden pöytäkirjat, aktit 66, 73, 91 ja 92, kansio 37, Hämeen läänin pitäjittäisten maanjako-oikeuksien arkisto, HMA.

¹⁵⁶ Vastaukset 97–100 ja Sekalaisia lomakkeita, vastaaja Johan Palonen, Ehvo, Urjala, K 13, Tilastollisia tietoja torpparioloista Suomessa 1904, Pienviljelijän Liiton arkisto, TA.

¹⁵⁷ Sekalaisia lomakkeita, vastaaja Johan Palonen, Ehvo, Urjala, K 13, Tilastollisia tietoja torpparioloista Suomessa 1904, Pienviljelijän Liiton arkisto, TA.

harvinainen maksutapa.¹⁵⁸ Honkolan torppareista on tiedossa ainoastaan yksi, joka maksoi rahalla vuokransa. Kalle Nikander Kivivuoren torpasta välttyi taksvärkin teolta, sillä hänellä oli riittävästi varallisuutta hoitaakseen vuokransa rahalla.¹⁵⁹

Vuonna 1909 asetuksessa säädettiin torpparin kannalta toinenkin tärkeä seikka: työpäivän pituudeksi määrättiin enintään 11 tuntia. Honkolan kartanon alustalaiset olivat kuitenkin saaneet tehdä lyhyempää työpäivää jo vuosia: kesällä 1903 kartanonomistaja ilmoitti lyhentävänsä kaikkien alustalaistensa työpäivää sisällyttämällä 13-tuntiseen päivään kaksi ruokatuntia. Vasta järjestäytynyt työväenliike oli ottanut lyhyemmän työpäivän ohjelmaansa ja ajoi sitä läpi myös maaseudulla. Kesällä 1903 lakkoiltiin lyhyemmän työpäivän puolesta ainakin Jokioisilla, eikä lakko ole varmasti jäänyt Honkolan kartanonomistajalta huomaamatta. Hän todennäköisesti halusi ehkäistä tulevia ongelmia antamalla myönnytyksiä ennen kuin vaatimuksia esiintyy. Kartanon torppien vuokrasopimuksissa on ilmoitettu työpäivän pituudeksi 12–14 tuntia myös asetuksen jälkeen tehdyissä sopimuksissa. Itse työaika oli silti 11 tuntia, sillä todennäköisesti sopimuksessa ilmoitettuun työaikaan laskettiin ruokatuntien lisäksi myös tuomatkaan kulunut aika.¹⁶⁰ Työaika oli tärkeä torppareille, sillä jokainen ylimääräinen työtunti käytettiin omilla viljelyksillä. Työaikakysymys koski eniten pieniä ja köyhiä torppia, joissa lasten oli pakko lähteä maailmalle nuorena ja isäntätorpparin oli täten itse suoritettava taksvärkit. Suurista ja varakkaista torpista palkattiin usein poikia, vävyjä tai renkejä taksvärkin tekoon.¹⁶¹

Peltonen pitää jälkiviisaana ajatella päivätöiden olleen torpparijärjestelmässä suurin ongelma: työ oli 1900-luvun alussa luonteva luontaistalouteen kuuluva vaihdon väline, jossa molemmat osapuolet pääsivät hyötymään.¹⁶² Luontaistaloudessa systeemi varmasti toimikin, mutta maatalouden kaupallistuessa torppien kehitys jäi selvästi muista jälkeen. Talolliset kiristivät vuokraehtoja, jotta saivat pidettyä oman taloutensa ajan tasalla. Tästä seurasi joskus tilanne, jossa torpan vuokra oli suurempi kuin sen tuotto.¹⁶³ Alapuro kuitenkin korostaa torpparien heränneen omiin kurjiin oloihinsa kunnolla vasta sitten, kun he huomasivat samankokoisten itsenäisten tilojen vaurastuvan tilan tuotteiden myynnillä.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Arajärvi 1975, 181–183. Rasila 1970, 34; Jutikkala 1969, 108; Alapuro 1994, 33; Kannisto 1976, 23; Peltonen 1992, 245.

¹⁵⁹ Akti nro 13095, Kalle August Nikander, VRYO, KA.

¹⁶⁰ Suodenjoki 2009a, 114–117; Turun läänin maanjako-oikeuden pöytäkirjat, aktit 66, 73, 91 ja 92, kansio 37, Hämeen läänin pitäjittäisten maanjako-oikeuksien arkisto, HMA.

¹⁶¹ Peltonen 1992, 277; Jutikkala 1969, 107; Kannisto 1976, 17–23.

¹⁶² Peltonen 1992, 282.

¹⁶³ Soininen 1983, 30–36, 43–46.

¹⁶⁴ Alapuro 1994, 31, 66–67; Peltonen 1992, 229.

Alapuron mukaan 1910-luvulla torpparikysymyksen pahin kärki kuitenkin jo taittui: vuokraehtoja oli parannettu ja laki torpparijärjestelmän ratkaisusta oli eduskunnassa jatkuvassa käsittelyssä. Tilojen vapaaehtoiset kaupat lisääntyivät ja yleisesti torpparien olot alkoivat kohentua.¹⁶⁵ Ulkoisten olojen kohentuminen ei kuitenkaan koskenut kollektiivisesti kaikkia torppareita. Useissa torpissa vuokrat nousivat ja vuokraehdot kiristyivät. Toiset torpparit häädettiin, eivätkä he oman kurjuutensa keskellä tienneet ja välittäneet olojen yleisestä kohentumisesta. Ja vaikka ulkoisesti elinehdot olisivatkin parantuneet, sillä ei kuitenkaan välttämättä ollut enää merkitystä: torpparit tiedostivat oman asemansa oikeudettomuuden, eikä asiaa korjannut mikään muu kuin torpparikysymyksen lopullinen ratkaisu. Tätä seikkaa, pitkään jatkunutta oikeudettomuuden tunnetta, myös Linna painottaa *Pohjantähdessään*: epävarmuudesta kasvaa kiinteä osa Koskelan Jussin elämää.¹⁶⁶

2.1.3 Torpparien sosiaaliset suhteet

Isännän ja alustalaisten suhteesta Honkolan kartanossa on joitakin kuvauksia 1800-luvun lopulta, Hampus Furuhjelmin ajalta. Eino Jutikkala mainitsee perimätiedon, jonka mukaan Honkolassa olisi tällöin vaadittu alustalaisilta venäläistä polvisuuteltua: aina isäntänsä kohdatessaan piti torpparin laskeutua maahan ja suudella tämän polvia.¹⁶⁷ Johan Furuhjelmin aikaan 1900-luvun alussa polvisuudelta ei enää harrastettu, mutta torppari Paavo Pohjansen muistin mukaan kartanonherra vaati tervehtimään aina vastaan tullessa. Arajärvi taas kuvailee kartanon väen saaneen ”monin tavoin kokea isäntänsä huolenpitoa, joskin hän tarpeen tullen saattoi olla myös ankara isäntä”¹⁶⁸. Honkolassa siis isäntä oli hieman ennen torpparikysymyksen esiinmarssia vanhoillisen patriarkaalinen: hän vaati alustalaisiltaan hyvää käytöstä, kuuliaisuutta ja arvonantoa, mutta huolehti heistä kuin isä konsanaan. Honkolassa eli ikivanha perinne hyvän isännän roolista: isäntä lunasti alustalaistensa luottamuksen ja kunnioituksen huolenpidollaan. Huolenpidosta kertoo esimerkiksi se, että kartanossa huolehdittiin torpparien asumisen laadusta. Kartanossa isäntä kuului kuitenkin herrasväkeen, joten hän oli jo statuksensa puolesta hyvin kaukana torpparin arjesta. Kunnioitus oli suuri kartanon herraa kohtaan, ja etenkin vanhempi väki ei halunnut ryhtyä vastustamaan isäntää: ”isällä ei ollut muuta kuin kartanon isäntä ja Jumala”.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Vrt. Alapuro 1994, 34.

¹⁶⁶ Linna 1965a (1959), 124–125.

¹⁶⁷ Jutikkala 1969, 128. Muun muassa Tolstoi kuvaa tätä tervehdystä ”Sodassa ja rauhassa”.

¹⁶⁸ Arajärvi 1975, 175–176, 186. Hampus Furuhjelmin tytär, Annie Furuhjelm, muistelee kartanon elämää kirjassaan *Människor och öden* (1932).

¹⁶⁹ Haastattelu 12, Paavo Pohjanen, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Katajala 2002, 326.

Käytännön asioissa ja esimerkiksi peltotöissä torpparit olivat tekemisissä tilan pehtorin eli tilanhoitajan kanssa. Jos kahnauksia syntyi, ne syntyivät suhteessa pehtoriin; tilanhoitajat eivät ylipäättään olleet kovin pidettyjä alustalaisten keskuudessa. Nämä olivat usein nousseet työläisestä esimiesasemaa: muut työläiset näkivät heidät nousukasmaisina kartanonherran mielistelijöinä. Työnjohtajien ajateltiin ajavan omia etujaan alustalaisten kustannuksella, mutta sen sijaan kartanonherraan luotettiin.¹⁷⁰ Suomalaisessa kartanokulttuurissa saattoi vallita vanha yleiseurooppalainen naiivi usko monarkkiin. Esimerkiksi Venäjällä talonpojat uskoivat keisarin tahtovan heidän parastaan, mutta hyvän toteutumisen estivät keisarin ympärillä pyörivät, pelkästään omaa etuaan tavoittelevat, virkamiehet. Talonpojan naiivi usko ja virkakoneistoon keisarin sijasta kohdistuva kauna saattoi kuitenkin olla vain taktiikkaa, illuusiota, jolla järjestelmää pidettiin yllä. Suodenjoki soveltaa naiivin monarkismin käsitettä kartanokulttuuriin: kartanon alustalaiset kohdistivat vihansa tilanhoitajiin, jolloin suhteet kartanonherraan eivät tarpeettomasti rikkoutuneet.¹⁷¹

Toisaalta Honkolan kartanon isännän, Elis Furuohjelmin, suhdetta alustalasiinsa kuvataan myöhemmin oikeudenmukaiseksi ja inhimilliseksi.¹⁷² Hän saattoi sukunsa piirissä olla jopa musta lammaa ajatustensa puolesta. Furuohjelmin pojan vaimo, Helene Furuohjelm, kuvailee lyhyessä kartanon historiikissa Elis Furuohjelmin ”olleen tunnettu liberaalien sosiaalisesti arkojen ideoidensa suhteen”. Kun Furuohjelm antoi Kivimuurin alustalaistensa kokoontumispaikaksi, Helene Furuohjelm kuvaa tämän ”hyvää tarkoittavan toimenpiteen muuttuneen hyvin pian häpeäksi”. Alustalaiset alkoivat nimittäin juopotella ja rähinöidä talossa.¹⁷³

Torpparin suhde talonpoikaisisäntään oli hyvin erilainen kuin suhde kartanonherraan, johon erottavana tekijänä oli jo pelkästään puhuttu kieli. Talonomistajat olivat toki parempaa väkeä, vaikka ei ollut kulunut vielä kauankaan aikaa siitä, kun talon isäntäväki ja palvelijat nukkuivat samassa tuvassa ja söivät samasta pöydästä. Talonpoikaistiloilla isäntäväki teki usein töitä yhdessä torpparinsa kanssa, mikä saattoi madaltaa sosiaalista kuilua isännän ja alustalaisen välillä. Toisaalta henkilökohtainen suhde talonpoikaisisäntään vaikeutti torpparin vastalauseiden tai vaatimusten esittämistä: ”torppari teki, kuten oletti isännän haluavan, tai kuten käskettiin”, kuten Perheenmiehen

¹⁷⁰ Suodenjoki 2009a, 189.

¹⁷¹ Peltonen 1992, 261–262; Suodenjoki 2009a, 189–190.

¹⁷² Lagerborg-Stenius 1928, 165. Elis Furuohjelmin luonnehdinta tulee tässä tapauksessa tämän vertaisen näkökulmasta, sillä Signe Lagerborg-Stenius oli Helene Furuohjelmin sisko.

¹⁷³ Helene Furuohjelmin muistelmat, säilytetään Honkolan kartanossa.

Hakalan torppari Urjalan Perholta muisteli.¹⁷⁴ Torpparin kommentti kuitenkin kielii voimakkaasta alistussuhteesta, jossa torppari oli altavastaajana. Hänellä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin totella. Talonpoikaisisännällä ja torpparilla oli joskus taustallaan sukulaisuussuhde, joka edisti molemminpuolista solidaarisuutta. Välkkilän kylässä Sulkosen talon torppari osti torppansa vuonna 1910 vapaaehtoisilla kaupoilla. Kauppaa edisti torpparin vanha sukulaisuussuhde emätaloon.¹⁷⁵

Pappilan torpparit muistelivat välit pappiin olleen hyvät: ”papin kanssa ei ruvettu tappelemaan”. Tosin toinen torppari mainitsee pappien olleen ”sekä hyviä että huonoja isäntiä”.¹⁷⁶ Ylipäättään 1970-luvulla haastatellut entiset torpparit tai torpan pojat muistavat suhteet isäntiin pääasiassa positiivisina. Olivatko isäntien ja torpparien sosiaaliset suhteet Urjalassa kitkattomat, vai olivatko konfliktit unohtuneet vuosien saatossa? Tai jos konflikteja olikin ollut, olivatko ne olleet niin pieniä ja mitättömän tuntuisia, ettei niistä kannattanut enää vuosien kuluttua mainita? Haastatellut torpparit olivat kaikki tehneet elämäntyönsä viljelemällä entistä torppaa, joten haastatelluissa ei siten ollut ainuttakaan torpparikysymyksen nurjinta puolta, esimerkiksi häätöjä, kokenutta ihmistä.

Haastatellut urjalalaiset torpparit eivät muista tunteneensa erityistä yhteenkuuluvuutta muiden torpparien kanssa. Osittain tämän selittää se, että torpparien taloudelliset ja sosiaaliset olot poikkesivat toisistaan. He edustivat poliittiselta väriltään erilaisia kantoja ja heidän taustansa poikkesivat toisistaan, mikä vaikutti heidän ajatuksiinsa omasta asemastaan. Osa torpista oli pieniä muutaman hehtaarin tiloja, joilla torppari ei käytännössä elättänyt perhettään, osa taas suuria yli 20 hehtaarin kokoisia torppia, joita Urjalassa oli etenkin kartanoiden mailla. Jotkut torpat olivat olleet samalla suvulla jopa seitsemättä sukupolvea, toiset taas aloittivat torpanpidon vasta 1900-luvun alussa, jolloin ongelmat olivat jo nousseet agendalle ja epävarmuuden tunne kasvanut.¹⁷⁷

Toisaalta osa torppareista koki olevansa yhtä muun maalaisköyhälistön kanssa, eikä ajatellut itseään omana ryhmänään. Yhteen kuulumattomuuden tunne leimasi epäilemättä enemmän talonpoikaistilojen kuin kartanoiden torppareita: he asuivat etäällä toisistaan, eivätkä välttämättä olleet toistensa kanssa tekemisissä. Kartanoissa se sijaan torppareita oli paljon, he asuivat lähekkäin ja heillä oli paitsi yhteinen työmaa myös ”vastustaja” tai ”sortaja”, joka yhdisti torpparien rivistöjä.

¹⁷⁴ Haastattelu 13, Esko Poutanen, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA.

¹⁷⁵ Haastattelu 4, Aukusti Kankainen, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Jutikkala 1969, 167.

¹⁷⁶ Haastattelu 6, Hannes Korpikaivo ja haastattelu 16, Martti Taala, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA

¹⁷⁷ Torpparien erilaisista taustoista ks. esim. Rasila 1968, 42–43.

Honkolan alueella etenkin Honkolan ja Velkalan torpparit asuivat tiiviisti ja heidän viljelemänsä alueet olivat hyvin samankokoisia. Suodenjoen mukaan Honkolassa esiintyi yhteenkuuluvuutta jo kesällä 1903, kun torpparit yhdessä ”vaativat” kartanonomistajalta lisämyönnytyksiä työaikakysymykseen.¹⁷⁸

2.2 Torpparien ongelmat ja ristiriidat julkiseen keskusteluun

Aksel Warén eritteli 1800-luvun lopussa valmistuneessa torpparitutkimuksessaan torpparilaitoksen ongelmia, etenkin vuokraviljelijän näkökulmasta. Warénin mukaan ”valtavia ongelmia ei nykyään ole, mutta niitä tulee kyllä, jos mitään ei tehdä”.¹⁷⁹ Warén oli oikeassa, sillä ongelmat tulivat konkreettisesti esille, kun lakeja torppakysymyksen ratkaisemiseksi alettiin tehdä.

Torpparilaitos ei näyttänyt 1900-luvun alun kaupallistuneessa yhteiskunnassa toimivan niin hyvin kuin se oli toiminut luontaistaloudessa. Maanomistajat eivät enää tarvinneet entistä määrää työvoimaa maatalouskoneiden yleistyessä ja maatalouden pääpainon siirtyessä yhä selvemmin karjatalouteen. Torpparin metsän käyttö aiheutti myös hankausta, sillä metsän arvon noustessa maanomistajat rajoittivat tuntuvasti torpparien oikeutta käyttää metsää. Torpparin taloudessa puun puute teki merkittävän loven jokapäiväiseen elämään: kun torpparit rikkoivat määräyksiä, riitoja syntyi. Toisaalta Peltosen laskelmien mukaan torpassa vuokralla ollut maa tuotti maanomistajalle vielä vuonna 1912 7–8 prosenttia korkoa, joten taloudellisesti torpanpito yleensä kannatti.¹⁸⁰

Torpparin suunnalta katsottuna torpparijärjestelmän suurin heikkous oli torpparin epävarma asema: vuokranantajalla oli täydet mahdollisuudet sanoa vuokrasopimus irti milloin tahansa. Rasilan mukaan tämä epävarmuus ja elämäntyön menettämisen pelko loivat uhmailevaa ”torpparimentaliteettia”, joka etäännytti vuokranantajaa ja vuokraviljelijää yhä kauemmas toisistaan.¹⁸¹ Itse vuokrasuhde ei ollut ongelma, vaan jännitystila, joka syntyi vuokra-aikaan ja vuokramiehen nautintaoikeuksiin liittyvien ”sääntöjen” epämääräisyydestä. Jännitystila taas vaikutti torpparin henkilökohtaiseen yritteliäisyyteen tilalla: pelko torpan menettämisestä hillitsi intoa torpan hoitoon ja viljelyn edistämiseen. Torpan tuotto olikin vain 50–80 prosenttia samankokoisen

¹⁷⁸ Haastattelut 1–20, Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Suodenjoki 2009, 115–116. ”Vaatimus” saattaa tosin ilmentää enemmän työväenlehtien retoriikkaa kuin todellista tilannetta: kartanoherran kohdatessaan torpparien vaatimus saattoi muuttua nöyräksi anomiseksi.

¹⁷⁹ Warén 1898, 13.

¹⁸⁰ Rasila 1970, 17, 44–45; Kannisto 1976, 5; Peltonen 1992, 241–245.

¹⁸¹ Rasila 1970, 17.

itsenäisen tilan tuotosta. Uhmaileva asenne näkyi myös päivätöitä suoritettaessa, sillä isännät valittivat torpparien laiskottelevan peltohommissa.¹⁸²

Torpparin ahkeruutta torpan hoidossa laimensi korvauksen puuttuminen: jos torppari hädettiin tilalta, hänellä ei lain mukaan ollut hädettäessä oikeutta minkäänlaiseen korvaukseen tekemästään työstä. Usein torppari tai joku torpparin esi-isistä oli raivannut torpan maat käsin, talot ja rakennukset oli tehty itse; torpassa oli siis kiinni vuosikausien, joskus vuosisatojenkin työ. Aiemmin torpparin seuraaja oli maksanut parannuksista siirtorahan edelliselle torpparille, jolloin torpasta tehtiin ”kauppakirja”. Talollisten talouden kiristyttyä talolliset alkoivat periä tämän siirtoraha itselleen.¹⁸³

Torpparikysymys oli yhteiskunnallisesti hyvin merkittävä: maan vuokraamiseen liittyvä sosiaalinen ristiriita koski kaikkia vuokratilajilijöitä, ei pelkästään torppareita. Mäkituvat ja lampuotitilat mukaan laskettuna vuokratiloja oli vuonna 1909 yhteensä noin 152 000 ja vuokratiloilla asuvia ihmisiä karkeasti arvioituna noin 600 000, mikä oli neljännes koko Suomen väestöstä.¹⁸⁴

Vuonna 1902 maanvuokraongelmaa yritettiin ratkaista uudella maanvuokralailla, jolla ei käytännössä muuta merkitystä kuin epävarmuuden lisääntyminen. Kuten aiemmin kävi ilmi, laissa annettiin vuokranantajalle täysi valtuus irtisanoa suulliset vuokrasopimukset ilman takuuta uudesta kirjallisesta sopimuksesta. Seuraava asetus astui voimaan vuonna 1909. Rasilan mukaan asetuksen suurin merkitys oli siinä, että se toi ensi kertaa selkeästi esille torpparijärjestelmän epäkohdat sekä esitteli toimenpiteet, joiden avulla ongelmat saataisiin ratkaistua vuokrajärjestelmää syrjäyttämättä. Korvauskysymystä yritettiin ratkaista laissa niin, että torpparille myönnettiin oikeus korvauksiin tulevista parannuksista. Vuokra-ajaksi säädettiin uusissa vuokrasopimuksissa 50 vuotta. Lisäksi samana päivänä annettiin taannehtiva asetus, joka jatkoi voimassa olevia vuokrasopimuksia seitsemällä vuodella. Kaikki vuokrasopimukset jatkettiin vähintään vuoteen 1916.¹⁸⁵ Näin torpparikysymyksen ratkaisuun saatiin hieman lisääaikaa.

Lisäaika ei kuitenkaan ratkaissut tilannetta, vaan pikemminkin kiristi jännitystilaa. Sekä torpparit että maanomistajat odottivat kuin asemasodassa, mitä tuleman pitää. Torpparikysymyksen nousua

¹⁸² Rasila 1970, 18–24; Peltonen 2004, 250.

¹⁸³ Peltonen 1992, 287–290.

¹⁸⁴ Rasila 1970, 14. Mikäli jokaisessa ruokakunnassa olisi ollut keskimäärin neljä ihmistä. Rasilan mukaan vuonna 1901 olisi ollut 530 786 vuokratilajelmällä asuvaa ihmistä, mikä oli noin 34 % väestöstä.

¹⁸⁵ Rasila 1970, 21; Peltonen 1992, 302.

yksikamarisen eduskunnan lähes tärkeimmäksi asiaksi, epävarmuus lisääntyi myös maanomistajien puolella. He pelkäsivät menettävänsä maansa tai joutuvansa maksamaan torpparille tämän tekemästä työstä sekä maasta, jonka he itse omistivat. Vuokranantajat eivät myöskään halunneet sitoutua epävarmana aikana 50 vuodeksi vuokrasuhteeseen. Monet vuokranantajat irtisanoivatkin torpparinsa ikään kuin varmuuden vuoksi: irtisanomiset lisääntyivät reilusti 1900-luvun alussa aina vuoteen 1909, jolloin vuokrasopimukset jäädyttävä laki astui voimaan. Sen jälkeenkin häätäminen oli kuitenkin mahdollista, mikäli torppari jätti tilansa rappiolle eikä korjannut asiaa määrätysässä ajassa. Vuosien 1909–1915 välisenä aikana irtisanottiin Hämeen kaikista torppien vuokrasopimuksista noin 30 %. Näistä irtisanotuista 78 % joutui lähtemään. Lisäksi koko Suomessa oli 19 000 torppariperhettä, joilla oli turva ainoastaan taannehtivan asetuksen säätämään vuoteen 1916 saakka.¹⁸⁶ Maanvuokraajien epävarma asema oli yhteiskunnassa näkyvästi esillä.¹⁸⁷

2.2.1 Torpparilaitos alkaa murentua Honkolassa

Maanvuokraajien aseman epävarmuus kohdattiin Honkolassa silmästä silmään jo 1900-luvun alussa, kun muutamia kartanon torppareita häädettiin. Paikalliset häädöt puhuttivat, mutta myös työväenlehtien isot otsikot toisten torpparien kohtaloista nostattivat honkolalaisissa torppareissa kapinamieltä ja vaatimusta oikeuden toteutumiseen.

Työväenliike suoritti vuosina 1905–1908 työväenyhdistysten kautta kyselyn torpparioloista Suomessa. Kyselyn mukaan Honkolassa häädettiin kolme torpparia vuosina 1902–1903 ja yksi torppari vuonna 1906. Samana aikana Halkivahassa häädettiin yksi ja Kehrolla kaksi torppariperhettä. Honkolasta kyselyyn vastasi Kankaanpään torpan poika Juho Palonen, jonka vastauksista huokuu katkeruus ja tyytymättömyys vallitseviin oloihin: ”ei nykyinen maan vuokra laki tyydyä torppareita tällä paikkakunnalla.” Kyselyaineistossa korostuu torpparien tyytymättömyys myös paikallisiin torpparioloihin ja isäntiin. Vuokrat koettiin liian koviksi ja maata ei annettu vuokralle. Talolliset eivät tukeneet uudisviljelystä, vaikka raivauskelpoista maata ja raivausintoisia miehiä oli joka kylällä.¹⁸⁸

Kartanon torppien häätöjen syyt Palonen ruoti vastauksessaan tarkasti. Eräs torppari häädettiin ”muka huonon maanviljelyksen” vuoksi ja toinen torppari oli ”muka pitänyt huonoa elämää torpaassa”. Kolmas joutui lähtemään, koska oli ostanut palstatilan eikä siten kartanon näkökulmasta

¹⁸⁶ SVT XXX:6 Asutustilastoa, 151; Peltonen 2004, 253–255; Rasila 1970, 21–24.

¹⁸⁷ Peltonen 1992, 294.

¹⁸⁸ Vastaukset 97–100 ja Sekalaisia lomakkeita, vastaaja Johan Palonen, Ehvo, Urjala, K 13, Tilastollisia tietoja torpparioloista Suomessa 1904, Pienviljelijän Liiton arkisto, TA.

tarvinnut kahta ”majaa”. Neljäs taas häädettiin, koska ”ei pannu ylen märestä kuormaa.”¹⁸⁹ Torpparin kertoma häädön syy saattoi kuitenkin poiketa kartanon esittämästä syystä. Kartanon torppien häädöt saattoivat nimittäin liittyä Ehvon torpparikylän hajottamiseen, mikä tapahtui Johan Furuhjelmin aikana.¹⁹⁰ Suurin osa Ehvon torppareista varmasti saivat vastaavan alan viljelykseensä Kampparin kulmalta, mutta on mahdollista, että muutamia vuokrasopimuksia ei uusittu siirron yhteydessä. Juho Palonen itsekin asui Ehvossa, joten häädetyt torpparit saattoivat olla hänen naapureitaan ja katkeruus isäntää kohtaan siksi suuri. Palosen vastauksista voi aistia kapinamielen: olihan lomakkeessa ja koko työväenyhdistyksen kulttuurissa torpparilla väylä ilmaista tyytymättömyytensä ja katkeruutensa.

Vuodesta 1910 vuoteen 1917 torppien määrä laski Urjalassa 41 torpalla, mutta Kanniston mukaan suurin osa torpista loppui luonnollisesti esimerkiksi torpparin muuttaessa muualle tai vapaaehtoisten tilakauppojen myötä. Arajärven mukaan tuona aikana urjalalaisista torppakontrahdeista irtisanottiin yli puolet, mutta taannehtivan asetuksen turva esti häätöjen toteuttamisen.¹⁹¹ Samana aikana yksitoista urjalalaista torpparia oli oikeudessa häätöasian vuoksi, mutta vain kaksi näistä joutui lähtemään. Tammelan kihlakunnan tuomioistuin ei näytä olleen kovin ankara torppareita kohtaan; tuomarina kihlakunnassa toimi Elis Furuhjelm, joka oli ollut kartanon hoitaja Johan Furuhjelmin kuoleman jälkeen vuodesta 1903. Toisaalta, menivätkö kaikki häätöjutut oikeuteen, vai kyettiinkö vuokralainen irtisanomaan ainoastaan vuokralautakunnan päätöksellä?

Urjalan kaksi häädettyä torpparia olivat Emil Karon alustalaiset Saarikon ja Anttilan torpasta. Karon kolmannen torpparin, Samuli Ahosen, mukaan Karon irtisanoi vuokralaisensa pelätessään pakollisia lunastustoimia. Samaan aikaan hän myi kolmannen torpan maat vapaaehtoisesti Ahoselle ja pääsi näin kaikista torpistaan eroon. Häädöt lisääntyivät 1900-luvulla nimenomaan lakiuudistusten jälkeen, sillä maanomistajat pelkäsivät muutoksia ja etenkin korvausvelvollisuutta.¹⁹² Torpparien asemaa oli parannettu siinä määrin 1900-luvun alussa, etteivät maanomistajat kestäneet tilanteen aiheuttamaa taloudellista uhkaa. Vuosina 1909–1915 virallinen häätöilmoitus annettiin koko Suomessa 14 000 maanvuokraajalle, joista suurin osa oli torppareita.

¹⁸⁹ Sekalaisia lomakkeita, vastaaja Johan Palonen, Ehvo, Urjala, K 13, Tilastollisia tietoja torpparioloista Suomessa 1904, Pienviljelijän Liiton arkisto, TA.

¹⁹⁰ Lagerborg-Stenius 1928, 163–164.

¹⁹¹ Kannisto 1976, 36–41; Arajärvi 1975, 177, 199.

¹⁹² Kannisto 1976, 36–41; Haastattelu 1, Samuli Ahonen, Itsenäisten torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Haarosten kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Jutikkala 1969, 125; Peltonen 2004, 254; Arajärvi 1975, 199.

Lain estäessä näitä ei todellisuudessa häädetty, mutta häätöilmoituksen ollessa päällä torpparit tiesivät lopun torpan pidossa pian lähestyvän.¹⁹³

Työväenliikkeen kyselyaineiston mukaan torpparit eivät saaneet torpassa tekemästään työstä juuri minkäänlaista korvausta, vaikka 80 prosenttia aineiston torpissa olleista pelloista ja niityistä oli torpparien raivaamia. Heille häädöt tarkoittivat siis kodin menetyksen lisäksi myös mittavia taloudellisia tappioita. Häädetyt torpparit arvioivat häätöjen syiksi etenkin maanomistajan ahneuden (”isännän teki mieli suuria rahoja ilmaiseksi toisen työn tuloksista”) ja torpparin poliittisen kannan. Peltonen kiinnittää aineistoa tarkkaillessaan huomiota siihen, että torpparikysymyksen kärjistymiseen vaikuttivat erityisesti henkiset erimielisyydet ja kasvava sosiaalinen kuilu.¹⁹⁴ Aineiston keruuväylä työväenyhdistysten kautta epäilemättä kuitenkin korostaa sosiaalisen kuilun olemassaoloa.

Peltosen mukaan häätöuhka ei liittynyt suuriin kartanoihin, vaan tavallisiin talonpoikaistaloihin, joilla oli taloudellisesti tiukkaa. Haarosten kylän Karon tilan verotettavat tulot olivat vuonna 1910 kiinteistöistä 4500 markkaa, metsästä 700 markkaa ja 100 markkaa palkasta. Tulojensa perusteella Karo ei ollut alueen pienimpiä taloja, mutta todellista toimeentuloa tulojen perusteella on kuitenkin vaikea arvioida. Samuli Ahosen mukaan Karon motiivina häädöissä oli pelko tulevasta lainsäädännöstä sekä se, että häädettyjen torppien väki oli poliittisesti vasemmistolaisia. Ahoset, joille Karo myi yhden torpan, olivat oikeistolaisia, millä Samuli Ahonen arveli olleen suuren merkityksen kauppojenkin syntymiseen.¹⁹⁵ Karon torpparien häädöistä epäilemättä puhuttiin kylillä ja naapurien kesken. Epävarmuus lisääntyi, sillä häädöt kieltävästä laista huolimatta Emil Karo sai häädettyä torpparinsa pois. Honkolassa usean torpparin vuokra-aika oli päättymässä vuonna 1916, kun lain antaman suojan oli määrä loppua. Nyt epävarmuustekijä esiintyi konkreettisena usean torpan arjessa: mitä sitten, kun vuokra-aika loppuu? Onko mahdollista, että vuosien, vuosikymmenten ja vuosisatojen työ torpassa valuu sormien läpi kuin hiekka?

Paine torpparikysymyksen ratkaisemiseen kasvoi 1910-luvulta eteenpäin. Koska niin suuri osa kansasta oli vaarassa joutua maantielle, eikä lopullista päätöstä saatu tehtyä, vuokrasopimukset jäädytettiin vuonna 1916 toiseen kertaan. Torpparikysymyksen lopullinen ratkaisu ei ollut

¹⁹³ Peltonen 1992, 290.

¹⁹⁴ Peltonen 2004, 254; Peltonen 1992, 291.

¹⁹⁵ Peltonen 1992, 294–295; Urjalan taksoitus- ja ääniluettelo 1910, UkuA; Haastattelu 1, Samuli Ahonen, Itsenäisten torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA. Karon torpparien häädöistä saattaa olla olemassa oikeuden pöytäkirjoja, joita tähän tutkimukseen ei ole otettu kiireen vuoksi.

yksinkertainen, sillä torpparit odottivat maiden lunastusoikeutta tai jopa maiden luovuttamista ilman maksua, maanomistajat taas vastustivat yksityisomaisuuteen puuttumista. Vuosien mittaan säädetyt maanvuokralait paransivat torpparin asemaa, mutta ratkaisua asiaan ne eivät tuoneet. Päätöksen venyminen kuitenkin varmasti turhautti ja askarrutti etenkin torppareita, mutta myös tilallisia, jotka halusivat yhtä lailla ratkaisun tilanteeseen. Useat maanomistajat alkoivatkin vapaaehtoisesti myydä torppia vuokraajilleen ennen lunastuslakia.¹⁹⁶

Myös Honkolan kartanon isäntä Elis Furuhjelm näyttää olleen varsin tietoinen torpparilaitoksen puutteellisuuksista palvelulla kehittyvää sosiaali- ja talouspoliittista tilannetta. Hän piti torpparien elinolosuhteita epävarmoina ja kohtuuttomina, ja halusi ehkäistä tulevia ongelmia vapaaehtoisilla kaupoilla.¹⁹⁷ Torppien vapaaehtoiset myynnit lisääntyivät 1910-luvulta lähtien koko maassa: etenkin nuorempi isäntäpolvi oli halukas erottamaan torpat itsenäisiksi lohkotiloiksi.¹⁹⁸ Furuhjelmin muistetaan sanoneen, että ”tilat on lunastettava heti kun mahdollista tai sitten ei koskaan”. Jos lunastusta ei tehdä, hän ei jatka vuokrasopimusta, vaan sanoo sen irti heti sopimuksen päätyttyä.¹⁹⁹

Epäilemättä Furuhjelmin perimmäisenä motiivina torppien myynneissä oli kartanon hyöty, sillä hän vaistosi tilanteen kriisiytymisen ja halusi toimia ennen kuin todellisia ongelmia ilmeni. Torppien myynneissä kartano menetti ennen kaikkea ammattitaitoisen työntekijän; torpan maat sen sijaan olivat aina tuottaneet raaka-aineita ainoastaan torpparin ruokapöytään. Viljelysmaan puutetta kartanossa ei ainakaan torpparin näkökulmasta ollut: Juho Palosen mukaan kartano ei saanut pidettyä kunnossa entisiääkään viljelysmaita.²⁰⁰ Samoihin aikoihin, kun Palonen vastasi työväenliikkeen kyselyyn, Honkolan kartanolle myönnettiin tunnustuksia ja palkintoja viljelystensä kehittämisenä. Palosen silmissä kartanon pellot eivät kuitenkaan kehittyneet. Hänelle kartanon laajat salaajitetut lohkot Ehvossa merkitsivät menetettyjä koteja ja heitteillä olevat joutomaat ja kesannot saavuttamattomia mahdollisuuksia.

Honkolassa torpparilaitosta alettiin purkaa ensimmäisenä Kehrolta, jossa kartanon kaukaisimmat maat sijaitsivat ja jossa torppien tuotannolliset suhteet kartanoon olivat heikoimmat. Maaliskuussa 1916 Laurilan sivutilasta erotettiin itsenäisiksi viljelmiksi eli lohkotiloiksi 23 torppaa, eli lähes

¹⁹⁶ Peltonen 2004, 256–259.

¹⁹⁷ Lagerborg-Stenius 1928, 165.

¹⁹⁸ Vrt. Alapuro 1994, 33–34.

¹⁹⁹ Haastattelu 12, Paavo Pohjanen, Itsenäisten torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA.

²⁰⁰ Sekalaisia lomakkeita, vastaaja Johan Palonen, Ehvo, Urjala, K 13, Tilastollisia tietoja torpparioloista Suomessa 1904, Pienviljelijän Liiton arkisto, TA.

kaikki sivutilan torpat. Maakaupat kartanon kanssa tekivät kaikki Laurilan yli kymmenen hehtaarin torpat Heikkilän torppaa lukuun ottamatta. Kenties kartanon tilakaupoista innostuneena myös Kehron muut tilalliset myivät torppien maita itsenäisiksi viljelmiksi: Pakkasen molemmat torpat itsenäistyivät vuonna 1917 samoin todennäköisesti toisen Hutkon kolme torppaa. Samaan aikaan, kun Kehron torpat itsenäistyivät, kartanolla oli ilmeisesti usean muunkin torpan kanssa lunastusneuvottelut menossa.²⁰¹ Elis Furuholm oli valmis vapaaehtoisesti luopumaan ennen kaikkea kauempana sijaitsevista torpista, mutta lähellä sijainneiden torppien lunastusratkaisu oli ongelmallisempi. Kun torppia alettiin lunastaa vuonna 1919, kartano ei luopunut kartanon lähellä sijainneiden torppien maista, vaan antoi torppareille mahdollisuuden lunastaa vastaavan alueen kauempaa Kehrolta tai Kampparin kulmalta.²⁰²

Lähes kaikki Kehron torpparit olivat siis itsenäisiä pienviljelijöitä sisällissodan aattona. Muuttuiko torpparin identiteetti maakauppojen myötä? Itsenäisenä viljelijänä hänen ei tarvinnut enää tehdä päivätöitä, ei huolehtia puhdetöistä ja marjaämpäreistä silloin kun vaadittiin; hän oli oman itsensä herra. Heidän kohonnut asemansa saattoi herättää kateutta naapureissa, jotka yhä olivat riippuvaisia isännistään.

Kehrolla torpparit olivat toimineet aktiivisesti yhteistyössä kylän ”herrojen” eli talollisten kanssa jo ennen torpanlunastuksia: he osallistuivat mieluummin vuonna 1913 perustetun Kehron Maamiesseuran toimintaan kuin rahvaan työväenyhdistykseen. Kehron suurimman torpan isäntä Kustaa Kivistö valittiin Kehron koulun johtokuntaan vuonna 1905 talollisten, kauppiaan ja työnjohtajan rinnalle.²⁰³ Vaikka lohkotilallinen ei statukseltaan yltänyt kantatilallisen vakavaraiseen asemaan, hänen roolinsa kylässä epäilemättä vakiintui tilakauppojen myötä. Kenties he alkoivat panostaa viljelyynsäkin entistä tarmokkaammin ja kokivat olevansa nimenomaan pienviljelijöitä eivätkä maatalouden rahvasta. Taksvärkin loputtua heillä todennäköisesti jäi myös enemmän aikaa panostaa yhteisiin asioihin, kuten kyläkoulun johtokuntaan ja kunnallisiin luottamustehtäviin, joista tähän mennessä pääasiassa talolliset olivat vastanneet.²⁰⁴

²⁰¹ Tiedot Laurilan tilankaupoista perustuvat Hämeen läänin kuvernöörin lähettämään päätökseen, joka on annettu Hämeenlinnan lääninkonttorissa maaliskuun 29. päivänä 1916, Pakkasen arkisto, Matti Pakkasen hallussa; Turun läänin maanjako-oikeuksien pöytäkirjat, 73/27.7.1923 ja 91/15.8.1928, kansio 37, Hämeen läänin pitäjittäisten maanjako-oikeuksien asiakirjat, HMA; Pakkanen 1998, 143, 154, 158–162; Arajärvi 1975, 205; Lagerborg-Stenius 1928, 165.

²⁰² Honkolan kartanon torpanlunastuksista ks. Takkunen 2007.

²⁰³ Kehron maamiesseuran vuosikertomukset v. 1913–1914, Pakkasen arkisto; Pakkanen 1998, 278–282, 47.

²⁰⁴ Vrt. Peltonen 1992, 216.

3. Torpparit järjestäytymisen huumassa

Rouva vaistosi heti tämän tylyn tunnelman, mutta aloitti siitä huolimatta ystävällisellä äänellä:

– Olen tullut luoksenne isänmaan asialle. Olette varmaan kuulleet että keisari on julkaissut manifestin, jolla hän kumoo maamme perustuslailliset oikeudet. Siksi on päätetty kerätä kansalaisadressi, ja pyytäisin siihen teidänkin nimikirjoituksenne.

Anttoo ei ollut lopettanut työtään. Hän veisteli edelleen ja sanoi puukon luiskahtaessa oksasta:

– Vai niin. Ei tässä tie nimikirjoituksista. Ei ole tullu opeteltua sitä taitoo.

– Mutta osahan Laurila kirjoittaa. Minähän olen nähnyt.

– Millon osaa millon ei. Minä en tie mitä ne semmoset perustuslait minulle tekevät. Ei mulla ole niistä ollu minkäänlaista hyötyä.²⁰⁵

3.1 Varhaiset kiistämisen muodot

Maaseudun voimakasta työväenliikettä voi pitää yhtenä rahvaan vastarinnan muotona 1900-luvun alussa. Ennen näkyvää mobilisaatiota vastarinta ilmeni vihana, katkeruutena ja kateutena saduissa, kaskuissa ja sananlaskuissa.²⁰⁶ Ennen 1800-luvun loppua maalaisrahvaan julkiset protestit olivat Suomessa hyvin harvinaisia: ainoastaan käräjät toimivat julkisen protestin näyttämönä, laitonta rähinöintiä lukuun ottamatta. Tutkimuskirjallisuudessa onkin korostettu sitä, että avoin vastarinta puhkesi vasta sitten, kun valtarakenteet alkoivat säröillä. Näin kävi Suomessa esimerkiksi helmikuun manifestin aiheuttaman liikehdinnän vuoksi keväällä 1899, suurlakon aikana vuonna 1905 sekä Venäjän vallankumouksen jälkeen keväällä 1917. Valtarakenteiden ollessa heikot ja kaaoksessa avoin vastarinta oli mahdollista.²⁰⁷

Tarkasteltaessa torpparien vastarintaa valtaapitäviä ja isäntiään vastaan, on syytä nostaa esille maanjakohuhut, joiden mukaan Venäjän keisari jakaisi maat uudestaan, ottaisi rikkailta ja antaisi köyhille. Huhu kumpusi osaltaan tilattomasta väestöstä itsestään, sillä vanhaan kansanomaiseen ajatukseen oikeudenmukaisuudesta liittyi ajatus maiden tasajaosta.²⁰⁸ Huhuja oli liikkunut pitkin 1800-lukua, mutta ne voimistuivat aika ajoin. Urjalan ja Tammelan alueella liikkui kesällä 1884 venäläisiä maanmittareita, mikä herätti innostusta etenkin torpparien ja tilattomien keskuudessa.²⁰⁹ Helmikuun manifestin jälkeen keväällä 1899 maanjakohuhut olivat suurimmillaan. Huhujen

²⁰⁵ Linna 1965a (1959), 181–182.

²⁰⁶ Esim. Parikka 1997, 116–119.

²⁰⁷ Alapuro 1994, 64–65, 93–98; Suodenjoki 2009a, 25; vrt. Hobsbawm 1973, 13.

²⁰⁸ Suodenjoki & Peltola 2007, 81–82; Tasaamisesta esim. Parikka 1997, 127–128. Maanjakohuhuista Urjalassa, Suodenjoki 2009a, 74–80.

²⁰⁹ Rasila 1961, 139–140; Suodenjoki 2009a, 75.

levittämisestä syytettiin venäläisiä laukkuryssiä ja kulkukauppiaita, mutta todellisuudessa levittäjät saattoivat löytyä paljon lähempää. Talosta taloon sanomaa veivät esimerkiksi kiertelevät käsityöläiset, kuten Suodenjoen tutkima suutari Vihtori Lindholm Honkolan kylällä todennäköisesti teki.²¹⁰ Torpparit ja tilattomat itse kertoivat kuulemiaan puheita toisille: asian tiimoilta pidettiin kokouksia, siitä kerrottiin naapureille ja kyläläisille. Olihan torpparilla ainainen maan nälkä ja useimmilla köyhyys liian vähäisen maan vuoksi, joten puheet maiden jakamisesta olivat mieluisaa kuultavaa.

Maanjakohuhuja ja niiden levittäjiä paheksuttiin voimakkaasti vallanpitäjien taholta, ja huhujen levittäminen kiellettiin sakon uhalla. Urjalassa kuntakokous lupasi maksaa 20 markkaa palkkiota huhujen levittäjien ilmiannoista. Lisäksi kokouksessa nimettiin seitsenhenkisen komitean tyrehdyttämään huhut etenkin syrjäseuduilla. Tutkimusalueella huhuja vastaan taistelivat Pakkasen isäntä Kehrolla ja Heikki Suonpää Halkivahassa.²¹¹ Laittomasti juoruavat torpparit siis tietoisesti kiistivät valtaapitävien käskyn. Mutta uskoivatko torpparit todella maiden tasajakoon? Vai olivatko huhutkin osa vastarintaa tai kateuden ilmaisua?²¹²

Helmikuussa 1899 keisarin antama manifesti kolautti Suomen valtaapitävien asemaa. Asiaa korosti vielä se, että ”herrat” joutuivat alentumaan pyytämään apua rahvaalta manifestin jälkeen. Keisarille kerättiin vetoomukseksi kansalaisadressi, jonka suosio oli sangen epätasainen eri ammattiryhmissä. Esimerkiksi Huittisissa torppareista allekirjoitti adressin vain 7 prosenttia, kun talollisista 67 prosenttia osallistui vetoomukseen.²¹³ Aktiivisena protestina tilanne näyttäytyy myös Urjalassa: Maanvuokraajista adressin allekirjoitti 11 prosenttia, kun heidän osuutensa koko pitäjän väkiluvusta oli noin neljännes. Urjalassa adressia keräsivät muun muassa Honkolan kartanon pehtori Johan Kristian Alin ja kirkkoherra Kustaa Erander.²¹⁴

Peltonen pitää maanjakohuhuja ja pidättäytymistä suuresta adressista selkeänä poliittisena kannanottona ja aktiivisena protestina Suomen herroja vastaan, ei niinkään lojaaliutena keisaria

²¹⁰ Suodenjoki 2009a, 79.

²¹¹ Suodenjoki 2009a, 76.

²¹² Vrt. esim. Parikka 1997, 125–126.

²¹³ Peltonen 1992, 259; Alapuro 1994, 64–68.

²¹⁴ Suodenjoki 2009a, 69–71. Vasta-adressit olivat astetta pidemmälle viety protesti: näissä ilmiannettiin keisarivaltaa vastustavia suomalaisia ”herroja” venäläisille viranomaisille. Hämeessä tällaisia adresseja keräsivät torppari Aadolf Nieminen ja entinen lukkari August Erlund Kalvolasta, Urjalan naapurikunnasta. Molemmat kiersivät myös Urjalassa saaden joitakin nimiä luetteloonsa. Muutama urjalalainen torppari kirjoitti nimensä vasta-adressiin. Suodenjoki 2009a, 80–81.

kohtaan.²¹⁵ 1900-luvun alkuun tultaessa maaseudun rahvas oli siis osoittanut kykenevänsä poliittiseen ajatteluun ja vastarintaan. 1800-luvun maanjakohuhuja vasten myös työväenaaatteen nopea leviäminen ja työväenliikkeen kasvava kannatus maaseudulla ei ole ihme: sosialistinen ajatus kaiken tasajaosta ja sosiaalisesta tasa-arvosta kolahti juuri siihen kohtaan, mikä oli maaseudun rahvaalle kaikkein arin. Maaseudulla työväenliikkeen sanoma tulkittiinkin omista tarpeista käsin niin, että valtaa ei pelkästään omista itselle, vaan myös otetaan pois niiltä, joilla sitä on yllin kyllin. Sosialismi liitettiin maaseudulla luontevasti maiden uudelleenjaon ideaan.²¹⁶

Kunnallisessa hallinnossa torpparilla oli vain vähän sananvaltaa, sillä äännet määräytyivät tulojen mukaan. Käytännössä valta oli pitäjän varakkaimmilla, eli talollisilla ja aatellisilla.²¹⁷ Aikalaistutkimus kuitenkin piti torppareita varsin epäpoliittisina, yhteiskunnallista kiinnostusta vailla olevina, eikä siten edes halukkaina osallistumaan kunnallispolitiikan kaltaiseen toimintaan. Aksel Warén ei uskonut vuonna 1899 torpparien olevan kykeneviä kokoontumaan yhteen ja vaatimaan oikeuksiaan. Warénin mukaan torppareita rajoitti voimakas riippuvuussuhde, pitkät välimatkat ja yhteen kuulumattomuuden tunne.²¹⁸ Kuitenkin jotkut torpparit olivat jo ennen Warénin tutkimusta pitäneet yhteisiä torpparikokouksia, ja lakkojakin he saivat aikaiseksi vain neljä vuotta tutkimuksen julkaisun jälkeen.²¹⁹ Warénin tulkinta kuvastaakin enemmän aikansa yleistä mielipidettä kuin todellisuutta: todellisuudessa torpparit olivat jo vuosia aktiivisesti asettuneet vastarintaan ja kiistäneet valtarakenteita, siis tehneet politiikkaa. Erilaiset yhdistykset ja järjestöt olivat uusi kanava paitsi politiikan tekoon myös huvitteluun, seurusteluun ja parannusten vaatimiseen joukkovoimalla.

3.2 Torpparit urjalalaisissa yhdistyksissä ja järjestöissä 1900-luvun alussa

Urjalassa ensimmäisiä yhdistyksiä oli raittiusseura, joka perustettiin vuonna 1890. Raittiusseura, samoin kuin wrightilainen työväenliike, lähtivät alun perin liikkeelle yläluokan piiristä. Sittemmin tulivat nuorisoseuraliike, vapaapalokunta-aate, osuustoiminta ja maanviljelysseurat, mutta työväenliike oli kuitenkin merkittävin ihmisten yhteen kokoaja maaseudulla. Merkittävin syy työväenliikkeen menestykselle lienee se, että siinä rahvaan edustajat vastasivat itse itsestään. Muut ennen sosialistista työväenliikettä ja sen aikana vaikuttaneet yhdistykset olivat kaikki ”herravetoisia”, mikä oli omiaan karkottamaan maalaisyhteisön köyhimmät ja osattomimmat.

²¹⁵ Peltonen 1992, 259. Ks. myös Suodenjoki & Peltola 2007, 80–82.

²¹⁶ Esim. Soikkanen 1961, 10.

²¹⁷ Haapala 1995, 32–33.

²¹⁸ Warén 1899, 11.

²¹⁹ Ainakin Jokioisilla, Somerolla ja Nastolassa torpparit lakkoilivat vuosivat 1902–1903. Jutikkala 1969, 138; Peltonen 1992, 283–284; Soikkanen 1961, 81. Honkolassakin lakko oli ilmeisesti hyvin lähellä. Suodenjoki 2009a, 115–117.

Herrojen rahvaalle suunnattuja yhdistyksiä, kuten wrightiläistä työväenliikettä ja alkuvaiheen raittiusseuraa, leimasi patriarkaalinen luonne. Niissä määriteltiin ylhäältä, mitä rahvas sai ajatella ja kuinka rahvas kokoontui. Suurlakon jälkeistä työväenliikkeen järjestäytymisaaltoa onkin kuvattu ”rahvaan tasa-arvolikkeeksi”²²⁰.

Urjalan maanviljelysseura perustettiin vuonna 1880, mutta seuran toiminta hiipui olemattomiin vuosisadan vaihteessa. Vuonna 1905 seuratoimintaa käynnisteltiin uudelleen, mutta kunnan sisäiset poliittiset ristiriidat vanhasuomalaisen ja perustuslaillisten välillä synnyttivät kaksi rinnakkaista puolueisiin sitoutunutta maanviljelysseuraa, vanhasuomalaisen Urjalan Maamiesseuran ja perustuslaillisten Urjalan maanviljelysseuran.²²¹ Vaikka maamiesseura oli tilallisten yhdistys, myös torppareita esiintyy seuran jäsenlistoilla jonkin verran. Vuonna 1914 Urjalan Maamiesseuran vakinaisten jäsenten luettelossa on vain kaksi torpparia, mutta vuosijäsenenä samana vuonna oli useita torppareita ja torpan emäntiä, ei kuitenkaan yhtään Honkolasta. Maamiesseuran sääntöjen mukaan seuran jäseneksi voi tulla ”jokainen hyvämaineinen henkilö, joka kutsuttuna tahi ilmoittamalla seuraan yhtyy sekä suorittaa jäsenmaksun”.²²²

Kehrolla sen sijaan torpparit olivat hyvin aktiivisia maamiesseurassa, joka perustettiin helmikuussa 1913. Pelkästään seuran johdossa oli ainakin kaksi torpparia: johtokuntaan valittiin kartanon torppari Daavid Tanhuanpää (Taavi Salminen) sekä varalle Oskar Niemi. 44 vuosijäsenestä oli vuonna 1914 kymmenen torppareita. Lisäksi muutamat torpan emännät osallistuivat seuran toimintaan. Jäsenmaksu oli 50 penniä kuukaudelta, mikä ei sinänsä ollut suuri summa suorittaa. Tosin jäsenmaksu oli suurempi kuin esimerkiksi Honkolan työväenyhdistyksessä. Kehrolla torppia oli yhteensä noin 40, joten todennäköisesti myös muut kuin maamiesseuran jäsenet osallistuivat seuran toimintaan. Erilaisista maanviljelystehtävistä palkittujen joukossa oli vuonna 1914 runsaasti torppareita.²²³ Torpparien rooli maamiesseuran kokouksissa näkyy pöytäkirjoista: torpparien ahdinko on huomioitu ja siitä on keskusteltu kokouksissa. Vuoden 1913 vuosikertomuksessa todetaan Kehrolla torpparien yritteliäisyyden olevan ”lamassa”, johtuen epävarmasta asemasta. Torppari ei uskalla tehdä kunnolla työtä torpan hyväksi, koska ei ”kenties saakaan sitä enää vuoden parin perästä viljellä”.²²⁴

²²⁰ Haapala & Hyrkkänen 1988, 3; Alapuro 1994, 132.

²²¹ Suodenjoki 2009a, 94, 176.

²²² Jäsenluetteloita 1913–1914 sekä Urjalan Maamiesseuran säännöt, Urjalan maamiesseuran arkisto, HMA.

²²³ Kehron maamiesseuran kok. 4.2.1913, Vuosikertomus Kehron maamiesseuran toiminnasta v.1913, Vuosikertomus v.1914, Pakkasen arkisto, Matti Pakkasen hallussa. Pakkanen 1998, 278–283.

²²⁴ Vuosikertomus Kehron maamiesseuran toiminnasta v.1913, Pakkasen arkisto, Matti Pakkasen hallussa. Pakkanen 1998, 279.

Kehrolla kyläyhteisö muodostui todennäköisesti hyvin erilaiseksi kuin Honkolassa. Vaikka vuokraajan aseman epävarmuus vaikutti myös kehrolaisten torpparien elämässä, siellä suurin osa torpista oli varakkaita ja hyvin toimeentulevia sekä sijaitsi kaukana kartanosta ja sen ensisijaisista intresseistä. Kehron torppareille oli luonnollista toimia lähes rinta rinnan kylän harvojen isäntien kanssa, joiden viljelykset eivät olleet paljoakaan suurempia kuin heidän omansa. Maamiesseuran ja kylän maanviljelyksen aktiivinen ja tietoinen kehittäminen saattoi olla yksi erottava tekijä torpparien ja maatyöläisten välillä: sitä kautta torppari identifioitui voimakkaammin maanviljelijäksi, jolloin rako maatyöläiseen kasvoi.

Osuustoimintaa Urjalassa viriteltiin 1800-luvun lopulla, kun muutamat aktiivit yrittivät ajaa osuusmeijerin perustamista. Huhtiin perustettiin yhtiömeijeri vuonna 1897, josta sittemmin tehtiin Urjalan osuusmeijeri 1902. Osuusmeijeri ei kuitenkaan sinänsä koskenut honkolalaisia, joilla oli ollut kartanon meijeri käytössään jo puoli vuosisataa.²²⁵ Osuustoiminta omaksuttiin Urjalan vuonna 1903 perustetun työväenyhdistyksen ensimmäiseksi suuntaviivaksi: heti yhdistyksen perustamisen jälkeen jäsenet alkoivat suunnitella yhteisostoja. Ensimmäinen osuuskauppa perustettiin vuonna 1903 Urjalankylälle. Se joutui kuitenkin pian vaikeuksiin, sillä kaupan myymälänhoitaja kavalsi seuraavana vuonna kaupasta 4000 markkaa rahaa. Myös Honkolassa työväenyhdistyksessä suunniteltiin yhteisostoja ainakin vuonna 1908, mutta osuuskauppahanke ei saanut tuulta alleen.²²⁶ Sen sijaan talolliset saivat osuuskauppahankkeita aikaiseksi: ensimmäinen liike perustettiin vuoden 1905 lopulla, joka kuitenkin myytiin liikkeenharjoittajalle viisi vuotta myöhemmin. Vuonna 1915 talolliset perustivat Urjalan Maamiesten Osuuskaupan. Sittemmin Urjalan Osuuskaupalla oli kolme liikettä, yksi Honkolassa. Talollisten vetämässä osuusliikkeessä oli mukana useita urjalalaisia torppareita, joista suurin osa osallistui yhdellä tai kahdella osuudella. Honkolan torpparit eivät kuitenkaan olleet ennen sisällissotaa aktiivisesti mukana muutoin kuin asiakkaina: osuuskuntaan liittyi Honkolasta ainoastaan yksi torppari. Kalle Halme kartanon Laurilan torpasta alkoi osakkaaksi marraskuussa 1917. Halme tosin erotettiin osuuskunnasta heti sodan alettua kapinaan osallistumisen vuoksi.²²⁷

²²⁵ Arajärvi 1975, 152–157.

²²⁶ Suodenjoki 2009a, 126–130. Honkolan ty Voiman ylim. kok. 25.4.1908, Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Aarre Huhtalan hallussa.

²²⁷ Jäsenluetteloita 1917–1920, Urjalan maamiesten osuusliike, HMA; Erika Kylväjä 4.6.1991, Urjalan maamiesten osuusliikkeen arkiston hakemisto, HMA.

Koko maassa osuustoiminta keräsi alusta alkaen mukaan väkeä kaikista yhteiskuntaluokista. Huittisissa osuusmeijerin perustivat pitäjän ratsutilalliset ja vuraat talonpojat, Urjalassa samoin. Torpparit ja käsityöläisetkin liittyivät kuitenkin heti mukaan: Huittisissa 30 % alkuaikojen jäsenistä oli torppareita. Liittyneet huittislaiset torpparit olivat keskimääräistä varakkaampia, mutta vähävaraisemmatkin torpparit pääsivät kuitenkin hyötymään meijeristä: Yhdenkin lehmän maito saatettiin viedä meijeriin, ja näin päästä kiinni raha- ja markkinatalouteen.²²⁸

Ylhäältä päin kansalle suunnatuista liikkeistä merkittävin oli Urjalassa kristillinen työväenliike, joka sai paikkakunnalla erikoisen suuren kannatuksen. Kristillisen työväenyhdistys perustettiin kilpailemaan sosialistisen työväenyhdistyksen kanssa, jonka etenkin urjalalaiset papit kokivat uhkana. Yhdistys perustettiin vuonna 1906, ja Honkolaan koottiin sen haaraosasto. Honkolan seudusta muodostuikin kristillisen työväenliikkeen vankinta kannatusaluetta Urjalassa, mikä johtui varmasti siitä, että asiasta hyvin innostunut kirkkoherra Nathanael Borg asui Honkolan kulmilla. Erityisen kiinnostavaa on, että Honkolan kartanon isäntä lakimies Elis Furuhjelm osallistui aktiivisesti kristillisen työväenliikkeen toimintaan. Borgin ja Furuhjelmin lisäksi liikkeen johtokuntaan kuului kartanon työnjohtaja Johan Tulonen ja talonemäntä Alma Karo Haaroisista.²²⁹

Kristillisen työväenliikkeen idea oli sovittaa kristillisuus ja sosialismi yhteen sekä ajaa työväen asioita ilman kirkon- ja uskonnonvastaisuutta. Liike kannatti kirkon ja valtion yhteyden säilyttämistä sekä uskonnonopetusta kouluissa. Honkolassa yhteisön eliitti yritti kristillisellä työväenliikkeellä myös ohjata työväkeä, siinä kuitenkin onnistumatta. Suodenjoki arveleekin, että samoja ihmisiä pyöri sekä kristillisen että sosialistisen työväenliikkeen kokouksissa. Esimerkiksi Honkolan kansakoulun opettaja Kaarlo Saxman oli jonkin aikaa kristillisen työväenliikkeen keulahahmona, vaikka esitti julkisesti kirkonvastaisia ja ateistisia kannanottoja. Sittemmin sisällissodan aikana hän osallistui punaisten johtotehtäviin.²³⁰ Toisaalta kirkkoherran mukanaolo myös houkutteli ihmisiä mukaan toimintaan: kynnys astua kristillistä perinnettä vaalivaan työväenyhdistykseen oli maalaisille pienempi kuin mennä mukaan uskonnon kieltävään toimintaan. Sosialismi ja uskonto sekoittuivat kuitenkin kansan mielissä siinä määrin, ettei kristillistä työväenliikettä myöhemmin tarvittu. Liike tyrehtyi 1910-luvulle tultaessa.²³¹

²²⁸ Alapuro 1994, 56–57; 81–82.

²²⁹ Suodenjoki 2009a, 192–193.

²³⁰ Suodenjoki 2009a, 184. Kaarlo Saxmanin elämästä ks. Suodenjoki 2009a, 194–195.

²³¹ Kortekangas 1967, 111–117; Suodenjoki 2009a, 192–193..

3.3 Työväenliike ja torpparit

Sosialismista ja sen aiheuttamista tapahtumista, kuten lakoista, uutisoitiin suomalaisissa sanomalehdissä 1870-luvulta lähtien. Sosialismia pidettiin moraalisesti vääränä ja vaarallisena aatteena jo ennen kuin se kunnolla rantautui Suomeen.²³² Ensimmäiset työväenyhdistykset eivät kuitenkaan olleet sosialistisia, vaan ne pikemminkin perustettiin estämään sosialismin ja ”vääränlaisen” järjestäytymisen aiheuttamia ongelmia. Työväenyhdistystoiminta kulkeutui Suomeen Saksasta tehtailija Viktor Julius von Wrightin mukana. Hän perusti ensimmäisen työväenyhdistyksen Helsinkiin vuonna 1883. Wrightiläisessä työväenyhdistyksessä valta suuntautui ylhäältä alas: niiden tarkoitus valistaa ja edistää siveyttä työläisten keskuudessa, mutta myös parantaa molemminpuolista ymmärrystä ja työväestön oloja. Wrightiläisen työväenliikkeen vaikutus jäi kuitenkin vähäiseksi, sillä etenkin maaseudulla työväestöä kokosi voimakkaammin yhteen raittiusliike, jota wrightiläisen työväenliikkeen tavoin voidaan pitää sosialistisen työväenliikkeen esiasteena.²³³

Urkalaan sosialismi ja työväenaate asettuivat pikkuhiljaa. Maaseudulla ne tulivat tunnetuksi aluksi maakuntia kiertäneiden agitaattorien puheissa: esimerkiksi Tampereen työväenyhdistyksen johtohahmo, Yrjö Mäkelin, kierteli puhumassa Hämeen alueella vuonna 1902. Tietävästi Mäkelin ei kuitenkaan käynyt Urjalassa, missä puhetilaisuudet yleistyivät vasta yhdistyksen perustamisen jälkeen.²³⁴ Sittenkin työväenlehdet levittivät sosialistista sanomaa: etenkin työväenyhdistyksen perustamisen jälkeen vuonna 1906 lehdet tulivat kaikkien honkolalaisten ulottuville. Silti sosialistinen ideologia jäi aluksi sitä hämärämmäksi, mitä kauemmas keskuksista mentiin. Maalla agitaattorien puheet tulkittiin omista näkökulmista. Toisaalta agitaattorit myös puhuivat maalaisväestölle tietyllä tavalla, vedoten vastakkaisasetteluihin, kateuteen ja vanhaan herravihaan.²³⁵

Urkalasta muodostui vankka työväenliikkeen kannattaja: 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä yhdistyksiä oli Urjalassa enemmän kuin missään muualla koko Hämeessä. Osaltaan yhdistysten lukuisuus selittyy pitäjän maantieteellisellä laajuudella.²³⁶ Urjalan ensimmäisen työväenyhdistyksen perustamistouhuissa vuonna 1901 mukana oli työläisten lisäksi myös pitäjän eliittiä. Ilmiö ei ollut mitenkään outo hämäläisellä maaseudulla: monella muullakin

²³² Soikkanen 1961, 36–37.

²³³ Suodenjoki & Peltola 2007, 37, 43, 48. Raittiusliikkeestä ks. esim. Sulkunen 1986. Wrightiläisestä työväenliikkeestä ks. Soikkanen 1961, 21–27.

²³⁴ Suodenjoki & Peltola 2007, 71; Soikkanen 1961, 63–64.

²³⁵ Soikkanen 1961, 80; Suodenjoki & Peltola 2007, 81–82.

²³⁶ Suodenjoki & Peltola 2007, 119; Suodenjoki 2009a, 186–187.

paikkakunnalla talolliset olivat innokkaasti perustamassa työväenyhdistyksiä. Urjalan ensimmäinen työväenyhdistys olikin lähempänä wrightiläistä kuin sosialistista liikettä. Yhdistys kuivui kuitenkin kokoon, ja kun työväenyhdistyksen säännöt vahvistettiin seuraavana vuonna uudelleen, talolliset jättäytyivät toiminnan ulkopuolelle.²³⁷

Urjalan työväenyhdistys oli luonteeltaan avoimesti sosialistinen, mikä karsi joukosta pois paitsi tilalliset myös joitakin alkuvaiheessa mukana olleita käsityöläisiä ja ehkä torppareitakin. Silti työväenliike mobilisoi Urjalassa harvinaisen suuren osan väestöstä: vuonna 1906 urjalalaisissa työväenyhdistyksissä jäseniä oli yhteensä tuhat henkeä. Joka viides urjalalainen aikuinen omisti siis jonkin työväenyhdistyksen jäsenkirjan.²³⁸

Todellisuudessa työväenyhdistys vaikutti vielä useamman ihmisen arkeen. Kari Teräs kuvaa Turun ammatillista työväenliikettä koskevassa tutkimuksessaan liikkeen suhdeverkostoa nelikehaisellä ympyrällä, jossa toisistaan erottuville kehille sijoittuvat liikkeen ylläpitäjät, suhdannejäsenet, järjestäytymättömät ja ulkopuoliset.²³⁹ Suhdeverkoston kehäkuvio sopii hyvin paikallisen työväenyhdistyksen vaikutuksen määrittelyyn. Järjestäytymättömiin kuului jäsenten perhe ja ystävät sekä työväenyhdistykseen myötämielisesti suhtautuneet ja esimerkiksi yhdistyksen huvitoimintaan osallistuneet kyläläiset. Sen sijaan rajaa ulkopuolisiin pidettiin näkyvästi yllä, mikä tiivisti yhdistyksen rivejä ja nostatti yhteishenkeä. Perusjako ulkopuolisiin kulki työläisten ja ”herrojen” välissä, mutta myös työläisyhteisön normeja rikkovat tai yhteisöön negatiivisesti suhtautuneet työläiset suljettiin ulkopuolelle.²⁴⁰ Torpparien status herrojen ja työläisten välissä on mielenkiintoinen tarkasteltaessa yhdistyksen verkostoitumista. Rasilan mukaan torpparit jäivät usein marginaaliin johonkin näiden kahden luokan väliin, passiivisiksi tekijöiksi. Mutta oliko passiivisuus kuitenkaan mahdollista kylällä, jossa oli voimakas työväenyhdistys ja työväenyhteisö? Jos työväenyhdistys määritteli kyläläiset selkeästi meihin ja toisiin, saattoi paine olla osallistumatta toimintaan olla myös torpparille liian suuri.

Alapuro korostaa työväenliikkeen merkitystä köyhälistön yhteisön kokoajana ja yhdistäjänä. Silti yhdistysten tarjoamien moninaisten harrasteiden lisäksi taustalla vaikutti koko ajan suurempi suunnitelma sosiaalidemokraattisen puolueen kasvavasta vallasta eduskunnassa ja koko

²³⁷ Suodenjoki 2009a, 89–90, 94–97.

²³⁸ Suodenjoki 2009a, 101–102, 186.

²³⁹ Teräs 2001, 312.

²⁴⁰ Teräs 2001, 312–313; Suodenjoki 2009a, 38–40.

yhteiskunnassa, sekä epäilemättä epämääräinen toive köyhälistön olojen paranemisesta.²⁴¹ Työväenliikkeessä ja sosiaalidemokraattisessa puolueessa torpparitkin näkivät toivon pilkahduksen: kukapa muu ymmärtäisi rahvaan kokemaa epäoikeudenmukaisuutta ja vääryyttä paremmin kuin köyhälistön edustajat itse. Lisäksi työväenliike nähtiin mahdollisuutena kiistää valtaapitävien luomia rakenteita.

Urjalan työväenyhdistyksessä torpparien ongelmista muodostui heti aluksi yksi tärkeimmistä huolenaiheista. Urjalalaiset työväenlehtien kirjeenvaihtajat kirjoittivat lehtiin liian kovista verorasituksista ja hädöistä. Mikäli omalta paikkakunnalta ei löytynyt riittävän karmeita kertomuksia, korvattiin niitä kuulopuheilla naapuripaikkakunnilta.²⁴² Työväenyhdistys ja työväenlehdet epäilemättä edesauttoivat torpparien tietoisuutta omasta asemastaan. Ehkä työväenlehtien viljelemät kauhukertomukset torpparien epävarmoista oloista saattoivat saada torpparit tuntemaan olonsa jopa kurjemmiksi kuin ne oikeasti olivatkaan. Työväenliikkeen ja sosiaalidemokraattisen puolueen syntysijat olivat kaupungeissa, mutta koska agraarisessa Suomessa suurin osa väestöstä sai toimeentulonsa maanviljelyksestä, maaseudun äänestäjät olivat ratkaisevassa asemassa. Torpparit ja muut maanvuokraajat oli siis ehdottoman tärkeää saada sosiaalidemokraattien kannattajiksi ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja.

3.3.1 Sosiaalidemokraattisen puolueen vastaus torpparikysymykseen

Sosiaalidemokraattien kannatus nousi korkealle kartanoseudulla, jossa maata omistamatonta väestöä oli paljon. Olihan SDP köyhien puolue herroja vastaan.²⁴³ Tässä suhteessa torpparien ja SDP:n suhde on erityisen kiinnostava: kuinka torpparit maata omistamattomina, mutta toisaalta vakaina viljelijöinä, suhtautuivat työläisten puolueeseen? Samaan aikaan, kun SDP lujitti otettaan hämäläisestä maaseudusta 1900-luvun alussa, oli konservatiivinen vanhasuomalaisen puolue rahvaan etuja ajavine ideoineen siellä myös voimakas vaikuttaja. Suomalainen puolue muotoili vuonna 1906 varsin varteenotettavan torppariohjelman²⁴⁴, mutta puolueen huono maine torpparien silmissä verotti heidän kannatustaan vahvoilla torpparialueilla.

Sosiaalidemokratian suhde maatalouteen ja etenkin maanomistuskysymykseen tuotti puolueen alkutaipaleella suuria ongelmia: sosialismin teoriat sopivat huonosti Suomen maatalousoloihin. Suomalaisen sosialistien mielestä alusta lähtien oli kuitenkin selvää, ettei maanvuokraajille anneta

²⁴¹ Alapuro 1994, 131–132.

²⁴² Suodenjoki 2009a, 110.

²⁴³ Haapala 1995, 143–144.

²⁴⁴ Suomalaisen puolueen torppariohjelmasta 26.3.1906 esim. Rasila 1961, 342–347.

toiveita yksityisestä maanomistuksesta. Olihan yksityisomistuksen vastustaminen sosialismin perimmäinen idea. Puolueessa torpparikysymys ratkaistiinkin aluksi ottamalla ohjenuoraksi torpparien aseman vakiinnuttaminen perinnöllisellä vuokraoikeudella. Forssan puoluekokouksessa päätettiin vaatia lisää maita viljelykseen, ei yksityisomistuksella, vaan vuokralle. Näitä valtio ja kunnat saisivat vaikka pakkolunastuksella hankkia yksityisiltä. Lisäksi haluttiin vakiinnuttaa torpparien asemaa antamalla heille täyden myyntioikeuden tilan viljelystuotteisiin, myöntämällä vuokra-ajan loputtua torppareille täyden korvauksen tehdystä työstä sekä saattaa metsästy- ja kalastusoikeus maanomistuksesta riippumattomaksi.²⁴⁵

Torpparit itse haaveilivat tietysti maan yksityisomistuksesta, sillä silloin minkäänlainen epävarmuustekijä ei uhkaisi tilan ulkopuolelta. Tämän kitkan vuoksi esimerkiksi Huittisissa torpparien osallistuminen työväenliikkeen toimintaan oli heikkoa.²⁴⁶ Torppien lunastusten puolesta puhuivat muutamat työväenliikkeen kärkiryhmästäkin, mutta vielä Tampereen torpparikokouksessa vuonna 1906 torpparikysymyksen ratkaisuna pidettiin vuokrasuhteen vahvistamista, ei yksityisomistusta. Huolimatta siitä, että kokouksessa torpparit joutuivat pyörtämään halunsa torpan yksityisomistukseen, oli työväenliikkeen Tampereen torpparikokouksessa esittämät vaatimukset kuitenkin epäilemättä parasta, mitä torpparit olivat siihen mennessä kuulleet. Lyhimmäksi vuokraajaksi esitettiin 50 vuotta, vuokralautakuntia vaadittiin perustettavaksi, korvauksia maksettavaksi, vuokranmaksu säädettäväksi rahassa sekä torppareille piti taata vapaan metsästy- ja kalastusoikeuden. Lisäksi esitettiin viljelyspakko-ohjelma, jonka mukaan kaikki vapaana oleva maa saatettaisiin viljelykseen uuden maanvuokralain ehdoilla.²⁴⁷

Urialasta torpparikokoukseen lähetettiin viisi edustajaa. Honkolan edustajana toimi mäkitupalainen Erland Salmi Kampparin kulmalta. Salmi oli aktiivisesti mukana työväenliikkeen toiminnassa, ja vaikka hän ei ollut torppari, hän mäkitupalaisena edusti maanvuokraajien joukkoa. Muut kokouksen edustajat oli valittu työväenliikkeen aktiivien joukosta, eikä valintakriteerinä ollut niinkään asema maanvuokraajana.²⁴⁸ Ratkaisu kielii siitä, että Urialassa torpparit antoivat asiansa työväenliikkeen ja sen aktiivien haltuun.

²⁴⁵ Rasila 1961, 244–249; Soikkanen 1961, 124–130.

²⁴⁶ Alapuro 1994, 120.

²⁴⁷ Rasila 1961, 304–312; Soikkanen 1962, 286–291; Soikkanen 1961, 130. Työväenliikkeen suhtautumisesta torppien omistusoikeuteen ks. esim. Rasila 1961, 312–319.

²⁴⁸ Suodenjoki & Peltola 2007, 128–129; Rasila 1961, 308–311.

Torpparikysymyksen ratkaisusta muodostui poliittinen taisteluväline, jolla puolueetittelivät äänestäjämäärältään huomattavan torppariväestön suosiosta. Nuorsuomalainen puolue oli yllättäen ensimmäinen puolue, joka vaati julkisesti torppien itsenäistämistä. Sitten maalaisliitto otti torppien itsenäistämiseen tähtäävän torppariohjelman selvimmin puolueohjelmaansa. Pohjanmaalla maalaisliitto sai torpparien äänet, mutta Hämeessä se ei kilpaillut sosiaalidemokraattien kanssa, koska se ei toiminut alueella ennen sisällissotaa. Myös vanhasuomalaiset kannattivat torppien itsenäistämistä, joskin varovaisemmin: he eivät halunneet puuttua silloisten tilojen yksityiseen omistukseen. Vähitellen sosiaalidemokraattienkin oli pakko muuttaa kelkan suuntaa: vuonna 1911 puolue otti vuosien jatkailun jälkeen linjakseen torppien itsenäistämisen. SDP laati torppareille omia yksityiskohtaisia ohjelmiaan ja perusti puolueeseen kuuluvia torppariosastoja, joilla sai torpparien ääniä itselleen.²⁴⁹

Urjalan ensimmäisen torppariosasto syntyi vuonna 1910 Honkolassa. Osaston nimettiin Urjalan Maanvuokraajaosastoksi ja kotipaikaksi valittiin Honkolan kylä. Se, että ensimmäinen torppariosasto perustettiin nimenomaan Honkolaan, kertoo tutkimusalueen torpparien aktiivisuudesta: alueella oli useita touhukkaita ja valveutuneita torppareita, jotka tietoisesti tekivät töitä yhteishengen ja torpparien paremman tulevaisuuden puolesta. Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Erland Salmi ja kirjuriksi Juho Palonen, josta tuli myös Honkolan kylän luottamusmies. Luottamusmiehillä oli valtuudet ottaa jäseneksi Tampereen torppariliittoon. Alkuajan harvalukuisessa jäsenistössä Honkolan alueelta oli ainakin kartanon torppari Juha Laurila, joka myöhemmin luovutti torppansa hoidon vävynsä, Eemil Sillanpään, haltuun. Kehrolta Maamiesseuran johtokunnasta tuttu Taavi Salminen valittiin oman kylänsä luottamusmieheksi.²⁵⁰ Ilmeisesti kyseisen torppariosaston toiminta jäi laimeaksi, sillä heti seuraavassa kokouksessa väki ei saapunut paikalle²⁵¹. On mahdollista, että ensimmäinen maanvuokraajaosasto kuivui kokoon, sillä Honkolan työväenyhdistyksen alainen torpparien ammattiosasto perustettiin jälleen keväällä 1917²⁵². Nuutajärvelle perustettiin torppariosasto paikallisen työväenyhdistyksen alaisuuteen vuonna 1915²⁵³.

²⁴⁹ Rasila 1970, 46–48, 120–124; Rasila 1961, 248, 347–352, 362–366; Suodenjoki & Peltola 2007, 127–128.

²⁵⁰ *Hämeen Voima* 4.6.1910.

²⁵¹ *Hämeen Voima* 23.8.1910.

²⁵² Vuosikertomus 1917, Honkolan ty. Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty. Voiman arkisto, KansA

²⁵³ Maanvuokraajien jäsenluettelot v. 1917–1918 ja Nuutajärven torppariosaston jäsenluettelo vuodelle 1915, Työväenjärjestöjen asiakirjoja n. 799, VSA, KA.

3.3.2 Äänestyslipulla vaikuttamassa

Sosiaalidemokraattisen puolueen vaalityö maaseudulla perustui paikallisiin yhdistyksiin, joita Urjalassa riitti. Yhdistysten kautta liikkeen ulkopuolella olevat kyläläiset kuulivat puolueen sanomaa. Puolue panosti puhujiin: ympäri maata kiertelivät piiriagitaattorit, mutta heidän lisäksi alueellisella ja paikallisella tasolla puhuivat vähäisemmät, epäpätevät puhujat. Äänestämiseen tottumatonta kansaa valmennettiin puhetilaisuuksien ohessa järjestetyissä harjoitusvaaleissa, joissa opeteltiin vaalitoimitukseen liittyvää käytäntöä.²⁵⁴

Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa suurlakon ja valtiopäivä uudistuksen nostattama henki ja usko eduskunnan tuomiin uudistuksiin ajoivat ihmiset vaaliurnille: koko maassa äänestysprosentti oli 70,7. Hämeessä äänestysinto oli vielä keskimääräistä suurempi: 80 prosenttia äänestysikäisistä kävi jättämässä äänestyslipun. Suurimman osan hämäläisten äänistä sai sosiaalidemokraattinen puolue, jonka vaalitulos yllätti koko Suomen poliittisen eliitin. Puolue nousi ensimmäisen eduskunnan suurimmaksi puolueeksi 80 edustajanpaikallaan.²⁵⁵

Sosiaalidemokraattisen puolueen menestyksen salaisuus oli juuri maaseudun köyhälistö, jonka puolue sai aktivoitua urnille. Maaseudun köyhälistön olennainen osa olivat torpparit ja muut maanvuokraajat, joille sosialistit lupasivat valoisampaa tulevaisuutta. Esimerkiksi Tottijärvellä, jossa torppareita oli huomattava osa väestöstä, sosiaalidemokraatit saivat 70,7 prosenttia kaikista äänistä. Urjalassa sosialistit keräsivät 60 prosenttia äänistä, mutta Honkolan ja Nuutajärven kartanoalueilla kannatus nousi samaan kuin Tottijärvellä, 70 prosenttiin. Ensimmäiset eduskuntavaalit olivatkin osoitus kansanomaisesta kiistämisestä: torpparit eivät äänestäneet niinkään itse sosialistista puoluetta, vaan niitä vastaan, jotka pitkittivät heidän ahdinkoan epävarmassa vuokrasuhteessa.²⁵⁶

Ensimmäisten eduskuntavaalien jälkeen äänestysinto alkoi vähitellen laskea. Eduskunnan ensimmäinen vuosikymmen oli kivikkoinen, sillä vuosittaiset hajottamiset lamauttivat sen toimintaa. Puolueiden huokeita vaalilupauksia ei pystytty toteuttamaan eikä lakeja saatu vahvistettua, mikä oli omiaan jyrsimään ihmisten uskoa parlamentaariseen toimintaan.

²⁵⁴ Suodenjoki & Peltola 2007, 136, 138–139.

²⁵⁵ Suodenjoki & Peltola 2007, 140.

²⁵⁶ SVT XXIX Vaalitulasto 1; Suodenjoki & Peltola 2007, 139–143; Suodenjoki 2009a, 196–197; Soikkanen 1961, 363–368; Alapuro 1994, 124–125.

Sosiaalidemokraattinen puolue piti kuitenkin pintansa: se kykeni houkuttelemaan äänestäjensä muita puolueita paremmin vaaliurnille joka vuosi.²⁵⁷

Honkolassa sosiaalidemokraatit näyttävät siis onnistuneen tavoitteessaan kalastella myös maanvuokraajien mielenkiinto ja sitä mukaa äänestysliput itselleen ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja. Kun sosiaalidemokraatit vuosikymmenen vaihduttua alkoivat kallistua torpparikysymyksen ratkaisussa torppien itsenäistämisen suuntaan, alkoi kannatus todennäköisesti nousta. Kanniston mukaan urjalalaisista torppareista suurin osa äänesti sosiaalidemokraatteja juuri ennen sisällissotaa, vaikka eivät olisi olleet työväenyhdistyksen toiminnassa mukana.²⁵⁸ Puolue ja sen edustamat asiat siis koettiin omiksi, vaikka aktiivinen järjestötoiminta ei olisi houkutelutkaan mukaan.

Vaalitulokset osoittivat, että sosiaalidemokraattien kannatus kumpusi nimenomaan maaseudulta. Kannatus selittyi osittain sosialistien identifioitumisella köyhälistön puolueeksi, mutta käytännön organisaatiolla oli yhtä suuri vaikutus suosioon. Paikalliset työväenyhdistykset valvoivat omalla organisaatiollaan yhteisöä ja mobilisoivat äänestämään myös sellaisia, jotka eivät yhdistyksiin kuuluneet.²⁵⁹ Kari Teräs kirjoittaa työväenliikkeessä vallinneesta kunnian koodistosta: yhteisön jäsenten, myös järjestäytymättömien, täytyi käyttäytyä tietyllä tavalla ja ennen kaikkea täytyi olla lojaali yhteisön jäsenille.²⁶⁰ Äänen antaminen puolueelle – ja yhteisölle – oli osa lojaaliutta, jota järjestäytymättömätkin halusivat osoittaa kuuluakseen yhteisöön.

3.3.3 Paikallisten työväenyhdistysten toiminta

Honkolaan perustettiin työväenyhdistys *Voima* suurlakon jälkeisessä innostuksessa 24. helmikuuta 1906, samoihin aikoihin monen muun urjalalaisen yhdistyksen kanssa.²⁶¹ Yhdistys kuului heti alusta alkaen sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. Alueella toimi *Voiman* lisäksi kolme muutakin työväenyhdistystä. Mellolaan, joka sijaitsi Taipaleen ja Kampparinkulman takana Kylmäkosken ja Urjalan rajamailla, perustettiin pieni yhdistys loppuvuodesta 1905, Kehrolle työväenyhdistys *Liitto* maaliskuussa 1906 sekä Halkivahaan työväenyhdistys *Vapaus* tammikuussa 1906.²⁶² Halkivahan työväenyhdistys jää tässä tarkkailussa ulkopuolelle pääasiassa lähteiden puutteen vuoksi.

²⁵⁷ Suodenjoki & Peltola 2007, 176.

²⁵⁸ Kannisto 1975, 60–61; Rasila 1961, 291–295.

²⁵⁹ Suodenjoki & Peltola 2007, 179; Suodenjoki 2009a, 196; Alapuro 2004, s.138

²⁶⁰ Teräs 2001, 313.

²⁶¹ Suurlakosta Urjalassa ks. Suodenjoki 2008.

²⁶² Suodenjoki 2009a, 187; Arajärvi 1975, 296.

Honkolan työväenyhdistys *Voiman* jäseneksi liittyi perustamisvuonna 100 jäsentä, mutta jäsenmäärä romahti jo seuraavana vuonna. Koko Urjalassa yhdistysten jäsenmäärät laskivat alle puoleen: huippuvuoden 1906 yli 1000 jäsenestä seuraavana vuonna mukana oli alle 500²⁶³. Vaaliväsytys näkyi innottomuutena osallistua työväenyhdistysten toimintaan. Järjestötoimintaa lannisti myös tiukentunut viranomaisvalvonta ja rajoitukset, jotka liittyivät keisarihallinnon venäläistämispoliittikkaan. Maksavien jäsenten määrä ei kuitenkaan kerro kaikkea yhdistyksen voimasta ja vaikutuksesta kylässä. Suodenjoen mukaan yhdistys oli suurlakon jälkeisessä järjestäytymisällossa onnistunut haalimaan suuren joukon liikkeen ympärillä ja vaikutusalueella pyöriä suhdannejäseniä ja liepeilijöitä.²⁶⁴ Ilmiö osoittaa liikettä Teräksen lanseeraaman suhdeverkoston ympyrän kehältä toiselle. Innostuksen laimennuttua ylläpitäjien ja rivijäsenten kehät supistuivat, mutta nämä ihmiset eivät suinkaan kaikonneet mihinkään. He jäivät yhdistyksen liepeille, mistä he luontevasti siirtyivät vuoden 1917 kolmannen järjestäytymisen aallon myötä taas ympyrän sisemmille kehille.²⁶⁵

Työväenyhdistysten kokoukset pidettiin aluksi taloissa. Isännän roolissa kunnostautuivat nimenomaan torpparit, sillä heidän torppansa tarjosi suuremman tilan kuin työläisten pienet pirtit. Torppaansa kokoustilaksi tarjosivat myös järjestäytymättömät torpparit. Työväenyhdistys vahvisti taipaleensa alussa monenlaisia sosiaalisia siteitä ja suhteita Honkolan kylällä: myös kartanon herra Elis Furuhjelm oli kiinnostunut yhdistyksestä ja sosialismista. Furuhjelm istui työväenyhdistysten kokouksissa ja tarjosi kartanonmäellä sijaitsevan *Kivimuurin* kokouksenviettopaikaksi. Myöhemmin Furuhjelm vuokrasi kartanosta torpan työväenyhdistys *Voiman* toimitilaksi.²⁶⁶ Myös Mellolan työväenyhdistyksessä Furuhjelm näytteli aluksi suurta roolia osallistumalla kokouksiin ja antamalla kokoustilan käyttöön. Erään muistelmaan mukaan Furuhjelm jopa piti luennon Karl Marxista Mellolan työväenyhdistyksen kokouksessa.²⁶⁷ Työväenyhdistysten yhteistyö ainakin kartanoon toimi, vaikka paikalliset talonpoikaisisännät varmasti paheksuivat toimintaa.

²⁶³ Suodenjoki 2009a, 253; Vuosikertomus v. 1907, Honkolan ty Voima, 363, 2, Urjalan työväenyhdistysten arkistot TA; Mellolan-Taipaleen työväenyhdistyksen ptk:t 1909–1916, Kylmäkosken työväenyhdistyksen arkisto, Aarre Numminen hallussa; Honkolan työväenyhdistyksen ptk:t 1906–1914, Honkolan ty Voiman arkisto, Aarre Huhtalan hallussa.

²⁶⁴ Suodenjoki 2009a, 209; Suodenjoki & Peltola 2007, 145–148.

²⁶⁵ Teräs 2001, 312–313.

²⁶⁶ Kontrahti, Ha vuokrasopimukset, Urjalan Honkolan Ty Voiman arkisto, KansA; Arajärvi 1975, 295–298.

²⁶⁷ Suodenjoki 2009, 191. Mellolalaisen suutari Vihtori Lindholmin omaelämäkerta ”Elämäni Raunioilla” toimii punaisena lankana Sami Suodenjoen tutkimuksessa Urjalan työväenliikkeen varhaisista vaiheista. Lindholmin omaelämäkerta löytyy Urjalan työväenyhdistyksen arkistosta, jota säilytetään Työväen arkistossa.

Kehrolle oma työväentalo rakennettiin vuonna 1913. Myös Kehrolla työväenyhdistys toimi aluksi kylän talollisten kanssa yhteistyössä: työväenyhdistys suunnitteli yhteisen talon rakentamista Kehron Maamiesseuran kanssa. Suunnitelmissa päästiin kokousasteelle, mutta lopulta erimielisyydet ajoivat seurakunnat rakentamaan itse omat talonsa. Tontti vuokrattiin talolliselta, Nestori Hutkolta, keskeltä Kehron kylänraittia.²⁶⁸ Oman toimitalon rakentamiseen tarvittiin rahaa, jota kerättiin arpajaisilla ja myyjäisillä sekä saatiin lahjoituksina. Lisäksi jouduttiin ottamaan lainaa pankista ja varakkaammilta paikallisilta, vaikka talo rakennettiin pääasiassa talkoilla.²⁶⁹ Lainat lienee maksettu takaisin nopeasti, sillä vireä toiminta iltamineen ja muine tapahtumineen tuotti rahaa, joilla lainoja kuoletettiin. Vaikka toimitalon ylläpito maksoi, se myös itsessään tuotti rahaa: taloa vuokrattiin kokous- ja juhlayhteyksiin ainakin Maamiesseuralle. Työväenyhdistys pyysi Maamiesseuralta kesäaikaan 10 markkaa vuokraa iltamaillalta.²⁷⁰

Paikallisten työväenyhdistysten toiminnassa iltamat olivat merkittäväällä sijalla. Malli työväeniltamiin omaksuttiin fennomaanisilta raittius- ja nuorisoseuroilta, jotka olivat Urjalassakin vaikuttaneet jo 1800-luvun lopulta. Työväenjohtajien näkökulmasta iltamien tarkoitus oli valistaa, sivistää ja korostaa siveellistä elämää. Iltamien ohjelmaan kuuluivat muun muassa puheet, näytelmät, laulu- ja lausuntaesitykset sekä yleensä viimeisenä tanssit. Kansa ei kuitenkaan omaksunut työväenjohtajien tarjoamaa yläluokkaista ja vakavamielistä valistushenkeä: iltamiin tulleille ihmisille tärkeintä oli päästä huvittelemaan ja tanssimaan, ei suinkaan kuuntelemaan vakavia puheita. Työväeniltamissa törmäsivät yhteen kansanvalistus ja kansanomaisen karnevaali.²⁷¹

Honkolan ja Mellolan työväenyhdistysten huvitoiminta oli pitkälle naisjäsenten vastuulla. Huvitoimikunnissa oli yleensä mukana myös joku yhdistyksen johtohahmoista, jotka olivat miehiä. Honkolalaisista torpista naiset eivät paljoltikaan osallistuneet yhdistyksen toimintaan: viisi naista Honkolan torpista oli yhdistyksen jäsenenä vuoteen 1914 mennessä. Kaikki naiset osallistuivat toimintaan miehensä, isänsä tai veljensä kanssa samanaikaisesti. Mutta mikäli torppien naiset omistivat yhdistyksen jäsenkirjan, heille annettiin vastuuta – nimenomaan huvitapahtumien järjestämisessä. Esimerkiksi vuonna 1912 Honkolan työväenyhdistyksen pitkäaikaisen sihteerin, Juho Palosen, Saima-vaimo valittiin huvitoimikuntaan, samoin torpan tytär Anna Korpikaivo.

²⁶⁸ Pakkanen 1998, 205–206.

²⁶⁹ Suodenjoki & Peltola 2007, 162–163.

²⁷⁰ Kehron työväenyhdistyksen vuosikokouspöytäkirja 1913, Pakkasen arkisto. Matti Pakkasen hallussa. Pakkanen 1998, 280.

²⁷¹ Suodenjoki & Peltola 2007, 165–167.

Annan isä, Vihtori, oli ollut työväenyhdistyksen jäsen alusta saakka. Honkolan työväenyhdistyksen naiset perustivat myös ompeluseuran, joka epäilemättä aktivoi järjestäytymättömiäkin naisia ja tyttäriä mukaan. Erilaiset kahvitus- ja muonitushommat kuuluivat työväenyhdistyksessä niin ikään naisten töihin.²⁷²

3.3.4 Torpparit työväenyhdistyksissä Honkolassa ja Kehrolla

Honkolassa työväenyhdistys sai heti alussa mukaansa torppareita. Työväenyhdistyksen ensimmäisessä johtokunnassa oli kolme torpparia, Kalle Nikander ja Kalle Sillanpää ja Vihtori Kallio²⁷³. Samana vuonna Honkolan työväenyhdistystä edusti puolueen vaalipiirin kokouksessa kartanon torppari Johan Palonen. Vuoteen 1914 mennessä yhdistyksen eri jäseniä oli yhteensä 120 ja tänä aikana mukana oli 14 isäntätorpparia²⁷⁴.

Torpparit usein isännöivät kokouksia ennen oman toimitalon hankintaa; olihan torpassa enemmän tilaa kokoontua kuin työmiehen pirtissä.²⁷⁵ Kokoukset taloissa epäilemättä juurruttivat sosialismin henkeä koko perheeseen ja perheen läheisiin. Pappilan torppari Vihtori Korpikaivo isännöi yhdistyksen ensimmäisiä kokouksia ja oli itsekin maksavana jäsenenä alusta asti. Myös perheen tyttäret innostuivat työväenyhdistyksestä niin, että isän vuonna 1914 tapahtuneen kuoleman jälkeen lapset osallistuivat yhdistyksen toimintaan. Perheen ainoa poika Johannes, joka alkoi viljellä torppaa joitakin vuosia isänsä kuoleman jälkeen, kantoi sisällissodassa punakaartin nauhaa käsivarressaan.²⁷⁶

Honkolan työväenyhdistyksen jäsenmaksun maksaneista torppareista lähes puolet oli jossain vaiheessa yhdistyksen johtokunnassa. Torppareita saattoi olla lisäksi passiivisina rivijäseninä: ainoastaan aktiiviset, jossain vaiheessa jonkilaiseen osallistuneet torpparit ovat jättäneet jälkensä lähdeaineistoon. Nikanderin, Sillanpään ja Kallion lisäksi myös Kalle Nummela, Juha Silonen ja

²⁷² Honkolan työväenyhdistyksen ptk:t 1906–1914, Honkolan ty Voiman arkisto, Aarre Huhtalan hallussa; Honkolan, Velkalan, Vahosten ja Kampparin rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Suodenjoki & Peltola 2007, 163.

²⁷³ Juho Vihtori Kallio (s.1874) oli naimisissa Väinö Linnan tädin, teurastaja Vihtori Linnan Miina-sisaren kanssa. Kallio muutti Linnan torppaan vävyksi, jolloin hän käytti sukunimenään myös talon nimeä. Tästä syystä Vihtori Kallio sekoitetaan joskus Väinö Linnan isään, teurastaja Vihtoriin, joka asui Linnan torpan mäelle rakennetussa talossa. Velkalan kylän rippikirjat 1910–20, Urjalan kirkonarkisto.

²⁷⁴ Torpparit olivat Juho Jaakkola, Vihtori Korpikaivo, Kaarl Koskinen, Vihtori Kallio, Viktor Mäenpää, Kalle Nikander, Kalle Nummela, Otto Ojala, Johan Palonen, Eemil Sillanpää, Kalle Sillanpää, Juha Silonen, Juho Simola ja Matti Suonpää. Honkolan työväenyhdistyksen ptk:t 1906–1914, Honkolan ty Voiman arkisto, Aarre Huhtalan hallussa; Honkolan, Velkalan, Vahosten Pappilan ja Kampparin rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto.

²⁷⁵ Honkolalaisista torppareista kokouksia isännöivät Vihtori Kallio, Vihtori Korpikaivo, Juho Jaakkola ja Kalle Sillanpää Vellin torpasta. Honkolan työväenyhdistyksen ptk:t 1906–1914, Honkolan ty Voiman arkisto, Aarre Huhtalan hallussa.

²⁷⁶ Pappilan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Korpikaivo-Tamminen 1987, 19.

Matti Suonpää osallistuivat päätöksentekoon vuoteen 1911 mennessä. Useimmat olivat mukana vain yhden kauden ja jättäytyivät sitten rivijäseniksi tai eivät maksaneet jäsenmaksua enää ollenkaan.²⁷⁷ Ruotsalainen Kenneth Strömberg korostaa väitöskirjassaan vallan työväenyhdistyksessä kasaantuneen helposti vain muutaman harvan käsiin: pieni joukko jäsenistä osallistui kokouksiin ja vielä pienempi joukko avasi kokouksissa suutaan.²⁷⁸ Päätäjät, kuten rivijäsenetkin, pienen ydinjoukon ympärillä siis vaihtuivat jatkuvasti. Honkolan työväenyhdistyksen ydinjoukossa oli ainakin kaksi torpparia: Kalle Nikander ja Juho Palonen, joihin palataan tutkimuksessa myöhemmin.

Yhtä torpparia lukuun ottamatta työväenyhdistyksessä aktiiviset torpparit olivat Honkolan kartanon alustalaisia ja asuivat muutaman kilometrin säteellä kartanosta Honkolan ja Velkalan kylillä. Kyseisten torpparien tiloista suurin osa oli keskikokoisia 6–9 hehtaarin ja neljän lypsylehmän torppia, joita suurin osa kartanon Honkolan ja Velkalan kylillä sijaitsevista torpista oli. Taksoitetut vuositulot torppareilla oli vuonna 1910 300–400 markkaa. Yhdistyksen perustamisvuonna torpparit olivat iältään keskimäärin 35 vuotta. Yli 50-vuotiaita oli mukana kolme: Juho Jaakkola, Johan Palonen ja Vihtori Korpikaivo. Lähes jokaisella oli perhe ja pieniä lapsia.²⁷⁹

Honkolaan verrattuna Kehrolla torpparit suhtautuivat penseästi työväenyhdistykseen. Kehron *Liiton* ensimmäisessä johtokunnassa ei ollut yhtään torpparia. Jäsenluetteloita sen sijaan ei ole säilynyt, mutta vuoden 1918 tapahtumien valossa Kehron torpparit tuskin olivat kovin innokkaita sosialisteja. Kehrolta väkeä saattoi kuitenkin osallistua jonkin verran myös Honkolan yhdistyksen toimintaan ja toisinpäin. Yhteistyötä oli ainakin Mellolan työväenyhdistyksen suuntaan, sillä Honkolan työväenyhdistyksen vaikuttajahahmo, Juho Palonen, oli Mellolan yhdistyksessä tilintarkastajana vuonna 1907²⁸⁰. Palonen ei välttämättä ollut Mellolan yhdistyksen jäsen, hän vain tarjosi naapuriyhdistykselle osaamistaan. Mellolan työväenyhdistyksen osoittama luottamus kertoo siitä, että Palonen tunnustettiin vakuuttavaksi ja osaavaksi tyypiksi. Etenkin yhdistysten voimahahmot saattoivat vaikuttaa monessa kylässä ja useassa yhdistyksessä yhtä aikaa²⁸¹.

²⁷⁷ Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Honkolan ty Voiman arkisto, Aarre Huhtalan hallussa.

²⁷⁸ Strömberg 2004, 188–218; Ks. myös Suodenjoki 2009a, 40 ja Alapuro 2004, 219–220.

²⁷⁹ Maanviljelystiedustelu 1910, Maataloushallituksen arkisto, KA; Honkolan, Velkalan ja Pappilan kylien rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Urjalan taksoitus- ja ääniluettelot 1910, UkuA.

²⁸⁰ Mellolan-Taipaleen työväenyhdistyksen ptk:t 1909–1916, Kylmäkosken työväenyhdistyksen arkisto, Aarre Nummisen hallussa.

²⁸¹ Vrt. Suodenjoki 2009a, 214. Mäkitupalainen Erland Salmi Kampparin kylältä on myös yksi hyvä esimerkki alueellisesta vaikuttajasta eri työväenyhdistyksissä. Heti alusta lähtien hän oli jäsenenä kaikissa alueen yhdistyksissä. Sittemmin hänestä tuli tärkeä tekijä Honkolan punakaartissa.

Mellolan työväenyhdistys kuivui alkuinnostuksen jälkeen kokoon, mutta se elvytettiin henkiin jo vuonna 1909. Mellolan työväenyhdistyksen jäsenenä oli yksi torppari: Juho Rantala Höllämäki-Rantalan torpasta Velkalasta.²⁸² Halkivahan työväenyhdistyksen jäsenkirjoja tai pöytäkirjoja ei ole säilynyt. On kuitenkin mahdollista, että Honkolan kartanon ja talonpoikaistilojen torppareita Vahosten suunnalta olisi ollut mukana Halkivahan työväenyhdistyksen toiminnassa, sillä Honkolan ja Mellolan työväenyhdistyksistä he loistavat poissaolollaan.

Honkolan alueen torppareista vähintään joka viides oli työväenyhdistyksen jäsen jossain vaiheessa ennen vuotta 1914. Koska todennäköisesti suurin osa torpparijäsenistä ei ole jättänyt jälkiään virallisiin papereihin, Honkolasta yhdistyksen toimintaan saattoi osallistua jopa puolet. Luku kertoo aktiivisuudesta, joka näkyi jo alueen äänestyskäyttäytymisessä. Suuresta aktiivisuudesta kertoo myös se, että lähes puolet Honkolan työväenyhdistyksen tiedetystä torpparijäsenistä osallistui päätöksentekoon ja sitä kautta vallan käyttöön yhdistyksessä. Osallistuessaan toimintaan torppareille annettiin valtaa ja vastuuta. Johtuiko se heidän statuksestaan ja roolistaan kyläyhteisössä?

Suodenjoki korostaa työväenyhdistysten, työväenliikkeen ja sosiaalidemokraattisen puolueen intressiä pitää itsensä varteenotettavana ja kunnollisena suhteessa kilpaleviin kunnallisiin ja valtakunnallisiin puolueisiin. Maineen vuoksi työväenyhdistysten kärjestä syrjäytettiin henkilöitä, jotka käyttäytyivät vastoin työväenyhteisön normeja ja tekivät siten koko työväenyhdistyksen epäedustavaksi.²⁸³ Toisin sanoen yhdistysten johdossa täytyi olla kunnollisia työläisiä, kunnollisia ihmisiä, joihin luotettiin. Paikallisessa yhteisössä todennäköisesti juuri torpparit olivat vakaita, luotettavia, esimerkillisiä ja hyviä työläisiä. Toisaalta heidän rasitteekseen voisi lukea vuokrasopimuksen myötä tulevan pakollisen lojaaliuden vuokranantajaa, eli työväenyhteisön näkökulmasta luokkavihollisia, kohtaan. Tämä antaa pienen viitteen torpparien roolista muiden maatyöläisten joukossa: he olivat usein varakkaampia kuin muut, luotettuja ja arvostettuja, kenties asteen parempaa ja sivistyneempää väkeä kuin tavalliset työläiset.

Yhdistyksen sisäisestä kurista ja lojaaliuden vaatimisesta kertoo hyvin tapaus, jossa yhdistyksen luottojäsen Erland Salmi joutui ankaran paheksumisen kohteeksi. Salmi oli nimittäin mennyt

²⁸² Suodenjoki 2009a, 211–212; Mellolan-Taipaleen ty:n ptk:t 1909–1916, Kylmäkosken työväenyhdistyksen arkisto, Aarre Nummisen hallussa. Höllämäen tila oli todennäköisesti Rosenlew-yhtiön omistama. Urjalan taksoitus- ja ääniluettelot 1910, UkuA.

²⁸³ Esim. Suodenjoki 2009a, 211. Normien vastaisesti käyttäytyi muun muassa suutari Vihtori Lindholm, jota voisi luonnehtia kyläoriginelliksi. Hänet syrjäytettiin työväenyhdistysten johdosta yhdistyksen suosion kasvuttua.

kertomaan kartanonherra Furuhjelmille tämän renkien rähinöivän yhdistyksen tapahtumissa pamput taskuissa. Salmi oli pyytänyt kartanonherraan pitämään renkensä paremmassa kurissa. Kirjuri Juho Palonen paheksui Salmen menettelyä ennen kaikkea siksi, että tämä teollaan paljasti porvaristolle työväestön sisäisiä ristiriitoja. Palosen käsityksen mukaan porvarit jopa itse palkkasivat väkeä yhdistyksen tapahtumiin rähinöimään saadakseen rahvaan joukot erimielisyyksiin. Palonen ihmetteli Salmen lapsellisuutta: tämä toimi kuin lapsi, joka kantelee isälleen. Lisäksi Palonen oudoksui Salmen ilmeistä luokkatiedottomuutta: kartanonherran kaltaisella porvarilla ei ollut mitään tekemistä yhdistyksen sisäisten asioiden kanssa. Salmen olisi pitänyt tukeutua viranomaiseen eikä kartanonherraan. Yhdistyksen johtokunnan jäsenet ilmaisivat paheksumisensa, jonka johdosta Salmi ainakin Palosen näkemyksen mukaan raukkamaisesti aikoi erota koko yhdistyksestä ja siirtyä toisaalle. Salmi ei kuitenkaan eronnut, ja jo seuraavana vuonna hänet valittiin *Voiman* puheenjohtajaksi.²⁸⁴ Salmen teko saatettiin nähdä erityisen pahana myös siksi, että tämä oli vuosikausia ollut työväenliikkeen aktiiveja paikallisella ja jopa maakunnallisella tasolla. Salmi oli yksi alueen työväenliikkeen esimerkkihahmoista ja mielipidevaikuttajista, ja ainakaan Palosen mielestä Salmi oli ainakin tässä tapauksessa todella huonona esimerkkinä muille työläisille.

Tapaus kertoo torppari Juho Palosen omaksumista sosialistisista aatteista: tärkeintä oli pitää työväestön rivit suorina ja yksimielisinä, tekemättä eroa rengin ja torpparin välille. Vaikka Palosen isäntä Elis Furuhjelm olisi ollut kuinka humaani tahansa, hän oli silti Palosen näkökulmasta porvari ja luokkaviihollinen. Mäkitupalainen Erland Salmi taas omasi erilaisen suhtautumisen kartanonherraan. Salmi oli 1900-luvun alussa ollut metsänvartijana Honkolan kartanossa, joten hänellä oli henkilökohtaisempi, ja ehkä myös tasavertaisempi, suhde Furuhjelmiin kuin torppari Palosella. Ehkä aiempi metsänvartijan työsuhde piti yllä Salmen naiivia uskoa isäntään: Furuhjelm todella merkitsi Salmelle kaikkivoipaa isäntää, joka pitää vapaa-ajalla rettelöivät renkensäkin kurissa.

Talonpoikaistalojen torpparit eivät näytä osallistuneen minkäänlaisten yhteisöjen tai seurojen toimintaan alueella. Todennäköisesti talonpoikaistilojen torpat sijaitsivat kaukana Honkolan kylän keskustasta, mikä osaltaan saattaa selittää passiivisuutta. Joitakin kartanon ja Pappilankin torppia oli kaukana korvessa Halkivahan ja Honkolan kylien rajamailla, eivätkä nämäkään aktivoituneet toimimaan yhdistyksissä. Talonpoikaistaloissa oltiin päivittäin isännän kanssa tekemisissä, mikä saattoi tehdä niinkin näkyvän ”protestin” kuin työväenliikkeeseen liittymisen liian suureksi

²⁸⁴ Honkolan ty Voiman kok. 2.2.1913, Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Aarre Huhtalan hallussa.

askeleeksi nöyrälle torpparille. Joillekin isännille liittyminen nimenomaan oli protesti: Karon isännälle liikkuminen työväenyhdistyksen liepeillä oli ehkä yksi syy häätää kaksi torpparia kodeistaan.²⁸⁵

Honkolan kylällä kartanon isäntä kuitenkin osallistui yhdistyksen alkuaikojen toimintaan, mikä saattoi joidenkin torpparien kohdalla laskea kynnystä yhtyä yhdistyksen kaltaiseen kiistämiseen. Torpparien oli luontevaa osallistua kylän yhteisölliseen toimintaan, jota heidän vuokranantajansa ja isäntänsä avoimesti tuki.

Honkolan ja Velkalan kylällä torppien elintasoerot eivät todennäköisesti olleet jakamassa torpparien keskinäisiä rivejä. Lisäksi torpat olivat melko pieniä, mikä saattoi lähentää torppareita maatyöläisiin, jolloin kartanoalueesta muodostui voimakas kylä. Yhteisöllisyys saattoivat myös houkutella torppareita liittymään yhdistykseen. Ehkä yhteisö myös pakotti honkolalaiset torpparit ottamaan kantaa puolesta tai vastaan, sillä käytännössä hiljaisuuskin tulkittiin vastapuolen tukemiseksi. Osallistumalla yhdistyksen toimintaan tai suhtautumalla siihen myönteisesti torpparit osoittivat yhteisölle ja toisilleen lojaaliutta.²⁸⁶ Toisaalta Honkolan kylälläkin asui koskelan jusseja, jotka omaehtoisesti omaksuivat passiivisen toimintalinjan, vaikka olivat hyvin tyytymättömiä omaan asemaansa torpparina. Heitä saattoi olla jopa puolet alueen torppareista, mutta he jäävät tässä tutkimuksessa paitsioon hiljaisuutensa vuoksi. Toisaalta hiljaisuus ei välttämättä ole kuitenkaan tae passiivisuudesta.

Kehrolla torpparit käyttäytyivät aivan eri tavalla kuin Honkolassa. Kehron työväenyhdistyksen rivit täyttyivät maatyöläisistä, reingeistä ja piioista, kun torpparit istuivat Maamiesseuran kokouksissa yhdessä kylän talonpoikaisäntien kanssa. Kehrolla sijaitsivat alueen suurimmat torpat, millä epäilemättä oli merkitystä sosiaalisen ja taloudellisen aseman kokemiseen. Kehron torppareilla yksinkertaisesti oli liian suuri riski asettua kiistämään talonpoikaisäntien sanomisia. Heillä oli suurissa viljelyksissään ja isossa karjassaan liikaa menetettävää. Lisäksi he todella saattoivat mieltää itsensä mieluummin maanviljelijäksi talonpoikaisännän rinnalle kuin työläiseksi rengin rinnalle.

²⁸⁵ Haastattelu 1, Samuli Ahonen, Itsenäisten torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA. Vrt. Peltonen 1992, 294–295.

²⁸⁶ Vrt. Teräs 2004, 313.

4. Kohti vallankumousta

Kun hiljaisuutta oli kestänyt jonkin aikaa eikä kukaan puhunut mitään, Halme lausui virallisella puheenjohtajan äänellään:

– Kokous siis on päättännyt valtuuttaa Ty. Riennon johtokunnan toimimaan työväen edustajana työaikaa koskevissa neuvotteluissa kaikkien kylään kuuluvien työnantajien kanssa. Tehdyn päätöksen mukaan asetetaan vaatimukseksi kahdeksan tunnin työaika... – – –.

Nuija kopahti ja valtava melu kajahti salissa:

– Eläköön... Ja siitä pidetään kiinni... Käy eespäin väki voimakas, ä! orjajoukko halpa...²⁸⁷

4.1. Suomi ja Urjala ensimmäisessä maailmansodassa

Ensimmäinen maailmansota toi Suomen sisäisiin ongelmiin ison kasan rajojen ulkopuolelta vaikuttavia epävarmuustekijöitä. Haapala toteaa osuvasti, että ”maailmansota ja Venäjän vallankumous eivät ’levinneet’ Suomeen, vaan Suomi oli osa kumpaakin”.²⁸⁸ Sotatila julistettiin Suomessa 1. päivänä elokuuta 1914, mikä merkitsi muutoksia ihmisten jokapäiväiseen elämään. Sensuuria lisättiin, joukkokokouksia ja lakkoja ei sallittu, liikennettä ja elinkeinoelämää säänneltiin. Vienti- ja tuontikiellot, rajoitukset ja lisääntynyt keinottelu aiheuttivat vähitellen elintarvikepulaa, joka alkoi tuntua ihmisten arjessa viimeistään vuoden 1916 aikana.²⁸⁹

Urjalassa sotatila näkyi venäläisten sotilaiden lisääntymisenä. Sotilaat organisoivat maalinnoitusten eli vallitöiden rakentamista, johon osallistui paikallista väestöä ja paikkakunnan ulkopuolisia työttömiä. Urjalan kenttävarustusvyöhyke oli osa Tampereelta Forssaan kulkevaa linjaa, jolla oli tarkoitus torjua Pohjanlahdelta tulevaa hyökkäystä. Urjalassa linnoitustyöt keskittyivät Huhtiin, Kolunkulmalle, Honkolaan, Nuutajärvelle ja Urjalankylään.²⁹⁰

Jokaisen kunnan tuli järjestää venäläisille sotilaille majoitustilat. Honkolassa sotilaita majoitettiin työväentalolle ja palokunnantalolle, mutta todennäköisesti jonkin verran myös yksityisiin koteihin. Vuonna 1916 sotilaita alettiin majoittaa Urjalan vanhalle reservikomppanian kasarmille, mikä helpotti sotilaiden huoltoa. Honkolan työväentalolla sotilaita oli kuitenkin vielä syksyllä 1917. Sotilaat aiheuttivat järjestyshäiriöitä, sillä kuntakokous harkitsi jopa kääntymistä kuvernöörin

²⁸⁷ Linna 1965b (1960), 99.

²⁸⁸ Haapala 1997, 154.

²⁸⁹ Haapala 1997, 155–156.

²⁹⁰ Arajärvi 1975, 299; Suodenjoki & Peltola 2007, 226–227.

puoleen saadakseen sotilaat kuriin.²⁹¹ Honkolan työväenyhdistyksen kokouksessa 5. elokuuta päätettiin ottaa työväentalon kiinteistölle 4000 markan lisävakuutus, sillä sotilaat pitivät varomattomasti tulta.²⁹² Sotilaat lähtivät pois marraskuussa, ja olivat saaneet ilmeisen paljon vahinkoa työväentalolla. Yhdistyksen johtokunta päätti pitää talon tyhjillään siihen saakka, kunnes lähtökatselmus olisi kunnan puolesta suoritettu ja vahinkojen suuruus arvioitu korvauksia varten.²⁹³

Vallityöt tarjosivat kaivattua työtä paikallisille, jolloin ne toivat vuosiksi todella tarpeellisia sivutuloja myös alueen torppariperheille. Venäläinen sotaväki aiheutti kuitenkin kuntalaisille monenlaista päänvaivaa. Sotilaille piti luovuttaa hevosia ja teuraskarjaa alle markkinahintojen, jolloin menetyksistä kärsivät kunnan lisäksi yksityiset tilanomistajat. Sotaväki ja vallitöihin tullut ulkopuolinen työväki aiheuttivat levottomuutta. Kunnalliskokous oli huolissaan etenkin nuorten naisten ”vallattomuudesta”, mihin venäläiset sotilaat olivat syyllisiä. Kokouksessa vaadittiin palkattuja järjestyksenvalvoja kyliin, joissa linnoitustöitä tehtiin. Lisäksi painotettiin vanhempien, isäntien ja entisten järjestyksenvalvojen roolia ja vastuuta siveys- ja valistustyössä.²⁹⁴

4.2 Ristiriidat kärjistyvät vuonna 1917

Poliittinen tilanne pysyi Suomessa suhteellisen rauhallisena vuoden 1917 maaliskuun vallankumoukseen asti, huolimatta sota-ajan aiheuttamista ongelmista. Venäjän maaliskuun vallankumouksen vaikutukset näkyivät myös Suomen suuriruhtinaskunnassa: Koko kesän ajan Suomen poliittinen päätöksenteko oli jäissä, mikä kasasi suuret, jo vuosia pinnalla olleet päätöksenteot loppusyksyyn 1917. Torpparilain, työaikalain ja uusien kunnallislakien lykkääntyminen kärjistyivät tilannetta ja söivät ihmisten uskoa parlamentaariseen päätöksentekoon.²⁹⁵

Maaliskuun vallankumouksen myötä myös elintarvikekysymys nousi kuumaksi puheenaiheeksi, kun tuontivilja Venäjältä loppui miltei kokonaan väliaikaisen hallituksen aikana. Elintarvikekysymys muuttui Suomen sisäpoliittiseksi ristiriidaksi. Elintarpeita alettiin säännöstellä tiukemmin ja niitä hankittiin valtiolle pakkolunastuksilla yksityisiltä. Paikallisella tasolla säännöstelystä ja elintarvehuollosta vastasivat kunnalliset elintarvikelautakunnat. Ruuan

²⁹¹ Arajärvi 1975, 300–301.

²⁹² Honkolan työväenyhdistys Voiman kok. 5.8.1917, Honkolan työväenyhdistys Voiman ptk:t 1917–1918, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

²⁹³ Honkolan työväenyhdistys Voiman johtokunnan kok. 26.11.1917, Honkolan työväenyhdistys Voiman ptk:t 1917–1918, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

²⁹⁴ Arajärvi 1975, 301–302; Haapala 1997, 168.

²⁹⁵ Haapala 1997, 219–220.

säännöstely lisäsi pimeää kauppaa ja vaikutti osaltaan hintojen nousuun ja ihmisten ostokykyyn. Elintarvikekysymys yhdessä inflaation, pulan, työttömyyden ja tärkeiden lakien lykkääntymisen kanssa nostatti ihmisten pettymystä ja kiihdytti kahtiajakoa sosialisteihin ja porvareihin.²⁹⁶

Maaseutua pula elintarvikkeista ei koetellut niin pahasti kuin kaupungeja; elihän iso osa maaseudun väestöstä lähes omavaraisesti. Maalla ei myöskään oltu niin riippuvaisia tuontiviljasta, sillä syksyllä omien peltojen sato oli käytössä. Elintarvikkeiden hinnat eivät nousseet maaseudulla yhtä paljon kuin kaupungeissa. Koska palkat eivät nousseet ja työttömyys lisääntyi, pienikin ruuan hinnan nousu tuntui silti maatyöläisen ruokapöydässä.²⁹⁷

Venäjällä vallankumous oli saanut alkunsa lakkomellakoista, joissa poliittisten intressien lisäksi Pietarin bolševikit vaativat 8 tunnin työpäivää. Vallankumouksen tapahduttua työväenjärjestöt ennakoivat myös suomalaisia lakkoja, mutta kehottivat työläisiä olemaan toistaiseksi rauhallisesti. Kehotukset eivät kuitenkaan hillinneet ihmisiä, sillä lakko alkoi Helsingissä 26. maaliskuuta. Pian kahdeksan tunnin työpäivää vaadittiin muuallakin, kun lakkoaalto levisi eri puolille maata. Sosiaalidemokraattisen puolueen alkuperäisessä puolueohjelmassa kahdeksan tunnin työpäivä oli yksi painavimmista vaatimuksista, eikä vaatimuksessa tehty eroa teollisuus- ja maataloustyöväen välillä. Myös maatyöläiset alkoivat vaatia oikeuksiaan: kevättöiden aikaan lakkoliike levisi maataloustyöläisten keskuuteen. Hämeessä touko–heinäkuun aikana järjestettiin vähintään 23 eri lakkoa.²⁹⁸

Vaikka maatyöläisten lakot tapahtuivat sadon kannalta merkittävimpinä aikoina, niillä ei ollut suurta vaikutusta seuraavan talven elintarvikepulaan. Sadot jäivät merkittävimmissäkin lakkokunnissa, Urjala mukaan luettuna, vain noin 87 %:iin edellisen vuoden sadosta, ja vajeen voi laittaa yhtä lailla kylmän kevään ja kuivan kesän kontolle. Aikalaiset tosin syyttivät lakkoilijoita elintarvikepulasta. Lakkojen suurin merkitys olikin siinä, että ne kasvattivat entisestään railoa yhteiskunnan sisällä. Vuoden 1917 lakot ja joukkokokoukset veivät vallan konkreettisesti kaduille ja maanteille.²⁹⁹

²⁹⁶ Haapala 1997, 203–218, 221; Suodenjoki & Peltola 2007, 215–219.

²⁹⁷ Haapala 1997, 217; Suodenjoki & Peltola 2007, 218, 222–224, 227.

²⁹⁸ Rasila 1970, 262–266.

²⁹⁹ Rasila 1970, 271–272; Haapala 1997, 221–222.

4.2.1 Urjalan maatyöläisten lakkoliike

Maatyöntekijöiden lakko julistettiin alkavaksi Nuutajärven kartanossa toukokuun 14. päivänä 1917. Alustalaiset vaativat kahdeksantuntista työpäivää, kartanon isännöitsijä J.V. Larssonin erottamista sekä puhde- ja tinkitöiden lopettamista. Samalla vuosipalkollisille ja muonamiehille vaadittiin palkankorotusta.³⁰⁰ Myöhemmin lakko levisi Honkolan kartanon alueille.³⁰¹ Honkolassa lakko näyttää olleen varsin rauhallinen, sillä minkäänlaisista rettelöistä ei ole säilynyt dokumenttia. Ilmapiiri lakon aikana oli kuitenkin epäilemättä kireä. Nuutajärvellä lakko sen sijaan äityi katkerammaksi. Lakon aikaisia tapahtumia jouduttiin setvimään myöhemmin käräjillä ja kahdeksan lakkolaista tuomittiin rettelöinnistä.³⁰² Urjalan lakko oli koko maan mittakaavassa varsin laaja ja pitkäaikainen: Se kesti kaksi kuukautta, kun esimerkiksi Ulvilassa lakko saatiin selvitettyä kymmenessä päivässä.³⁰³

Nuutajärvellä lakon seuraukset olivat torpparien näkökulmasta katkerat. Lakon päättänyt työsopimus tehtiin 14. päivänä heinäkuuta 1917, eikä se sisältänyt montaakaan myönnytystä torpparien vaatimuksiin. Työaika lyhennettiin 10 tuntiin, mikä sisälsi tunnin ruokatauon, palkankorotuksia ei herunut eikä työnjohtajaa erotettu. Tekemättä jääneistä työpäivistä kaikkien torpparien oli korvattava puolet lokakuuhun 1917 mennessä ja loput syksyyn 1918 mennessä. Suuri osa torppareista ei kuitenkaan noudattanut sopimusta, vaan he tekivät vielä lisärikkomuksia olemalla lakossa marraskuussa 1917. Tämä hermostutti kartanon omistajan arkkitehti Harald Neoviusin niin, että hän irtisanoi lakkoilijoiden vuokrasopimukset. Lakkoilu ja siitä seurannut irtisanominen maksoi joillekin Nuutajärven torppareille kalliin hinnan: osalta heistä evättiin syksyllä 1918 säädetyn torpanlunastuslain mukainen oikeus lunastaa torppa itselleen.³⁰⁴

4.2.2 Torpparien rooli lakossa

Torpparien keskusjärjestö, vuonna 1910 perustettu Maanvuokraajien Liitto³⁰⁵, asettui varsin pidättyvälle kannalle lakkoon osallistumisen suhteen. Toukokuussa jäsenosastoilleen lähetetyssä tiedotteessa liitto muistutti maanvuokraajia siitä, että päivätyöt on tehtävä sopimuksen mukaan, muutoin vuokraaja voidaan laillisesti irtisanoa. Kuitenkin liitto otti huomioon sen, että veropäiviään lakon aikana suorittavat ovat lakkolaisten silmissä rikkureita, petteureita. Se kehotti torppareita siten

³⁰⁰ Nuutajärven torpparien ja palkkatyöläisten kok. 14.5.1917, Nippu 97, kansio XVI, Nuutajärven kartanon arkisto, HMA.

³⁰¹ ”Lakko Nuutajärven kartanossa Urjalassa”, *Työmies* 19.5.1917; ”Maatyöläisten lakko Urjalassa”, *Työmies* 11.6.1917.

³⁰² Rasila 1970, 276; ”Lakko Nuutajärven kartanossa Urjalassa”, *Työmies* 19.5.1917.

³⁰³ Rasila 1970, 265–267; ”Urjalan Nuutajärven kartanon lakko”, *Työmies* 6.7.1917.

³⁰⁴ Selonteko lakosta ja sen seurauksista, Nippu 99, kansio XVI, Nuutajärven kartanon arkisto, HMA.

³⁰⁵ Esim. Peltonen 1992, 278.

tarkoin harkitsemaan osallisuutensa lakkoon. Koko maassa torpparit osallistuivatkin varsin nihkeästi lakkoihin, sillä heitä oli mukana vain 11 lakossa, vaikka lakkoja oli kaikkiaan 78. Rasilan mukaan torppareilla oli enemmän menetettävää kuin voitettavaa lakossa: rettelöimällä he asettivat asemansa viljelijänä vaaraan. Työaikakysymys ei ollut torppareille yhtä merkittävä kuin muille maataloustyöntekijöille. Kaikkein vähiten se koski varakkaita torppareita, joilla oli palkattua väkeä päivätöitä suorittamassa: nämä isäntätorpparit tunsivat lakon omassa arkipäivässään.³⁰⁶

Honkolassa torpparit eivät näytä ottaneen liiton varoituksia kuuleviin korviinsa, vaikka osa heistä todennäköisesti kuului liittoon. Koska työväenyhdistys *Voima* organisoii lakkoa, lojaalius paikallista yhdistystä kohtaan oli suurempi kuin kasvotonta ammattiliittoa kohtaan. Esimerkiksi torppari Juho Palonen oli ollut Urjalan Maanvuokraosaston luottamusmies, mutta vuonna 1917 myös Honkolan työväenyhdistyksen vaikuttavimpia hahmoja. Lakkopäivinä hän ei tehnyt taksvärkkiä ja kannusti muitakin torppareita työnseisaukseen.³⁰⁷ Palonen saattoi olla yksi lakon organisoijista.

Honkolassa tapahtuneen lakon kulusta ei ole muuta tietoa kuin *Työmiehen* maininta lakon leviämisestä Honkolan kartanon alueille. Lakkoon kuitenkin osallistuttiin ilmeisen aktiivisesti: ankara suhtautuminen lakon rikkureihin kielii ainakin työväenyhdistyksen jäsenten aktiivisuudesta lakossa. Palosen tavoin useat muut työväenyhdistyksen torpparijäsenet yllyttivät muitakin lakkoon.³⁰⁸ Työväenyhdistyksen ja koko työväenliikkeen suurin vahvuus oli joukkovoimassa: myös lakon onnistuminen perustui siihen, että kaikki, tai ainakin mahdollisimman moni, lähti mukaan. Työväenyhdistyksen johtohenkilöiden pääasiallinen tehtävä oli lakon aikana organisoida ihmiset mukaan työnseisaukseen, jotta lakkopakote olisi mahdollisimman totaalinen.

Urjalassa torpparit näyttävät olleen harvinaisen aktiivisia lakkoilemaan, sillä Nuutajärvelläkin torpparit olivat mukana sankoin joukoin: lakkoon osallistui yli 50 torpparia, vain 12 jäi ulkopuolelle. Kaikkiaan Nuutajärvellä lakkolaisia oli tilaston mukaan 89, joten siellä torpparien prosentuaalinen osuus oli huomattavan suuri, yli puolet. Nuutajärven torpparien innokkuutta valaissee se seikka, että joulukuussa vuonna 1914 Nuutajärveltä oli irtisanottu 56 torpparia, jotka tosin eivät joutuneet lähtemään kodeistaan. Käräjillä tuomittiin kahdeksan lakkolaista kotirauhan häirinnästä ja rettelöinnistä. Näistä kuusi oli torpan poikia, yksi vävy ja yksi torppari. Lisäksi 12

³⁰⁶ Rasila 1970, 274–277.

³⁰⁷ Akti nro 5/80, Juho Kustaa Palonen, VRO, KA.

³⁰⁸ Aktit nro VRO 118/76, Matti Suonpää, VRO 5/80, Juho Kustaa Palonen, VRYO 18498, Oskar Heikinpoika Niemi, VRYO 23002 Otto Hjalmar Laurila, VRYO 13095, Kalle August Nikander, VRYO 6874, Aleksius Näppinen, VRYO ja VRO, KA.

vuosipalveluksessa ollutta työmiestä tuomittiin lähtemään kartanon asunnoista.³⁰⁹ Torpparien suuresta osallistujamäärästä huolimatta vain yksi nuutajärveläinen torppari tuomittiin. Nuutajärvellä torpparit ilmeisesti katselivat lakkoa hieman syrjästä tai käyttäytyivät muuten vain siistimmin.

Työmiehen mukaan yksi torppari ja yksi jyvärenki olivat olleet Honkolassa rikkureina. Pöytäkirjojen mukaan rikkureita oli kuitenkin 12, eikä yksikään niistä ollut torppari.³¹⁰ Kyseisistä rikkureista kolme oli yhdistyksen jäseniä ja loput hakivat jäsenyyttä myöhemmin, minkä vuoksi heidän nimensä päättyivät yhdistyksen pöytäkirjoihin. Todennäköisesti järjestäytymättömiä rikkureita oli kuitenkin paljon enemmän. Rikkurien tapauksia puitiin työväenyhdistyksen kokouksissa tarkoin. Alkusuksystä 1917 työväenyhdistyksen kokouksessa käsiteltiin yhtä tapausta, ja loput otettiin esille alkuvuodesta 1918, kun harkittiin työväenyhdistyksen jäsenyyden myöntämistä. Lähes kaikki saivat jäsenyyden, mutta vasta sen jälkeen, kun he olivat julkisesti tunnustaneet ”rikoksensa” ja luvanneet vastedes noudattaa lakkokehotusta.³¹¹

Lakkopetturuus etenkin oman porukan sisällä koettiin työväenyhteisössä paitsi luottamuksen menetyksenä myös syvänä loukkauksena koko työväenluokkaa kohtaan. Välitön seuraus moisesta rikoksesta oli sulkeminen yhteisön ulkopuolelle, eli jäsenkirjan menetys. Toisaalta karkottaminen koski myös järjestäytymättömiä, heitä, jotka olivat suhtautuneet yhdistykseen myötämielisesti, koska yhteisön sääntöjen oletettiin ulottuvan heihinkin. Turkulaisissa työtaisteluissa rikkuruus olikin erittäin harvinaista, sillä yhteisön liepeilijätäkään eivät halunneet menettää yhteisön luottamusta.³¹² Vaikka tietoa kaikista Honkolan kylän lakkolaisista ei ole, on erittäin todennäköistä, että alueen torpparit jättäytyivät joukolla pois työmailta. Honkolalainen työväenyhteisö oli vahva ja vahvistui kesän 1917 lakon myötä entisestään. Olisivatko kartanon läheisyydessä, kylän keskiössä asuneet torpparit halunneet uhmata yhteisöä astelemalla työmaille? Olisivatko he halunneet tehdä itsensä ja yhdistyksen välille niin selkeän raon?

Johtokunnan kokouksessa 20. päivänä helmikuuta 1918 käsitelty Vihtori Virran tapaus on sikäli mielenkiintoinen ja tarkastelunarvoinen, että Virta oli Honkolan kartanon entinen torppari. Virta viljeli Lintukankaan lohkotilaa Vahosissa, noin neljän kilometrin päässä kartanosta. Lintukangas oli

³⁰⁹ “Urjalan Nuutajärven kartanon lakko”, *Työmies* 6.7.1917; Rasila 1970, 275–276; Arajärvi 1975, 199–200; Kannisto 1976, 51.

³¹⁰ ”Maatyöläisten lakko Urjalassa”, *Työmies* 11.6.1917; Honkolan ty Voiman kok. 5.8.1917, 17.2.1918 ja 20.2.1918, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1918, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

³¹¹ Honkolan ty Voiman kok. 5.8.1917, 17.2.1918 ja 20.2.1918, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

³¹² Teräs 2001, 314–315.

lohkottu omaksi tilakseen todennäköisesti joskus 1910-luvun puolivälissä. Vuonna 1910 Lintukankaalla oli 15 hehtaaria peltoa ja 7 lehmää, joten tila oli vauras. Virta oli tapahtuma-aikana 60-vuotias ja hänellä oli vaimo, muttei lapsia.³¹³ Johtokunta päätti olla myöntämättä Vihtori Virralle työväenyhdistyksen jäsenyyttä ainakaan vuoteen. Syyksi sanottiin se, että Virta ”rikkuritoimessaan Rekusella menetteli kovin sopimattomasti”. Johtokunta piti erityisen painavana rikoksena sitä, että Virran ”taloudellinen asema ei häntä mitenkään pakoittanut ensinkään miltään puolelta rikkuriksi menemään”. Sen sijaan johtokunnan mukaan Virtaa motivoi ”suorastaan työväen vaatimusten polkemishalu”.³¹⁴

Virta ei ollut aiemmin ollut yhdistyksen jäsen; ilmeisesti hän ei lohkotilallisena ollut kokenut työväenyhdistyksen ajamia asioita itselleen tärkeiksi. Ehkä hän oli jopa esittänyt näkökantoja niitä vastaan, ja saattoihan lakon vastustaminenkin olla yksi keino tehdä kiusaa yhdistykselle. Tosin Virran tapauksessa saattoi olla kyse myös pelkämästä naapuriavusta hädän keskellä, sillä Rekusen tila sijaitsi lähellä Lintukangasta ja Rekusen työväen ollessa oletettavasti lakossa auttoi Virta naapuriaan peltohommissa. Ei ole tietoa siitä, maksoiko Rekunen Virralle palkkaa rikkurialalta, mutta rahan takia Virta tuskin auttoi naapuriaan. On myös kiinnostava kysymys, miksi Virta ylipäättään tammikuussa 1918 haki työväenyhdistyksen jäsenyyttä.

Kanniston mukaan useat Honkolan sivutilojen vauraista torpista jättäytyivät kokonaan lakon ulkopuolelle; torppien pojat ja vävyt olivat Honkolassa lakon päärooleissa, eivät suinkaan torpparit itse.³¹⁵ Toisaalta lakko ei välttämättä edes levinnyt sivutiloille saakka. Kannisto ei ota huomioon sitä, että torppari, jonka taksvärkkäri ei mennyt lakon aikana töihin, epäilemättä hyväksyi lakon. Suurissa torpissa poikien tehdessä päivätyöt isäntätorpparin poissaolo ei näkynyt pelloilla, vaikka hän olisi lakkoo kannattanutkin. Myös isäntätorpparit lakkoilivat antamalla omien taksvärkkäriensä olla pois töistä. Mikäli he vastustivat lakkoo, he todennäköisesti menivät itse rikkureiksi, kun heidän työntekijänsä eivät hoitaneet hommiaan.

Kanniston mukaan Urjalan lakkojen välittömänä seurauksena tuomari Furuhjelm alkoi neuvotella sivutilojen torppien myynneistä torpparien kanssa. Vuoden 1917 syyskäräjillä suoritettiin noin 20

³¹³ Maataloustiedustelu 1910, Maataloushallituksen arkisto, KA; Honkolan rippikirjat 1910–1920, Urjalan seurakunta; Honkolan kyläyhdistyksen laatima kartta kylän vanhoista taloista ja torpista, Kirsti Niemistön hallussa.

³¹⁴ Honkolan ty Voiman johtokunnan kok. 20.2.1918, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

³¹⁵ Kannisto 1976, 51.

torpankaupan ensimmäinen lainhuudatus.³¹⁶ Mikäli Honkolan kartanon isäntä ryhtyi kiihtyvällä tahdilla lunastustoimiin lakon jälkeen, hän toimi päinvastaisella tavalla kuin Nuutajärven kartanon isäntä. Kun Nuutajärvellä uhattiin ajaa torpparit pois ja evättiin koko lunastusoikeus, Honkolassa isäntä antoi torppareilleen myönnytyksiä. Toinen antoi keppiä ja toinen porkkanaa. Molempien kartanoiden isännät ehkä pelkäsivät, ja suhtautuivat epäluuloisesti sosialismiin, mutta ratkaisun tilanteeseen he näkivät aivan eri tavoissa toimia.

4.3 Parlamentarismi vai vallankumous? – Radikalisoituva työväenliike

Kesän 1917 tapahtumat kiristivät porvarien ja sosialistien välejä sekä paikallisella tasolla että maan politiikan kentällä. Molemminpuolinen syytely lisääntyi: sosialisteja syytettiin maan elintarviketilanteen tahallisesta pahentamisesta lakkoilulla ja porvareita syytettiin elintarvikkeiden piilottelusta.³¹⁷ Vaikka suoranaista nälänhätää ei koko vuonna missään vaiheessa ollut, pelkkä pelko ruuan loppumisesta aiheutti levottomuutta.³¹⁸

Heinäkuussa sosialistienemmistöinen eduskunta sai läpi tärkeitä lakiesityksiä: kahdeksan tunnin työaikalaki ja kunnallislaki, jonka mukaan kunnallinen valta perustuisi mies ja ääni menetelmään, hyväksyttiin 14. ja 15. päivien välisenä yönä. Pari päivää myöhemmin äänestettiin läpi myös valtalaki, jolla Suomen eduskunta sanoutui irti Venäjän väliaikaisesta hallituksesta ja julisti itsensä Suomen korkeimmaksi päättäväksi elimeksi. Valtalaki oli porvareille kuitenkin liikaa. Heinäkuun viimeisenä päivänä Venäjän väliaikainen hallitus julisti Suomen porvariston tuella eduskunnan ja sitä mukaa valtalain hajotettavaksi. Elokuussa myös sosialistienemmistöinen hallitus kaatui, kun sosiaalidemokraatit erosivat siitä elintarviketilanteen aiheuttamien levottomuuksien ja ristiriitojen vuoksi.³¹⁹

Eduskunnan hajottaminen aiheutti suurta katkeruutta, sillä juuri saavutetut edut työaikojen ja kunnallisen äänioikeuden suhteen kaatuivat eduskunnan mukana. Kevään ja kesän mielenosoitukset ja lakot työaika- ja kunnallislakien puolesta jäivät vaille lopputulosta. Usko parlamentaariseen vaikuttamiseen hiipui entisestään, mikä lisäsi radikaalia ainesta sosialistien leirissä. Vielä kesällä selviä mielipide-eroja työväenliikkeen vallankumouksellisten ja parlamentaaristen välillä ei ollut

³¹⁶ Kannisto 1976, 58–59. Lainhuudatusten kortiston mukaan lainhuudatus tehtiin vuonna 1917 kuudesta torpasta, ja ensimmäinen lainhuudatus tapahtui keväällä ennen lakkoa. Lainhuudatusten kortisto, Urjala 1810–1930, HMA.

³¹⁷ Esimerkiksi Nuutajärven kartanon isäntä Harald Neavous vetosi isänmaan nälänhätään vaatiessaan lakkoilevia torppareitaan ja työläisiään takaisin töihin. Neavous syytti alustalaisiaan vastuuttomuudesta. Harald Neavousin nimeämätön kirje alustalaisilleen, nippu 97, kansio XVI, Nuutajärven kartanon arkisto, HMA.

³¹⁸ Haapala 1997, 212.

³¹⁹ Suodenjoki & Peltola 2007, 233–235; Soikkanen 1967, 127–136; Haapala 1997, 235–237.

havaittavissa, mutta syksyllä kiinnostus kovempiin otteisiin alkoi saada yhä suurempaa kannatusta. Olihan suurimmat askeleet työväenliikkeen historiassa otettu nimenomaan suurissa mullistuksissa, kuten suurlakossa ja maaliskuun vallankumouksessa.³²⁰

Jo keväällä työväki oli perustanut miehistöjä paikallisiin tarkoituksiin: epäilykset viljan piilottamisesta ajoivat väkijoukot perustamaan spontaanisti joukkoja pakko-ottoja ja takavarikointeja varten. Vastatoimena tälle maataloustuottajat ja porvaristo kokosivat omia joukkojaan turvamaan elintarvikevarastoja. Kesällä työväenkaarteja perustettiin organisoimaan lakot ja mielenosoitukset. Lakkoihin liittyvän rettelöinnin ja rikkurien kanssa tulleiden tappelunnujakoiden vuoksi maanomistajat perustivat järjestyskaartejaan.³²¹ Molempien osapuolten joukot olivat selvästi puolustuksellisia, eikä aseita vielä koottu, mutta silti vastakkainasettelu oli uhkaava. Valtiovalta oli toiminnan edessä voimaton: valtiollista järjestyskoneistoa ei ollut, mikä osaltaan ajoi kansalaiset itsensä täyttämään valtatyhjiötä.³²²

Haapalan mukaan vuoden 1917 valtatyhjiö ei syntynyt ainoastaan konkreettisesta valtion järjestysvallan puutteesta, vaan siitä, että maasta puuttui poliittinen auktoriteetti, joka ylittä valtaa olisi osannut ja voinut käyttää. Yritykset selvittää vuoden mittaan kärjistyneitä suuria ongelmia kaatuivat ylimmän poliittisen vallan ristiriitoihin. Myös syksyn 1917 kaartien perustamisen perimmäinen syy oli poliittinen valtataistelu. Lokakuun alussa järjestetyissä vaaleissa sosiaalidemokraatit hävisivät ja puolue joutui oppositioon. Marraskuussa kootusta hallituksesta tuli porvarillinen virkamieshallitus, joka alkoi järjestää maan ”sotilaallista” järjestysvaltaa organisoimalla jo koossa olevat suojeluskunnat joukoikseen ja perustamalla suojeluskuntia kiihtyvällä tahdilla lisää. Sosiaalidemokraattinen puolue taas kannusti paikallisia työväenyhdistyksiä perustamaan kaarteja etenkin vastatoimeksi suojeluskuntien ylivallalle: syyskuun lopussa suojeluskuntia oli 251 ja työväenkaarteja vain 29. Haapala korostaa sitä, että kun politiikassa sukset menivät ristiin eikä vallasta saanut kunnolla kiinni kumpikaan osapuoli, järjestystä lähdettiin hakemaan sieltä, missä sitä jo jossain muodossa oli, eli alhaalta, kansan perustamista kaarteista.³²³

³²⁰ Soikkanen 1967, 96–98, 184; Salkola 1985, 55; Suodenjoki & Peltola 2007, 235.

³²¹ Rasila 1970, 269 – 271. Fyysisestä uhkasta työtaisteluissa ks. Teräs 2001, 316. Suojeluskuntien erilaisista lähtökohdista Manninen 1998, 18–23.

³²² Salkola 1985, 197–198; Suodenjoki & Peltola 2007, 218–220, 237; Haapala 1997, 237–241.

³²³ Haapala 1997, 235–245.

Myöskään sosiaalidemokraattisen puolueen sisällä vallanjako ja toimintalinjaukset eivät olleet selvät. Syksyllä valtataistelu vallankumouksellisten ja parlamentaaristen välillä kiihtyi, mikä heikensi puolueen toimintatarmoa. Honkolan työväenyhdistyksessä järjestyskaartin perustaminen hyväksyttiin yksimielisesti jo lokakuun lopussa, vaikka puolueen tasolla suoraa hyväksyntää aseellisille kaarteille ei haluttu vielä antaa. Etenkin, kun pasifismi oli vanhastaan ollut yksi sosialismin kulmakivistä. Silti jokainen puolueessa ymmärsi, että mikäli puolue halusi pysyä vallankahvassa, työväenkaarteja tarvittiin. mutta yhdistyksen piiristä sitä ei saatu kokoon.³²⁴ Honkolassa kaarti perustettiin omavaltaisessa kokouksessa, mikä aiheutti epävarmuutta siihen suhtautumisessa. Kaartien omatoimisuus nähtiin suurena riskinä, mutta koska kaarti joka tapauksessa oli perustettu, se haluttiin ottaa yhdistyksen valvonnan alle. Kaarti hyväksyttiin yhdistyksen järjestyskaartiksi sillä perusteella, että ”se on kerran perustettu järjestyneen työväen kokouksessa, johon ei laskettu sisään muuten kuin jäsenkirjalla”.³²⁵ Urjalaan työväen järjestyskaarti perustettiin jo marraskuun 4. päivänä. Urjalan sosiaalidemokraattinen puoluejärjestö sanoutui aluksi irti kaarteista, mutta sittemmin työväenyhdistysten yhteistyö kaartien kanssa muodostui läheiseksi.³²⁶

Punakaartin perustamiskokouksessa mukana oli ainakin torppari Kalle Nikander³²⁷. Omien sanojensa mukaan hän oli perustamisessa passiivinen ja eikä kuulunut punakaartin johtoon. Hän oli joka tapauksessa vapaaehtoisesti kokoamassa aseellista joukkoa, jota todennäköisesti Honkolan työväenyhdistyksen muut johtajat paheksuivat. Nikander uskoi siis vakaammin aseelliseen vallankumoukseen kuin parlamentaariseen päätöksentekoon.

Bolshevikkien vallankumouksen jälkeen tilannetta seuraamaan perustettiin vallankumouksellinen keskusneuvosto, jonka tarkoitus oli määritellä liikkeen toimintaa ja toimia kaartien ylimpänä johtona. Keskusneuvosto suunnitteli vallankaappausta, joka kuitenkin äänestettiin nurin. Sen sijaan se esitti parlamentaarisemman, mutta tiukan ”Me vaadimme” – ohjelman eduskuntaan. Ohjelmassa muun muassa edelliset eduskuntavaalit tuomittiin laittomiksi ja suojeluskunnat vaadittiin

³²⁴ Salkola 1985a, 184–195, 209, 374; Haapala 1997, 237–241; Suodenjoki & Peltola 2007, 237–243; Soikkanen 1998, 60. Perinteisen työväenliikkeen ja kaartin suhteesta ks. myös Salkola 1985b, 90–93.

³²⁵ Honkolan ty Voiman kok. 27.12.1917, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan Ty Voiman arkisto, KansA. Kaartilaisten valinnasta ks. Salkola 1985b, 71–76.

³²⁶ Ptk 28.10.1917, Honkolan ty Voiman pöytäkirjat, Urjalan Honkolan Ty Voiman arkisto, KansA; Arajärvi 1975, 306 – 307.

³²⁷ Akti nro 13095, Kalle August Nikander, VRYO, KA.

lakkautettaviksi. Eduskunnan enemmistö kieltäytyi ottamasta ohjelmaa edes käsittelyynsä, minkä seurauksena keskusneuvosto julisti yleislakon 14. päivänä marraskuuta.³²⁸

Paikallisella tasolla lakkoa organisoivat työväen järjestyskaartit ja punakaartit, jotka hajaantuivat lakon aikana erilleen toisen kannattaessa maltillisempia ja toisen radikaalimpia otteita. Ainakin Helsingissä punakaartit irtaantuivat kokonaan sosiaalidemokraattisen puolueen hallinnasta.³²⁹ Lakon aikana perustettiin useita kaarteja, myös Honkolan työväen järjestyskaarti järjestäytyi lakon melskeessä.³³⁰ Yleislakko oli selkeästi poliittinen lakko, vaikka paikallisesti siihen sekoittui koko vuoden esillä olleita vaatimuksia työajan lyhennyksestä ja torpparivapautuksesta. Soikkasen mukaan lakon tavoite oli vallankumouksellisen tilanteen luominen, mutta kuitenkin koko vasemmiston sisällä ei ollut selkeää suunnitelmaa mitä vallalla tehtäisiin.³³¹

Lakon jälkeen Honkolan työväenyhdistys sai moitteen Urjalan järjestäytyneen työväen kokoukselta siitä, että Honkolassa annettiin järjestäytymättömien olla järjestystehtävissä. Moite oli yhdistyksen pöytäkirjan mukaan kuitenkin aiheeton. Honkolassa edes tavalliseen kokoukseen ei laskettu ilman jäsenkirjaa, saati järjestystehtäviin.³³² Puolueen keskusjohtokunta oli erityisen huolestunut järjestäytymättömien työläisten liittymisestä kaarteihin, sillä valtavasti paisunut kaartiväki oli muutenkin hankala pitää hallinnassa.

Lakon aikana pelko kaaoksesta sävytti Urjalan kunnanvaltuustoa: poliittisia murhia tapahtui etenkin eteläisessä Suomessa. Kunnanvaltuusto suunnitteli perustavansa erityisen järjestysmiehistön, jonka jokainen kuntalainen voisi kutsua paikalle tarpeen tullen. Valtuuston suunnitelmat eivät kuitenkaan kuntalaisille riittäneet: lokakuussa urjalalaiset isännät kutsuivat koolle yleisen kansalaiskokouksen, jossa oli määrä keskustella yleisen järjestyksen turvaamisesta. Myös työväestöä kehoitettiin ottamaan osaa kokoukseen. Sen he tekivätkin varsin monilukuisesti ja äänestivät ”lahtarikaartin” kumoon. Kokouksen jälkeen kokoontui Urjalan pankintalolla kuitenkin pienempi ryhmä, joka perusti Urjalan suojeluskunnan. Siihen liittyi 40 jäsentä, mutta minkäänlaista toimintaa

³²⁸ Salkola 1985b, 144–145; Suodenjoki & Peltola 2007, 245–246; Rasila 1975, 298–302.

³²⁹ Salkola 1985b, 177–181; Suodenjoki & Peltola 2007, 246–247, 253–258.

³³⁰ Honkolan ty Voiman ylim. kok. 27.12.1917, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA; Suodenjoki & Peltola 2007, 246–247; Salkola 1985b, 210.

³³¹ Soikkanen 1967, 231; Suodenjoki & Peltola 2007, 250.

³³² Honkolan ty Voiman johtok. kok. 26.11.1917, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

suojeluskunta ei kyennyt järjestämään, sillä Urjalan työväenliike ja punakaarti estivät sen.³³³ Urjalassa valta oli jo valunut pois porvarien käsistä.

4.4 Torpparit työväenyhdistyksessä sisällissodan alla

Kesällä 1917 jäsenmäärät Honkolan työväenyhdistyksessä lähtivät jälleen jyrkkään nousuun niin, että jäseniä oli enemmän kuin aikoihin. *Voimassa* jäseniä oli yhteensä 86 miestä ja naista, eli kaksikertaisesti enemmän kuin edellisenä vuonna. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen toiminta elpyi, sillä sodan aikana vallinneen lakko- ja mielenosoituskiellon poistuttua toimintamahdollisuudet monipuolistuivat. Venäläisen sotaväen majoittuminen Honkolan työväentalolla oli myös latistanut toimintatarmoa. Vuoden lopussa laadittu vuosikertomus huokuu jälleen uskoa ja intoa työväen asiaan: ”Työväenliike kulkee nopein ja varmoin askelin päämäärää kohti, sillä taantumuksen valta on murrettu.”³³⁴

Vuoden aikana pidettiin viidet iltamat ja yhteensä 20 kokousta. Loppuvuodesta kokouksiin kutsuttiin kahden viikon välein; joulukuussa pidettiin kolme ylimääräistä kokousta. Työväentalolla luennoitiin Suomen historiasta, työväen ammatillisen järjestäytymisen tärkeydestä ja lisäksi oli kiihotustilaisuuksia vaalien alla. Juho Palosen laatimassa vuosikertomuksessa vuotta 1917 pidettiin käännteentekeväenä työväen historiassa. Tulevaisuus ei näyttäytynyt pelottavana: ”Koska edessämme näyttää olevan valoisa tulevaisuus niin alkakaamme uusi toimintavuosi uusilta vaiheilta, toimintamme ja toverihengen eläyttäminä pyrkikäämme eteenpäin ja tukekaamme niitä saavutuksia jotka on saavutettu.”³³⁵ Sitä, mitä Honkolassa odotettiin valoisassa tulevaisuudessa tapahtuvan, on hankala jälkikäteen nähdä. Toiset ehkä aavistelivat ainakin jonkinlaisen aseellisen yhteenoton olevan tulossa, sillä loppuvuodesta molempien osapuolten kaartit olivat hyvää vauhtia aseistautumassa. Toiset kuvittelivat pelkkien aseiden tuovan turvan: ajateltiin, että aseistautuminen ilman sen kummempia toimenpiteitä siirtää vallan työväestölle.³³⁶ Todennäköisesti kuitenkin hyvin pieni osa todella aavisteli oikean sodan olevan tulossa; suurimmalle osalle väestöä se tuli yllätyksenä.

³³³ Urjalan suojeluskunnan synty, F 121–13, Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala, Vapaussodan historiakomitea 1913–1922, Vapaussodan arkisto, KA, Sörnäisten toimipiste; Arajärvi 1975, 304–306.

³³⁴ Vuosikertomus 1917, Honkolan ty. Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty. Voiman arkisto, KansA. Vrt. Soikkanen 1967, 93.

³³⁵ Vuosikertomus 1917, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

³³⁶ Vrt. Hako, Huhtanen & Nieminen 1967, 76 (Pyhäjärvi Ul.), 79–80 (Pori), 81 (Antrea), 85 (Pohjois-Häme); Salkola 1985b, 60.

Vuoden 1917 aikana, keväällä ennen maatalouslakkoja, perustettiin Honkolaan maatyöläisten ja torpparien ammattiosastot työväenyhdistyksen yhteyteen.³³⁷ Torppariosasto epäilemättä houkutteli aiemmin järjestäytymättömiä honkolalaisia torppareita mukaan. Esimerkiksi Otto Laurila Pappilasta liittyi osastoon ja samalla työväenyhdistykseen, vaikka ei ollut ollut aikaisemmin yhdistyksen jäsenenä. Torppariosaston toiminnasta ei kuitenkaan ole jäänyt jälkiä, joten todennäköisesti osaston toiminta jäi laimeaksi.³³⁸

Huittisissäkaan torppariosaston toiminta ei saanut tuulta alleen: Huhtikuussa 1917 Keikyän kylälle perustettiin uusi yhdistyksen sisäinen torppariosasto, jonka ainoaksi eleeksi jäi kokoushuoneen vuokraaminen. Alapuron mukaan lähitulevaisuudessa siintävä torpparivapautus vaikutti torpparien intoon järjestäytyä – ja jopa intoon vetää syksyllä vaaliurnilla viiva sosiaalidemokraattien hyväksi.³³⁹ Torpparivapautuslaki oli jo eduskunnan käsittelyssä joulukuussa ja sen järjestäminen oli maatalousvaliokunnassa lähes valmis.³⁴⁰ Lain pikainen koittaminen todella saattoi vaikuttaa myös honkolalaisten torpparien ajatuksiin työväenyhdistyksistä loppuvuonna 1917. Toisaalta lain etenemisestä ei varmasti paikallisella tasolla oltu täysin perillä: lakia oli kuitenkin odoteltu jo vähintään kymmenen vuotta ja siksi myös kyllästytty ottamaan selvää jokaisen valiokunnan edesottamuksesta. Lakipäätöksen venyminen oli todennäköisesti romuttanut monen torpparin luottamuksen eduskuntaan. Etenkään syksyn 1917 porvarieduskunnan ei välttämättä uskottu säättävän köyhälistöä tyydyttävää lakia. Väinö Linnan Pentinkulmalla Akseli epäilee porvariä keksivän lakiin kaikenlaisia mutkia matkaan, jolloin torpparilaista tulisi tyhjä kirjain.³⁴¹

Torpparien osallistuminen työväenyhdistyksen toimintaan näyttää laimentuneen selvästi vuosien mittaan: aluksi torpparit olivat mukana työväenyhdistyksen johdossa vuoden tai pari, mutta jättäytyivät sitten yhdistyksen rivijäseniksi, liepeille tai kokonaan ulkopuolelle. Vuoden 1917 työväenyhdistyksissä ennen näkemätön järjestäytymisaaltokaan ei saanut torppareita aktivoitumaan siihen malliin kuin suurlakon jälkeinen huuma oli tehnyt. Torppareita kyllä saattoi olla jäsenenä, mutta yhdistyksen johtokuntaan tai muihin luottamustehtäviin torppareilla ei kuitenkaan näytä enää vuonna 1917 olleen puhtia. On todella merkittävää, että kun torpparit olivat alun perin aktiivisina perustamassa yhdistystä, ei heitä lakkovuonna ollut mukana edes toimikunnissa.

³³⁷ Vuosikertomus 1917, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

³³⁸ Akti nro 23002, Otto Hjalmar Laurila, VRYO, KA.

³³⁹ Alapuro 1994, 162.

³⁴⁰ Rasila 1975, 307–314.

³⁴¹ Linna 1965b (1960), 206.

Paikallisyhteisössä työväenyhdistys merkitsi jäsenilleen sekä suojaa että uhkaa.³⁴² Suojaa se tarjosi ulkopuolista sortoa vastaan, joka kuitenkin ajan mittaan osoittautui Honkolassa minimaaliseksi. Kartanon omistaja ei todellisuudessa ollut suuri sortaja, vaan yhteistyöhaluinen ja oikeudenmukainen vuokranantaja.³⁴³ Honkolassa torpparikysymys ei tulehtunut siihen tapaan kuin esimerkiksi Laukon kartanossa³⁴⁴, ja torppareilla näyttää olleen paljon vakaammat olot kuin monessa muussa paikassa. Kartanoherran tyytymättömyys torpparilaitokseen ja halukkuus myydä torpat viljelijöilleen oli epäilemättä yleisessä tiedossa: kolmasosa kartanon torpista oli vuoteen 1917 mennessä myyty. Torppareille saattoi yhdistyksestä olla enemmän haittaa kuin henkilökohtaista hyötyä: Suodenjoki kuvailee työväenyhdistyksen suojelua kaksiteräiseksi miekaksi.³⁴⁵ Se saattoi kyllä suojata ulkopuoliselta sorrolta, mutta toisaalta se hermostutti vastapuolen. Toisaalta työväenyhdistyksen toimintaan sisältyvä uhka pakotti jo yhdistykseen liittyneet torpparit pysymään piireissä, sillä ulkopuolelle jättäytyminen olisi ollut liian raju irtiotto yhteisöstä. Siksi heitä oli varmasti yhdistyksen jäseninä myös vuonna 1917, vaikka heidän nimiään ei pöytäkirjoissa esiinny. Kuten seuraavassa luvussa tullaan huomaamaan, useita honkolalaisia torppareita liittyi – vapaaehtoisesti tai painostettuna – punakaartiin, ja useimmiten punakaartin jäsenet olivat työväenyhdistysten jäseniä.

Työväenliikkeen radikalisoituminen ja yhteiskunnallisen kuilun syveneminen vuonna 1917 saattoi myös ajaa torppareita pois yhdistyksen keskiöstä. Suurin osa torppareista kuitenkin mielsi itsensä etupäässä vakaaksi viljelijäksi eikä radikaaliksi työläiseksi. Vuoden 1917 radikalismi poikkesi myös alkuaikojen työväenliikkeen ihanteesta saada vakaa tasa-arvoinen yhteiskunta, jossa väkivallalla ei ole sijaa. Punakaartin piireissä kuitenkin ihailtiin väkivaltaa, mikä saattoi varsinaisen työväenliikkeen, etenkin vanhemman väestön, näkökulmasta olla kauhistus.³⁴⁶ Suomalaisessa kirjallisuudessa hyvä esimerkki väkivallan vastustamisesta on Väinö Linnan Pentinkulman räätäli Aadolf Halme, joka viimeiseen asti vastusti aseistettuja kaarteja. Hän kuitenkin osallistui sisällissodan puhjettua kaartin johtotehtäviin, sillä hän koki velvollisuudekseen kulkea työväkensä rinnalla loppuun asti.³⁴⁷

³⁴² Teräs 2001, 313–314.

³⁴³ Väinö Linnan esikuva Pentinkulman kartanoon oli muualla. Tuomalla yhteisöön räikeästi käyttäytyvän kartanoherran, Linna uskoi saavansa paikallisille luokkaeroille ja vastakohtaisuuksille enemmän uskottavuutta.

³⁴⁴ Rasila 1970, 38–41.

³⁴⁵ Suodenjoki 2009a, 113.

³⁴⁶ Soikkanen 1967, 253.

³⁴⁷ Linna 1965b (1960), 232–233.

Yhdistyksen alkuvuosina aktiiviset, mutta vuonna 1917 liikkeen liepeille vetäytyneet torpparit viljelivät Honkolan kylän suurimpia torppia. Näissä torpissa peltopinta-alaa oli 8–14 hehtaaria, joten ei kuitenkaan niin paljon, että niiden viljelijät olisivat palkanneet työmäärän vuoksi itselleen työntekijän tekemään veropäivät. Näissä torpissa omien viljelysten ja veropäivien tekoon meni siis enemmän aikaa kuin pienemmissä torpissa. Toisaalta kesällä 1917 lakkojen aikaan monet torpparit jättivät veropäivänsä tekemättä, joten yhdistyksestä vetäytyminen tuskin johtui ajan puutteesta. Suurempi torppa kuitenkin saattoi sitoa torpparin tiukemmin kiinni tilaan: hän oli vuosien mittaan tehnyt enemmän töitä ja nähnyt enemmän vaivaa torppansa eteen kuin pienen tilan torppari. Hänellä oli ainakin rahassa ja arvossa mitattuna enemmän menetettävää kuin pienen tilan torpparilla. Toisaalta nämä torpparit saattoivat vuosien kuluessa turhautua puolueeseen ja työväenyhdistykseen, jotka eivät lupauksista huolimatta pystyneet ratkaisemaan torpparien suurinta ongelmaa, maanvuokrakysymystä.

Kehrolla suurin osa torppareista oli jo muutaman vuoden viljellyt omia maitaan lohkotilallisena. Vaikka Kehron työväenyhdistys *Liiton* papereita ei ole säilynyt, on epäilemättä selvää, etteivät lohkotilalliset osallistuneet ainakin radikaaliin työväenyhdistyksen toimintaan. He tyytyivät vaikuttamaan pelkällä äänestyslipulla, jota ei välttämättä edes annettu sosiaalidemokraateille. Sittenkin Kehron punakaartiin liittyi yksi Laurilan sivutilan torppari, joka edelleen teki veropäiviä kartanolle.³⁴⁸

Torpparin aseman saavuttaminen näyttää laimentaneen intoa osallistua työväenyhdistyksen toimintaan. Yhdistyksen alkuvuosina toiminnassa oli mukana muutama honkolalainen maatyöläinen, jotka myöhemmin pääsivät viljelemään omaa torppaansa. Ojalan torpan pojat, Otto ja Juho, olivat yhdistyksen jäseniä vuonna 1911, mutta myöhemmin heidän nimiään ei yhdistyksen papereissa esiinny. Pojat olivat nuoria, noin 17-vuotiaita, eivätkä siten ehkä otollisimmassa iässä työväenliikkeen kaltaiseen politiikan tekoon. Hieman myöhemmin Ojalan veljekset mitä ilmeisimmin alkoivat viljellä isänsä torppaa: Ensin viljeli Otto, joka sitten muutti Vesilahdelle tammikuun alussa 1918, sitten otti Juho tilan haltuunsa.³⁴⁹

Samankaltainen tapaus olivat Sillanpään veljekset. Irtolainen Eemil ja mäkitupaa viljellyt Heikki olivat torpan poikia Velkalan Sillanpään eli Vellin torpasta, jota vanhin veljeksistä, Kalle, viljeli.

³⁴⁸ Akti nro 18498, Oskar Heikinpoika Niemi, VRYO, KA.

³⁴⁹ Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Honkolan ty Voiman arkisto, Aarre Nummisen hallussa; Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto.

Kaikki kolme veljestä olivat perustamassa Honkolan työväenyhdistystä vuonna 1906. Kalle oli johtokunnassa, Heikki tilintarkastajana ja Eemil muuten vaan jäsenenä. Eemil oli mukana vuosina 1906 ja 1908, mutta Heikki ja Kalle ainoastaan perustamisvuonna. Heikki viljeli pientä Sillanpään torpan maapalasta, jonka hän myöhemmin erotti omaksi torpakseen sekä viimein lohkotilakseen sodan jälkeen. Eemil taas avioitui vuosien 1908–09 paikkeilla ja pääsi vävynä vuokraajaksi Laurilan torppaan. Samaan aikaan hän jäi pois työväenyhdistyksestä.³⁵⁰ Ilmeisesti sosiaalisen ja taloudellisen statuksen kohoaminen, eli torppariksi pääseminen, vaikutti Ojalan ja Sillanpään veljesten luopumiseen työväenyhdistyksen aktiivisesta toiminnasta. Kenties he yhteiskunnallisen kohoamisen vuoksi olivat sen verran tyytyväisiä elämäänsä, etteivät kokeneet tarvitsevansa työväenyhdistystä mihinkään. Sosialismia ei kuitenkaan unohtanut ainakaan Sillanpään Heikki: hänet valittiin Honkolan työväenyhdistyksen johtokuntaan, järjestysvaliokuntaan ja rahastonhoitajaksi vuonna 1919. Myöhemmin Sillanpää muutti Kehrolle – hän lunasti lohkotilasta sieltä – ja liittyi Kehron työväenyhdistys *Liittoon*.³⁵¹

4.4.1 Torppari – kunnan työläisen ideaali?

Honkolan työväenyhdistyksen perustamiskokouksesta lähtien yhdistyksen toiminnassa hääri kaksi aktiivista honkolalaista torpparia. Kyseessä olivat Juhon Palonen ja Kalle Nikander. Työväenyhdistyksen alkuvuosina mukana oli myös Juhon Kustaa Palosen isä, Johan Kustaanpoika Palonen. Lähes samannimisinä isä ja poika saattavat mennä tutkimuksessa sekaisin, mutta on kuitenkin hyvin todennäköistä, että poika Palonen oli yhdistyksessä aktiivisempi isän jättäytyessä rivijäseneksi. Myös Matti Suonpää oli johtokunnassa mukana lähes aukottomasti alusta lähtien, hän ei tosin ilmeisesti ollut yhtä näkyvä persoona kuin Nikander ja Palonen.

Isä Palonen syntyi vuonna 1849. Hän viljeli Honkolan kartanon Kankaanpään torppaa, joka sijaitsi muistitiedon mukaan aivan kartanonmäen kupeessa, työväentalon naapurissa. Kankaanpään torppa oli kylän pienimpiä, mikä varmasti selittyy myös torpan keskeisellä sijainnilla: mahdollisuus lisämaahan ei keskellä kylää ollut vaihtoehto.³⁵² Palosella oli vaimo, Josefiina, sekä kolme lasta,

³⁵⁰ Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914; Honkolan ja Velkalan kylien rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Aktit nro 91 ja 92, kansio 37, Turun läänin maanjako-oikeuden pöytäkirjat, Hämeen läänin pitäjittäisten maanjako-oikeuksien arkisto, HMA.

³⁵¹ Honkolan ty Voiman vuosikok. 22.6.1919, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA; Kehron ty Liiton tilikirjat 1919–?, Pakkasen arkisto, Matti Pakkasen hallussa. Pakkanen 1998, 206; Akti nro 92, kansio 37, Turun läänin maanjako-oikeuden pöytäkirjat, Hämeen läänin pitäjittäisten maanjako-oikeuksien arkisto, HMA.

³⁵² Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Aarre Huhtalan hallussa; Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA; Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.1918–6.2.1918, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Maataloustiedustelu

joista vanhin oli vuonna 1883 syntynyt Juho. Paloset ilmeisesti muuttivat Honkolaan Kylmäkoskelta, missä Juho Kustaa syntyi. Poika Palonen hoiti isänsä torppaa ja otti todennäköisesti sen myöhemmin kokonaan haltuunsa pitäen vanhempiaan torpassa syytingillä. Juho Kustaa Palonen meni naimisiin Saima Josefiinan kanssa, ja he saivat tytön vuonna 1912. Lapsi kuitenkin kuoli neljävuotiaana, joten ainakin sisällissodan aikaan pariskunta oli lapseton.³⁵³

Ainakin yhdistyksen alkuvuosina isä Palonen oli mukana yhdistyksessä. Poika Juho Palonen oli kuitenkin alusta lähtien yhdistyksen aktiivi: hän oli perustamisvuonna tilintarkastajana, ja seuraavasta vuodesta lähtien yhdistyksen kirjuriina. Palosen aktiivisuus suuntautui myös yhdistyksen ulkopuolelle: hän oli yhdistyksen edustaja puolueen piirikokouksessa vuonna 1906, kunnallistoimikunnassa seuraavana vuonna ja lisäksi hän kirjoitti työväenlehtiin. Palonen saattoi olla jonakin vuonna myös puheenjohtaja. Hän puhui aktiivisesti työväenasiasta ihmisille ja houkutteli näitä tilaamaan työväenlehtiä. Vuonna 1917 Palonen edusti yhdistystä Urjalan kunnallisjärjestössä. Kuten aiemmin on saatu nähdä, Palonen toimi aktiivisesti myös torppariasioissa: hän vastasi alueen torpparioloja koskevaan kyselyyn ja oli perustamassa Urjalan ensimmäistä torppariosastoa vuonna 1910. Palonen ei ollut kiinnostunut yhdistyksen järjestyksenpidosta, vaan mieluummin kansanvalistuspuolesta: hän oli useana vuonna mukana huvitoimikunnassa. Juho Palonen oli luonteeltaan poliitikko: hän oli rauhallinen ja tunnollinen, luotettava, elämäntavoissaan säännöllinen ja teki työnsä hyvin. Elokuussa 1917 hänet valittiin ehdokkaaksi kunnallislautakuntaan ja kunnanvaltuustoon, sekä jäseneksi Honkolan alueen agitaatiotoimikuntaan.³⁵⁴

Kaarl August Nikander oli nelikymppinen, vuonna 1878 syntynyt, neljän pienen lapsen isä. Hänen vaimollaan, Idalla, oli lisäksi kaksi lasta edellisestä avioliitosta. Nikanderit viljelivät Velkalan Kivivuoren torppaa, joka sijaitsi Kamppariin ja Nokooringmyllylle kartanosta vievän tien varrella. Torpassa oli vuonna 1910 kuusi hehtaaria peltoa, neljä lypsävää lehmää, kaksi hevosta ja lisäksi lauma kanoja, lampaita ja sikoja. Nikander ei ollut käynyt koulua, mutta lukea hän ainakin osasi. Hänellä oli pieni torppa, mutta vakaa toimeentulo: hänellä mainitaan olleen omaisuutta 5000 markan arvosta ja hän jopa lainasi yhdistykselle rahaa tammikuussa 1918. Nikander oli ollut johtokunnassa lähes joka kaudella yhdistyksen perustamisesta lähtien. Yhdistyksen toiminnan

1910, Urjala, Maataloushallituksen arkisto, KA; Honkolan kyläyhdistyksen laatima kartta kylän vanhoista taloista ja torpista, Kirsti Niemistön hallussa.

³⁵³ Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto.

³⁵⁴ Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Aarre Nummisen hallussa; Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA; Akti nro 5/80, Juho Kustaa Palonen, VRO, KA.

organisoimisessa Nikander keskittyi lähinnä järjestysvaliokuntaan, mikä saattaa selittää Nikanderin osallisuutta punakaartin perustamiskokouksessa. Syksyllä 1917 hän oli ehdolla kunnallislautakuntaan ja takseerauslautakuntaan.³⁵⁵

Nikanderin persoonaa luonnehditaan eri lähteissä hyvin eri tavoin. Valtionrikosoikeudessa Nikanderia syytetään ilmeisesti Urjalan suojeluskunnan lausunnon perusteella huligaaniksi ja roistoksi. Tuomioistuimen jäseniin hän tekee ”ovelan johtomiehen vaikutuksen”, joka tekee kaikkensa kieltääkseen tekonsa. Paikallisten torpparinaapurien lähettämissä puoltokirjeissä Nikanderia kuitenkin kehuaan kunnolliseksi ja luotettavaksi kansalaiseksi ja todistetaan Nikanderin puhuvan totta. Toisaalta Nikanderin naapurit kiistävät tämän olleen yhdistyksessä johtomiehenä, mikä on käsillä olevan tutkimuksen valossa väärä todistus.³⁵⁶ Korpikaivon torpan nuorin tytär Laura muistelee Nikanderin, tai Kivivuoren kuten hän kirjassaan kutsuu, olleen ”ihanteellinen aatteen mies”.³⁵⁷ Nikander näyttää jakaneen ihmisten mielipiteitä rajusti. Toisaalta hän oli kunnollinen torppari, tarpeeksi varakas suorittaakseen vuokransakin rahalla. Kyläläisten silmissä hän oli ihannesosialisti, joka ajoi työväenyhdistyksessä köyhälistön asiaa, vaikka itse kuului maalaisyhteisössä astetta parempaan väkeen. Nikanderin puhelahjat olivat ilmeisen hyvät, hänen kielensä saattoi olla jopa liiankin liukas, sillä valtionrikosoikeudessa hän ei antanut itsestään rehellistä vaikutelmaa.

Matti Suonpää oli 58-vuotias Simolan torpassa asuva torppari, joka kuitenkin näyttää tehneen lisäksi kirvesmiehen töitä. Simolan torpasta ei maataloustiedustelussa tietoja ole, joten on mahdollista, että Suonpää ei päätoimisesti viljellyt torppaansa. Suonpäällä oli vaimo, Josefiina, sekä yksi aikuinen poika, joka ilmeisesti asui edelleen kotona. Suonpää oli yhdistyksen johtokunnassa perustamisesta lähtien lähes joka kaudella, mutta muuten hän ei ollut aktiivisesti näkyvillä. Joinakin vuosina hän oli järjestysvaliokunnassa.³⁵⁸ Sodan jälkeen Honkolan suojeluskunta kuvaili Suonpään olleen ”luonteeltaan kiivas ja hyvin häijy, lakkoihin yllyttelijä, elämäntavat hyvin epämääräiset,

³⁵⁵ Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Maataloustiedustelu 1910, Urjala, Maataloushallitus, KA; VRO:n pöytäkirja 4.7.1918, akti nro13095, Kalle August Nikander, VRYO, KA; Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Aarre Nummisen hallussa; Honkolan ty Voiman pyk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA; Honkolan kyläyhdistyksen laatima kartta kylän vanhoista taloista ja torpista, Kirsti Niemistön hallussa.

³⁵⁶ Puoltokirje 10.8.1918, allekirjoittaja Juha Laurila, todistajina olivat Eemil Sillanpää ja A. Ketola ja puoltokirje 9.8.1918, allekirjoittaneet palstatilallinen Aukusti Koskinen Kampparin kylästä ja palstatilallinen Kaarle Koskinen Honkolan kylästä, todistavat palstatilallisen tytär Iida Anttila ja renki Väinö Lehtonen, akti nro13095, Kalle August Nikander, VRYO, KA.

³⁵⁷ Korpikaivo-Tamminen 1987, 55.

³⁵⁸ Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Maanviljelystiedustelu 1910, Maataloushallituksen arkisto, KA; Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Honkolan ty Voiman arkisto, Aarre Nummisen hallussa; Honkolan ty Voiman pyk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

ollut ilkeä vahti, itse näette sen jo hänen päältäänkin”. Honkolan eliitin näkökulmasta elämäntapojen epämääräisyys saattoi johtua jo siitä, jos Suonpää teki epäsäännöllisesti kirvesmiehen hommia eri puolilla pitäjää. Toisaalta elämäntapojen epämääräisyys saattaa yhtä hyvin pitää sisällään esimerkiksi alkoholin liikakäyttöä. Suonpää oli kuitenkin haluttu työntekijä, sillä maanviljelijä Toivo Uotila lähetti valtionrikosoikeudelle pyynnön saada Suonpää töihin, kunnes rangaistus langetetaan.³⁵⁹

Ainakin Nikander ja Palonen vaikuttavat tyypeiltä, joita työväenyhdistys etulinjaansa kaipasivat: yhdistysten johtoon haluttiin kunnan työläisiä, joilla oli omakohtainen ja kirkas ajatus sosialismista. Palosen ja Nikanderin kaltaiset ihmiset myös aktiivisesti hakeutuivat paikallisten työväenyhdistysten johtoon; heillä oli luonteva taipumus esiintyä ja toimia mielipidevaikuttajana. Heillä oli myös selkeä ajatus luokkaeroista, jotka Honkolankin kylällä vallitsivat. Silti he eivät välittäneet rahvaan sisäisistä eroista: sosialismin idean mukaisesti he eivät tehneet eroa maatyöläisen ja torpparin välillä. Molemmat kuuluivat sorrettuun kansaan, joilla oli yhteinen vastustaja.

Tampereella keväällä 2008 järjestetyssä *Sota ja rauha 1918* -seminaarissa Panu Rajala pohti, tavataanko tietoisia torppareita ja työläisiä muualta kuin Pentinkulmalta. Hän epäili, että suurin osa torppareista oli Toivolan Juhan kaltaisia, jotka työväenyhdistykseen, punakaartiin ja viimein sotaan ajautumisella hakivat jotain helpotusta elämäänsä.³⁶⁰ Honkolassa ainakin Palonen ja Nikander olivat aktiivisen tiedostavia ja siten oman mielipiteensä takana. He eivät olleet ajautuneet näkyvään asemaan yhdistyksessä, vaan olivat paikallisen työväenyhdistyksen tukipilareita, perustajajäseniä. Matti Suonpää taas edusti aktiivista, mutta kenties vähemmän omia mielipiteitä omaavaa sosialistitorpparia. Todennäköisesti silti suurin osa honkolalaisistakin yhdistyksessä pyörivistä torppareista oli, ei Toivolan Juhan kaltaisia reppanoita, mutta joukon mukana kulkevia ja heiltä mielipiteensä omaavia kyläläisiä. He kuitenkin jäävät kuitenkin näkymättömiin jopa mikrohistoriallisessa tutkimuksessa. He olivat osa työläisyhteisöä, joka Honkolassa varsin ilmeisesti tarkoitti lähes samaa kuin työväenyhdistyksen luoma yhteisö.

³⁵⁹ Akti nro 118/76, Matti Suonpää, VRO, KA.

³⁶⁰ Panu Rajala, Vapaussodan voittajat. Luento keväällä 2008 Tampereen yliopistolla pidetyssä *Sota ja Rauha 1918* -seminaarissa.

5. Torpparit sisällissodassa

Halmeen ja Jannen ympärille kerääntyi myös miehiä, jotka huolestuneella mutta hiljaisella äänellä puhelivat:

– Ei tää hyvää tiedä... Minä en ole sitä henkee ollenkan. Minä olen aina ollu puhtaan sosialtemokratian kannalla... Kyllä tämmösenä aikana pitäs koota loputkin pyssyt ihmisiltä... niin lahtareilta kun työväeltäkin...

Ulko-ovella sattuiivat Janne ja Akseli rinnakkain.

– No. Mitä sotaluutnantti Koskela...

Akseli yritti ensin naurahtaa, mutta kiukku tulvahti mieleen väkisin:

– En minä ny ymmärrä mitä irvistelemistä tässä on.³⁶¹

5.1 Sisällissota Urjalassa

Syksyllä 1917 alkanut konfliktien pallo alkoi pyöriä ja räjähti viimein sisällissotana tammikuussa 1918, kun vallan otti Helsingissä haltuunsa vallankumousohallitus eli kansanvaltuuskunta. Vaikka lähes kaikille tavallisille ihmisille sisällissodan syttyminen tuli yllätyksenä, se ei kuitenkaan syttynyt vahingossa. Haapalan mukaan siihen ”vaadittiin valmiutta ja ennen kaikkea päättäväisyyttä”.³⁶² Joka tapauksessa sodan syttyminen oli seurausta umpikujaan ajetusta ja ajautuneesta poliittisesta kriisistä ja sodassa taisteltiin järjestysvallasta ja uuden Suomen valtion tulevasta vallasta.³⁶³

Urjala sijaitsi syvällä punaisen Suomen sydämessä, mikä määräiti pitkälle sodan lähtöasetelmat. Punaiset pitivät paikkakunnalla valtaa käytännössä jo marraskuun yleislakosta lähtien. Arajärven mukaan esimerkiksi Urjalan puhelinkeskus oli marraskuun 19. päivästä lähtien punaisten valvonnassa. Valkoiseen armeijaan Urjalasta värväytyivät lähinnä aktiiviset talonpoikaistalojen pojat, joita valkoiselle puolelle pääsi ennen sodan alkua ilmeisesti kymmenkunta.³⁶⁴

Urjalassa punaiset halusivat puhdistaa vastapuolensa aseista. Tammikuun 21. päivänä Urjalan punakaarti lähetti kolonnat aseiden hakuun Honkolan ja Nuutajärven kartanoihin. Kartanoista ja taloista, Honkolassa muun muassa Karolta, takavarikoitiin viikon kuluessa asevarastot.³⁶⁵ Honkolan

³⁶¹ Linna 1965b (1960), 177.

³⁶² Haapala 1995, 242; Alapuro 1994, 306.

³⁶³ Haapala 1995, 242.

³⁶⁴ Arajärvi 1975, 308; Kirkkoherra Hj. Hildenin kertomus kansalaissodasta, Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala F 121–13, Vapaussodan historiakomitea 1913–1922, Vapaussodan arkisto, KA, Sörnäisten toimipiste.

³⁶⁵ ”Uutisia”, *Urjalan Sanomat* 26.1.1918.

punakaartista kulki aseita etsimässä 17 miehen joukko, muun muassa torpparit Kalle Nikander ja Hannes Korpikaivo. Kartanossa aseet oli ilmeisesti piilotettu, sillä kartanon hoitaja Elis Furuholm ei niitä luovuttanut. Kertomusten mukaan Furuholm ei ilmeisesti ollut edes kotona, sillä punakaartin kerrotaan hetken aikaa ”riehuneen” kartanossa, mutta häipyneen tyhjin käsin.³⁶⁶ Honkolan joukkio kiersi tarkasti kaikki alueen, Kehro mukaan lukien, talot ja torpat. Aseita takavarikoitiin muun muassa Honkolan kartanon Koivulan, Linnan, Noeskosken, Mäkelän ja Rajalan torpista. Lisäksi Pappilan torpparit Juho Taala, Ville Pyhäntö ja J. Marjamäki sekä Kehrolta lohkotilalliset Nestori Sakara ja Juho Backman luovuttivat aseensa punakaartille.³⁶⁷ Koko maassa tammikuun alun ilmapiiriä leimasi taistelu aseista: paikallisia yhteenottoja suojeluskuntien ja punakaartien välillä tapahtui eri puolilla Suomea.³⁶⁸

Pelkästään aseiden luovuttamisen perusteella torpparien poliittista kantaa ei liene voi päätellä. Ainakin Linnan torppari Vihtori Kallio oli ollut työväenyhdistyksessä sen perustamisen alkuvuosina, ja sisällissodan alkupäivinä hänen nimensä esiintyy Honkolan punakaartin palkkalistassa.³⁶⁹ Tietävästi muut edellä mainituista torppareista eivät olleet työväenyhdistyksen jäseniä missään vaiheessa, joten he saattoivat olla, paitsi yksinkertaisesti aseiden omistajia, myös liikkeen vastustajia tai ainakin yhdistyksen ulkopuolisia. Kenties osa heistä oli maltillisia sosialisteja, jotka eivät halunneet olla missään tekemisissä punakaartin ja koko aseellisen vallankumouksen kanssa. Aseensa luovuttaneista torppareista Honkolan punakaartille myötämielinen oli ainakin Frans Noeskoski, joka tuki kapinan aikana paikallista punakaartia yhteensä kolmenkymmenen markan lahjoituksella.³⁷⁰

Itse vallankumous alkoi maanantaina tammikuun 28. päivänä. Työväen järjestyskaartin yleisesikunta määräsi jo 27. päivän iltana punakaartit liikekannalle ympäri Suomea valtaamaan kaikki strategiset paikat. Urjalassa taisteluita vallanvaihdoksesta ei käyty, sillä paikkakunnan valkoisista ei ollut vastarinnan tekijöiksi. Punaisia järjestysmiehiä asetettiin ympäri pitäjää vartioimaan ihmisten kulkemisia. Lisäksi paikkakunnalla alettiin vangita suojeluskuntalaisiksi

³⁶⁶ Kirkkoherra Hj. Hildenin kertomus kansalaissodasta, Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala F 121–13, Vapaussodan historiakomitea 1913–1922, Vapaussodan arkisto, KA, Sörnäisten toimipiste.

³⁶⁷ Luettelo miehistä, jotka olivat aseittenriisumispalveluksessa Honkolan punakaartin puolesta 21. päivänä tammikuuta 1918, Honkolan punakaartin palkkauslista sekä ampuma-aseiden luettelo Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Maataloustiedustelu 1910, Urjala, Maataloushallituksen arkisto, KA; Honkola, Velkalan, Vahosten, Haaroisten, Kampparin ja Kerhon kylien rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto.

³⁶⁸ Hoppu 2009, 93–95.

³⁶⁹ Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Aarre Nummisen hallussa; Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.–6.2.1918, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

³⁷⁰ Lahjoituksia Honkolan punakaartille, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

epäiltyjä. Muun muassa Nuutajärven kartanon isännöitsijä C.V. Larsson vangittiin ja vietiin Toijalan esikuntaan, mistä hänet kuitenkin vapautettiin.³⁷¹

Taistelut puhkesivat yhtä aikaa eri puolilla maata, mikä osittain kuvaa tilanteen räjähdysherkkyyttä. Karkeasti katsottuna eteläinen Suomi ja etenkin sen suuret kaupungit ja teollisuuskeskukset olivat punaisten hallussa, kun valkoisen puolen pääjoukot ja vahvin kannatus olivat Pohjanmaalla. Rintamataistelut käytiin Etelä-Suomessa, ja muutamien ensimmäisten taisteluiden jälkeen punaisten rintamalinja alkoi perääntyä.³⁷²

5.1.1 Kotirintamalla punaisena virkamiehenä

Kunnanvaltuusto sai Urjalassa jatkaa entisellä porvarienemmistöllä vielä sodan alussa. Valtuuston viimeinen kokous pidettiin 28. helmikuuta 30 valtuutetun ollessa paikalla. Vallanvaihto kunnallisella tasolla tapahtui koko Suomessa, tai koko punaisessa Suomessa, portaittain: Tampereella kaupunginvaltuusto syrjäytettiin 4. helmikuuta ja Urjalan naapurikunnissakin pian sen jälkeen.³⁷³ Sosialistien usko työväen voittoon oli sodan alussa vahva.³⁷⁴ Voiton ollessa varma, asioita ei ollut pakko kiirehtiä; kunnan asiat saataisiin järjestettyä alkuhässäkän jälkeenkin. Urjalassa punainen kunnanvaltuuskunta istui ensimmäistä kokoustaan vasta 7. maaliskuuta, lähes viimeisten joukossa koko Hämeessä.³⁷⁵

Uudet kunnallislait oli hyväksytty eduskunnassa jo marraskuun 1917 lopussa, ja seuraavia, ensimmäisiä yhdellä ja yhtäläisellä äänioikeudella toteutettuja kunnallisvaaleja suunniteltiin pidettäväksi 20. maaliskuuta. Vaasan senaatti päätti siirtää vaalit sodan jälkeiseen aikaan, mutta punaisen Suomen kansanvaltuuskunta ei osannut päättää asiasta. Päätös kunnallisvaaleista venyi aina vaalipäivään saakka, jolloin epätietoiset kuntalaiset joutuivat itse tekemään ratkaisun vaalien suhteen.³⁷⁶ Honkolassa vaaleihin ilmeisesti varauduttiin, sillä työväenyhdistyksen ylimääräisessä kokouksessa 17. päivänä helmikuuta valittiin Honkolan piirin ehdokkaat kunnanvaltuustoon. Torppari Juho Palonen sai toiseksi eniten ääniä (48) ja kuuden joukkoon sijoittuivat myös Honkolan kansakoulunopettaja Kaarlo Saxman sekä mäkitupalainen, pitkäaikainen sosialistiaktivisti Erland

³⁷¹ Kirkkoherra Hj. Hildenin kertomus kansalaissodasta, Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala F 121–13, Vapaussodan historiakomitea 1913–1922, Vapaussodan arkisto, KA, Sörnäisten toimipiste; Suodenjoki & Peltola 2007, 259–260; Arajärvi 1975, 307–308.

³⁷² Rasila 1968, 14–68. Sisällissodan kulusta ja tapahtumista lisää esim. Hoppu 2009, 92–223; Tikka 2006, 41–66.

³⁷³ Piilonen 1982, 88, 97–106.

³⁷⁴ Piilonen 1982, 132; Esim. Hako, Huhtanen & Nieminen 1967, 76 (Pyhäjärvi, UI), 85 (Pohjois-Häme).

³⁷⁵ Arajärvi 1975, 312. Ainoastaan ensimmäisestä Urjalan kunnanvaltuuskunnan kokouksesta on säilynyt pöytäkirja, sillä kolme seuraavaa sivua on repäisty kirjasta irti. Arajärvi 1975, 312.

³⁷⁶ Piilonen 1982, 132–133. Suodenjoki & Peltola 2007, 279.

Salmi Kampparin kulmalta. Urjalassa vaaleja ei kuitenkaan järjestetty, kuten ei juuri muuallakaan. Urjalan äänestyspiirien punakaartien esikunnat ja työväenyhdistykset valitsivat kunnanvaltuuston jäsenensä itse, mutta vain väliaikaisesti, sillä vapaat vaalit oli tarkoitus järjestää myöhemmin. Honkolan piiriä kunnanvaltuustossa edustivat Juho Palonen ja Kaarlo Saxman, joka sittemmin avasi punaisen kunnanvaltuuston ensimmäisen kokouksen. Puheenjohtajaksi valittiin niin ikään opettaja Aapo Pärnänen.³⁷⁷

Kansanvaltuuskunta lakkautti maan tuomioistuinten toiminnan heti vallankumouksen ensimmäisenä päivänä, ja seuraavana päivänä se määräsi vallankumoustuomioistuinten perustamisen. Oikeusistuinten organisoimista pidettiin erityisen tärkeänä, sillä joidenkin punaisten omankäden oikeudella harjoittama terrori koettiin todellisenä ongelmana. Työväenliikkeen liepeille oli kertynyt vastuutonta ja väkivaltaista ainesta, joka käytti syntyneitä tilaisuuksia hyväkseen kostakseen henkilökohtaisia kaunojaan. Tämän vastuuttoman aineksen tekemät pahoinpitelyt ja murhat nakersivat työväenliikkeen mainetta ja ajoivat vastuullisempaa väkeä pois sosialistien riveistä. Kunnallisten vallankumousoikeuksien asettamisella aiottiin estää ja vähentää näitä terroritekoja. Vallankumouksen oikeustoimi oli toiminnassa monin paikoin paljon ennen kunnallisten elinten vallankumousta.³⁷⁸ Honkolassa vallankumoustuomioistuimeen valittiin ehdokkaat ylimääräisessä kokouksessa 8. helmikuuta. Ehdokkaissa ei ollut yhtään torpparia, mutta muuten ehdokaslista koostui ennestään tutuista tyypeistä, jotka olivat jo aiemmin nauttineet punakaartin ja työväenyhdistyksen luottamuksesta. Honkolasta vallankumousoikeuteen valittiin Erland Salmi.³⁷⁹

Järjestysvallan organisoimisella sen sijaan ei maalaiskunnissa pidetty kiirettä, sillä punakaarti ajoi monen mielestä järjestysmiesten tehtävää. Kansanvaltuuskunta kuitenkin halusi määrätietoisesti erottaa sotilas- ja siviilihallinnon, ja määräsi siksi joka paikkakunnalle miliisilaitoksen perustettavaksi. Paikallinen nimismies ja poliisi olivat monessa pitäjässä poistuneet viroistaan jo syksyllä 1917.³⁸⁰ Honkolassa noudatettiin kansanvaltuuskunnan kehotusta: samalla kertaa kun valittiin kunnanvaltuuston ehdokkaat, valittiin ehdokkaat myös Honkolan piirin miliiseiksi. Valituksi tuli muun muassa Vihtori Kajoo, joka oli hääriinyt työväenyhdistyksen perustamisesta lähtien Honkolan työväenyhdistyksessä. Sittemmin hänestä tuli Honkolan punakaartin päällikkö.

³⁷⁷ Arajärvi 1975, 312; Honkolan ty Voiman ylim. kok. 17.2.1918, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA; Honkolan punakaartin esikunnan kirje 23.2.1918, AÅ 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA. Kirjeen keskellä sijaitseva teksti on reunustettu kauttaaltaan erilaisilla leimoilla, joista erottuu muun muassa Halkivahan työväenyhdistys ”Vapauden” soikea leima. Punaisen kunnanvaltuuston perustamisesta vrt. Piilonen 1982, 307.

³⁷⁸ Piilonen 1982, 205; Suodenjoki & Peltola 2007, 274; Tikka 2006, 69–70, 147.

³⁷⁹ Tiedonanto vallankumousoikeuksien perustamisesta, 1A, Urjalan työväenyhdistyksen arkisto, KansA.

³⁸⁰ Piilonen 1982, 224–230; Suodenjoki & Peltola 2007, 275.

Kajoo oli mäkitupalainen Kampparin kulmalta ja ilmeisesti luonteeltaan uppiniskainen työläinen, joka ei myöntänyt vallassa olleita normeja ja auktoriteetteja.³⁸¹

Kunnallishallinnon vallankumousta tutkinut Juhani Piilonen piirsi valtionrikosoikeudessa syytettyjen perusteella kuvan tavanomaisesta punaisesta virkamiehestä. Punaiset virkamiehet olivat yleensä työväenliikkeen eliittä, eli ammattitaitoista, mahdollisimman koulutettua väkeä: Mitä vaativampi ja vastuullisempi tehtävä, sen ”vakuuttavampi” henkilö siihen valittiin. Kunnallishallinnon punaiset virkamiehet olivat iältään vanhempia kuin keskimääräinen valtionpetoksesta syytetty: he olivat noin 40-vuotiaita, kun punakaartin rivimieheksi saatettiin ottaa alle 18-vuotiaitakin. Virkamiehellä oli yleensä taustallaan pitkä ura työväenliikkeen parissa, järjestö- tai puoluetasolla, joillakin saattoi olla aiempaa kokemusta myös kunnallispolitiikasta. Vallankumouksen hetkellä kunnallisen tason päätöksenteossa siis luotettiin aiemmin havaittuun tuttuun, rehelliseen, ammattitaitoiseen ja luotettavaan ainekseen.³⁸²

Kuntien poliittinen valta lankesi luontevasti Juho Palosen kaltaisille yhdistyksen vastuunkantajille, jotka sitä osasivat käyttää. Lisäksi työväenliikkeen johto petasi omaa turvallisuuttaan ja tulevaisuuttaan antamalla vallan mahdollisimman ammattitaitoisten käsiin. Omavaltaisesti toimivia punakaartilaisia ja heidän päälliköitäänkin oli jo riittävästi vaarantamassa vallankumousta. Vallankumouksenkin aikana työväenliikkeen täytyi pitää kiinni arvokkuudestaan ja varteenotettavuudestaan vastapuolen silmissä: muun muassa kuntien punaiset virkamiehet toimivat esimerkkinä ja liikkeen lippulaivana.

5.1.2 Honkolan torpparit punakaartissa

Urjalassa ei taisteltu missään vaiheessa sotaa. Urjalan punakaartilaiset olivat kuitenkin rintamalla ainakin Längelmäellä, Tampereella sekä sen ympäristössä ja Hämeenlinnassa sekä Lahdessa sodan lopulla. Urjalalaisten taistelutahto ei ilmeisesti ollut kovin korkea. Lempäälän taistelussa urjalalaiset lähtivät tiehensä ennen suunniteltua taistelua. Karkurit perustelivat vetäytymistään sillä, että ”kelvollisia sotavehkeitä puuttui ja leukaville helsinkiläiskompanioille annettiin tilaisuus osoittaa erinomaisuutensa”.³⁸³ Taistelumoraali alkoi punakaarteissa kaikilla rintamilla rapistua, mikä oli syy ja seuraus huonolle sotamenestykselle. Maaliskuun puolivälissä käydyn Länkipohjan taistelun

³⁸¹ Honkolan ty Voiman ylim. kok. 17.2.1918, Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA; Miliisilaitoksen perustaminen, IA, 15b, Paikalliset punaiset viranomaiset Urjala-Voikkaa, VSA, KA; Honkolan punakaartin kok. 10.2.1918, Honkolan punakaartin ptk:t 10.2.–8.3.1918, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Suomenjoki 2009, 191–192.

³⁸² Piilonen 1982, 309–329.

³⁸³ Taistelussa 24.3.1918 pakoon lähteneiden lista, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Nummela 2005, 24.

jälkeinen verilöyly oli taisteluiden käännekohta: punaiset joutuivat puolustuskannalle ja alkoivat hävitä taisteluita järjestelmällisesti. Valkoisten armeija marssi määrätietoisesti kohti Tamperetta.³⁸⁴

Urjalan suojeluskunta arvioi Urjalan punakaartilaisten määräksi yhteensä noin 1000, mutta luku lienee liioiteltu, sillä molemmat osapuolet pyrkivät tietoisesti tai tiedostamattaan yliarvioimaan vastustajien määrän.³⁸⁵ Honkolan punakaartin ensimmäisen palkkauslistan mukaan oli palveluvuorossa ollut tammikuun 27. päivästä helmikuun 1. päivään 71 punakaartilaista.³⁸⁶ Honkolan punakaarti vuokrasi työväenyhdistykseltä työväentaloa kasarmikseen, mutta kaartin esikunta majaili Honkolan kartanon päärakennuksessa.³⁸⁷ Kehrollekin oli vuoden 1917 lopussa perustettu punakaarti ulkopaikkakuntalaisten toimiessa alkuunpanijoina.³⁸⁸

Honkolan punakaartin palkkalistoilla 27.1.–1.4. esiintyy yhteensä 104 eri nimeä. Näistä 9 oli torppareita. Lisäksi Kehron punakaartissa oli yksi torppari, Oskar Niemi. Työväenyhdistyksen johto näyttää olleen lähes kokonaisuudessaan mukana myös punakaartissa: yhdistyksen hyväksyttyä kaartin yhdistyksen alaiseksi, johtomiesten asema pakotti heidät ottamaan osaa myös kaartiin. Heillä oli kaartissa kuitenkin pieni rooli rivimiehinä, sillä punakaartin johto näyttää koostuneen eri miehistä kuin työväenyhdistyksen, lukuun ottamatta punakaartin päällikköä Vihtori Kajoota. Torppariaktiivit Juho Palonen ja Kalle Nikander jatkoivat työväenyhdistyksen tehtävissä. Nikander esiintyy punakaartin palkkalistoissa vain helmikuun loppuun saakka, johon mennessä hänellä kertyi 9 palveluspäivää. Palonen sen sijaan oli punakaartissa mukana loppuun asti, ja hänelle palveluspäivä tuli yhteensä 17. Näiden kahden lisäksi työväenyhdistyksessä alkuaikoina mukana olleista torppareista punakaartiin astui ainoastaan kaksi, Vihtori Kallio ja Matti Suonpää³⁸⁹. Loput punakaartin torppareista olivat tulleet työväenyhdistykseen keväällä 1917 tai sen jälkeen.³⁹⁰

³⁸⁴ Suodenjoki & Peltola 2007, 260–261, 286–293. Tampereen valtausoperaatiosta ks. esim. Hoppu 2009, 185–198.

³⁸⁵ Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.–6.2.1918, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala F 121–13, Vapaussodan historiakomitea 1913–1922, Vapaussodan arkisto, KA, Sörnäisten toimipiste.

³⁸⁶ Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.–1.4.1918, Aå 462 Urjala, VSA, KA.

³⁸⁷ Honkolan punakaartin pöytäkirja 10.2.–8.3.1918, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Lagerborg-Stenius 1928, 165–166; Helene Furuhjelmin muistelmat, säilytetään Honkolan kartanossa.

³⁸⁸ Pakkanen 1998, 221–222.

³⁸⁹ Valtionrikosoikeuden papereissa Suonpään ammatiksi on merkitty kirvesmies. Hän kuitenkin asui Honkolan kartanon Simolan torppaa, jota hän myös tähän asti oletettavasti oli viljellyt. 118/76, Matti Suonpää, VRO, KA; Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto.

³⁹⁰ Honkolan punakaartin kok. 10.2.1918, Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.–1.4.1918, Aå:462 Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914, Aarre Huhtalan hallussa; Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

Punakaartissa oli palkkalistojen perusteella aluksi todellista vilskettä. Vallankumous näytti onnistuneen hyvin, rintamalla hommat hoituivat, eikä suuria menetyksiä kärsitty. Pelkästään työväenlehdet saivat ilmestyä vallankumouksen alettua, joten valkoisen puolen edesottamuksista tavallinen kansa ei tiennyt mitään. Vallankumoushenki oli korkeassa nosteessa: elettiin ikään kuin karnevaalia, jossa valtasuhteet oli käännetty ylösalaisin. Nyt työläiset sanelivat lait ja järjestyksen, nyt aikaisemmin piiloon painetulle vastarinnalle oli väylä ja oikeus purkautua. Riemua nostatti vielä se, että vallankumouksen tapahduttua ja onnistuttua karnevaalin loppua ei näkynyt: suurin osa kaartilaisista epäilemättä oli varmoja voitostaan ja uudenlaisen yhteiskunnan muotoutumisesta.³⁹¹

Kansanvaltuuskunnan säätämä laki torppien lunastamisesta astui voimaan 31. päivänä tammikuuta. Uusi torpparilaki epäilemättä lujitti joidenkin torpparien uskoa uuteen yhteiskuntamalliin: laki, jota porvarihallitukselta ja parlamentaariselta eduskunnalta oli odotettu vuosikausia, saatiin työväen toimesta aikaiseksi hetkessä. Lain mukaan torppien, mäkitupalaisten ja lampuotien maat siirtyivät vuokraajinsa hallintaan välittömästi ilman korvausta. Pienten tilojen omistajat kuitenkin saattoivat hakea valtiolta korvausta menettämästään maasta.³⁹² Laki toteutti suoraan torpparien ikivanhoja haaveita ja käsitystä oikeudenmukaisuudesta: maat otetaan pois rikkailta ilman korvausta ja annetaan köyhille. 1800-luvulta lähtien kansan parissa liikkuneet huhut maiden tasajaosta olivat nyt toteutuneet. Lain antaman turvan saatuaan jotkut torpparit saattoivat kuitenkin luovuttaa: miksi taistella aseina enää, kun edut on jo saavutettu? Toisaalta kansanvaltuuskunta oli muodostamassa yhteiskuntaa, joka säilyisi ainoastaan punaisten voitolla.

Punakaartissa olevien torpparien arki sodan aikana koostui pääasiassa vartiointitehtävistä, joita honkolalaiset tekivät enimmäkseen kartanon mäellä ja tienoilla. Yksikään punakaartiin värväytyistä alueen torppareista ei mennyt rintamalle: olihan useilla pieniä lapsia ja torpan työt vastuullaan. Aseistettuina torpparit vartioivat kylän teitä ja siltoja, ja pyrkivät olemaan mahdollisimman selvillä mihin ja missä asioissa kyläläiset liikkuiivat. Vahtimista helpottamaan punakaartien esikunnat myönsivät kulkulupia, joita torpparit kulkijoilta kyselivät ja tarkistelivat. Talollisten olemista vahdittiin silmä kovana, sillä valkoisten vastavallankumouksen vaara leijui koko ajan ilmassa. Esimerkiksi Pakkasen isäntä joutui ilmoittautumaan joka aamu Kehron punakaartin esikunnassa.³⁹³

³⁹¹ Suodenjoki & Peltola 2007, 270–271; Parikka 1997, 117–120, 130–144, 156–159.

³⁹² Rasila 1970, 321–323.

³⁹³ Pakkanen 1998, 229.

Helmikuun 6. päivän jälkeen miesten määrä Honkolan punakaartissa kuitenkin väheni koko ajan, kunnes se viimeisessä listassa maaliskuun lopulla nousi hieman, 48 mieheen. Isäntätorpparit näyttävät olleen mukana vain aluksi: viisi torpparia yhdeksästä oli vain ensimmäisessä aallossa, eli helmikuun 6. päivään saakka. Juho Silonen palveli vain yhden päivän kaartissa, Aleksi Näppinen 2, Vihtori Kallio 6, Otto Laurila 8 ja Kalle Koskinen 7 päivää. Huhtikuun alkuun saakka mukana olivat ainoastaan Johannes Korpikaivo, jolle palveluspäiviä kertyi 15, sekä Matti Suonpää, joka palveli vahdissa 45 päivää.³⁹⁴ Honkolan punakaartin palkkalistat loppuvat huhtikuun alkuun.

Vahtimisen lisäksi torpparit kyyditsivät omilla hevosillaan ihmisiä ja tavaraa, sekä suorittivat elintarvikelautakunnan määräämiä pakko-ottoja.³⁹⁵ Torpparit ja muut punakaartilaiset hakivat taloista ennen kaikkea karjaa ja muita ruokatarpeita kaartin tarpeisiin, mutta myös petivaatteita, päällysvaatteita ja muuta tarpeellista otettiin tarjoten punakaartin kuitti vastineeksi. Tavarointa haettiin etenkin Honkolan kartanosta, joka muistelmien mukaan ryöstettiin lähes tyhjiin.³⁹⁶ Myös molemmat Rekusen talot, Karo, Suonpää, Velkalan sivutila, pappila ja Kehrolla ainakin Pakkasen talo menettivät osansa punakaartille. Erityisen mielenkiintoista on se, että myös Lintukankaan lohkotilalta takavarikoitiin useaan otteeseen karjaa, makuuvaatteita ja muuta tavaraa.³⁹⁷ Vaikka Lintukankaan isäntä Vihtori Virta haki työväenyhdistyksen jäsenyyttä vuoden 1918 alussa, hän todennäköisesti ei ollut kovin harras sosiaalidemokraatti. Ensinnäkin hänelle ei myönnetty jäsenyyttä vääränlaisen asenteen vuoksi ja toiseksi hänen tilaltaan tuskin olisi takavarikoitu ruokaa, mikäli hän olisi kuulunut ”omiin”. Oliko Virta itse tavarointaan luovuttamassa vai oliko hän kenties piilossa tallin vintillä, jonne vaimo kantoi hänelle ruokaa? Virran olinpaikka sodan aikana jää historian hämäriin.

Punakaarti aikoi kuitenkin korvata ruuan ja tavarat myöhemmin, mutta tietävästi maksuja ei koskaan suoritettu. Honkolassa sijainnut Urjalan Maamiesten osuuskauppa lienee myös kärsinyt vahinkoa, sillä ainakin Laukeelassa sijainnut pääliike puhdistettiin lähes perin pohjin. Vuoden 1918 toimintakertomuksessa mainitaankin surullisesti monien osakkaidenkin olleen tapahtuneissa

³⁹⁴ Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.–1.4.1918, Aå 462 Urjala, VSA, KA.

³⁹⁵ Aktit nro 18498, Oskar Heikinpoika Niemi, 118/76, Matti Suonpää, 5/80, Juho Kustaa Palonen, 23002, Otto Hjalmar Laurila, 13095, Kalle August Nikander, 6874, Aleksius Näppinen, VRO ja VRYO, KA.

³⁹⁶ Opettaja Naimi Tammenterhon kertomus Urjalan valkoisten naisten toiminnasta vapaussodan aikana v. 1918, julkaistu *Urjalan Sanomissa*.

³⁹⁷ Honkolan punakaartin merkintöjä 1918, Aå 462 Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Hilja Pakkasen muistelmat, Pakkanen 1997, 234–251.

”ryöstöissä” mukana.³⁹⁸ Honkolan punakaartilaiset viettivät paljon aikaa osuuskaupalla, sillä tarinan mukaan Honkolan myymälää kutsuttiin ”punikki pualiks”.³⁹⁹

Punakaartilaiset hakivat ruokaa ja tavaraa taloista myös omaehtoisesti, mutta kasarmeilla oli muitakin järjestysongelmia kuin laittomat takavarikot. Tappelut, rettelöt ja hulinoimiset usein vielä humalassa aiheuttivat päänvaivaa työväenyhdistyksen johtokunnalle ainakin Tampereella.⁴⁰⁰ Honkolassa ongelmia aiheutti luvaton poistuminen kasarmilta. Punakaartin kokous päätti välittömästi rajoittaa ainakin yöaikaan tapahtuvia poistumisia ja tehdä poissaolot päällikön luvan varaisiksi.⁴⁰¹ Honkolan punakaartin työmoraalissa suhteessa ylempiin käskijöihinsä oli myös parantamisen varaa: honkolalaiset eivät näytä olleen innokkaita rintamataisteluihin. Tammikuun viimeisenä päivänä Urjalan esikunnasta nimittäin lähetettiin Honkolaan tulikivenkatkuinen päiväkäsky, jossa kehoitettiin Honkolan osastoa tottelemaan määräystä rintamaan astumisesta. Esikunta uhkasi jopa rankaisukompanialla ja esikunnan tuomiolla, ellei käskyä heti totella.⁴⁰² Haluttomuus lähteä rintamalle saattaa kertoa siitä, että punakaartissa oli paljon torppareita, jotka eivät halunneet poistua kotoaan. Todennäköisesti jotkut honkolalaiset tottelivat käskyä, sillä omalla kylällä tehtyjen palveluspäivien määrä laski tuntuvasti helmikuun puolivälin jälkeen. 10. päivänä helmikuuta ainakin kaartin kirjurit Arvo Mäkelä ja Nestori Nieminen lähtivät rintamalle.⁴⁰³ Mäkelän torpan 19-vuotias Arvo-poika kaatui myöhemmin Hollolassa.⁴⁰⁴

Punakaarti tarvitsi toimintaansa rahaa, sillä kaarti houkutteli riveihinsä väkeä päiväpalkalla. Honkolassa kaartilaisille luvattiin 15 markkaa päivässä, mikä oli suuri summa etenkin syksyn ja talven työttömyydestä kärsineille kyläläisille. Honkolalaisista vangituista torppareista Matti Suonpää on kuitenkin ainoa, joka mainitsi kaartiin liittymisen syyksi rahapalkan.⁴⁰⁵ Todennäköisesti kirvesmiehenäkin työskennellyt Suonpää oli ollut työtön syksystä saakka ja kipeästi rahan tarpeessa. Päätoimisilla torppareilla sen sijaan ei irtorahalle ollut niin suurta tarvetta omavaraisuuden vuoksi. Palkat maksettiin kuitenkin vain helmikuun 10. päivään saakka, mutta

³⁹⁸ Toimintakertomus 28.5.1918, B:3, Urjalan Maamiesten Osuusliikkeen arkisto, HMA.

³⁹⁹ Salomaa, Uuno, 1918:30, 1965, SKS KRA.

⁴⁰⁰ Suodenjoki & Peltola 2007, 265.

⁴⁰¹ Honkolan punakaartin kok. 8.3.1918, Honkolan punakaartin ptk:t 10.2.–8.3.1918, Aå 462 Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

⁴⁰² Punakaartin päiväkäsky, Aå 462 Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

⁴⁰³ Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.1918–1.4.1918, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Honkolan punakaartin kok. 10.2.1918, Honkolan punakaartin ptk:t 10.2.–8.3.1918, Aå 462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

⁴⁰⁴ Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto.

⁴⁰⁵ Akti nro 118/76, Matti Suonpää, VRO, KA; Honkolan punakaartin palkkauslista 27.1.–10.2.1918, Aå 462 Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

senkin jälkeen kaartilaiset saivat kasarmilta ruuan ja vaatteet. Talven elintarvikepulan aikana ruoka epäilemättä houkutteli punakaartiin väkeä.

Punakaarti sai rahaa paitsi Urjalan keskusjohtokunnalta myös lahjoituksina kyläläisiltä. Muun muassa torppari Kalle Sillanpää, joka ei punakaartin riveissä esiintynyt, lahjoitti kaartille 10 markkaa ja sukat. Koivulan torppari Frans Markkula lahjoitti 5 markkaa ja Korpikaivon tytär, Laura, kutoi jollekin kaartilaiselle tumput. Honkolan punakaartin yksityisistä lahjoituksista juuri torpparit tekivät suuren osan. Torpparien omavarainen ja taloudellisesti vakaa asema mahdollisti irtorahan irrottamisen yhteiseksi hyväksi, vaikka heilläkään tuskin oli paljon ylimääräistä rahaa. Ammattiosastot suorittivat keräyksiä kaartin toiminnan tukemiseksi: massametsän työmiehiltä kaarti sai 218 markkaa ja maanvuokraajaosastolta 225 markkaa. Talollinen Emil Karo lahjoitti kaartille kuitenkin suurimman summan, 1000 markkaa.⁴⁰⁶ Kuinka Karon isäntä, joka oli muutama vuosi aiemmin häätänyt torpparinsa todennäköisesti aatteen vuoksi, lahjoitti nyt saman aatteen edustajille noin tuntuvan summan? Oliko ”lahjoituksen” taustalla kenties pakotusta, jota tehosti ase?

Työväenyhdistys *Voiman* luottamustehtävissä olleiden aika meni sodan aikanakin yhteisten asioiden hoitoon: yhdistys kokoontui säännöllisesti maaliskuun alkuun saakka, juoksevia asioita hoidettiin, eikä kokouksissa – ainakaan virallisesti – pohdittu rintamataisteluita tai vallankumouksen luonnetta. Yhdistystä työllisti ihmisten työttömyys ja nälkä: helmikuun lopulla yhdistys jakoi kunnallistoimikunnan puolesta kyläläisille työttömyysavustuksia. Suurin osa avunsaajista oli naisia, joiden taloudellinen tilanne oli heikko miehen mentyä rintamalle. Avustussummat vaihtelivat 40 markasta 80 markkaan.⁴⁰⁷

Punakaartissa mukana olleista torppareista kaksi oli pappilan torppareita ja loput Honkolan kartanon alustalaisia, talojen torpparien loistaessa poissaolollaan. Kaikki punakaartissa olleet torpparit asuivat Honkolan, Velkalan tai Pappilan kylillä, eli alueen keskustan tuntumassa. Suurin osa heistä oli iältään 30–40 vuoden tietämällä ja puolella heistä oli vaimo ja monta pientä lasta. Eniten palveluspäiviä tehneillä, eli Matti Suonpäällä, Juho Palosella ja Johannes Korpikaivolla, ei ollut lainkaan lapsia tai lapset olivat jo aikuisia. Kyseiset torpparit viljelivät keskivertotorppia, joissa oli 6–9 hehtaaria peltoa.⁴⁰⁸ Sen sijaan suurempien torppien viljelijät puuttuvat

⁴⁰⁶ Lahjoituksia Honkolan punakaartille, Aå 462 Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

⁴⁰⁷ Honkolan ty Voiman ptk:t 1917–1919, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA; Työttömyysavustusten jakoluettelot nro 9. Honkola, Aå:462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

⁴⁰⁸ Maanviljelystiedustelu 1910, Maataloushallituksen arkisto, KA; Honkolan, Pappilan ja Vahosten kylien rippikirjat 1910–1920, Urjalan seurakunta.

punakaartilaisten joukosta kokonaan. Poissa olivat myös kaukana asuneet torpparit. Näitä saattoikin hillitä tieto pian koittavasta torpan itsenäistymisestä: Honkolan kartanossa oli torppien lunastusprosessi lähtenyt joidenkin torppien osalta käyntiin jo edellisenä vuonna. Honkolassa juuri kaukana kartanosta sijaitsevat salotorpat, jotka yleensä olivat myös suurempia kuin muut, lunastettiin ensimmäisenä.⁴⁰⁹ Suurempi omaisuus ja pelko sen menettämisestä saattoi tehdä suurempien tilojen torpparit varovaisemmiksi ja nöyremmiksi kuin pienempien tilojen vuokraajat. Toisaalta lähellä kartanoa sijaitsevien pienten torppien vuokraajat kuuluivat enemmän puheita ja agitaatiota sosialismin ja vallankumouksen puolesta; he saattoivat tempautua spontaanimminkin mukaan vallankumoukseen.

Työväenyhdistyksen jäsenten saattoi olla vaikeaa jättäytyä punakaartin ulkopuolelle, varsinkin tällaisena hetkenä, jolloin joukkohenkeä ja yksimielisyyttä tarvittiin enemmän kuin koskaan. Lähes kaikki valtionrikosoikeudessa syytettynä olleet honkolalaiset torpparit sanoivat liittyneensä punakaartiin pakotuksesta. Kehrolainen Oskar Niemi tosin liittyi Urjalan punakaartiin vapaaehtoisesti, mutta ”erosi koska ei hyväksynyt aseellista toimintaa ja läksi kotiin torppaan”.⁴¹⁰ Kuulustelutilanteessa syytetyt yrittivät tietysti kaikin tavoin puhua oman syyttömyytensä puolesta ja siksi sälyttivät vastuun punakaartiin liittymisestään muiden kontolle. Toisaalta työväenyhdistysten jäsenten oletettiin käyttäytyvän lojaalisti liikettä ja työväenyhteisöä kohtaan. Esimerkiksi Honkolan yhdistyksen luottojäsen Juho Palonen liittyi punakaartiin omien sanojensa mukaan vain, koska Urjalan esikunnan päällikkö Erland Salmi ja Urjalan punakaartin päällikkö Vihtori Nieminen olivat lähettäneet hänelle kotiin uhkauskirjeen.⁴¹¹ Vaikka painostusta ei olisi tapahtunutkaan, Palosen asema työväenyhdistyksessä olisi todennäköisesti vääjäämättä vetänyt hänet kaartiin. Palonen kuitenkin saattoi työväenyhdistyksen aktiivina, Honkolan ainoana todellisena torpparipoliitikkona, vastustaa kaarta ja aseita.

Yhteisön paineen lisäksi myös henkilökohtaiset kiinnostukset vaikuttivat yksittäisten henkilöiden valintaan osallistua sotaan. Kuten aiemmin huomattiin, puolet Honkolan työväenyhdistyksessä aiemmin mukana olleista torppareista jättäytyi vallankumouksen ja punakaartin ulkopuolelle. Väkivallan ja liian radikaalien otteiden lisääntyminen, etenkin kuulopuheina kantautuneet punaisten oikeudettomat terroriteot epäilemättä vieraannuttivat tietynluonteisia torppareita kaartista ja yhdistyksestä. Kenties nämä torpparit eivät alun alkaenkaan uskoneet oikeuden toteutuvan

⁴⁰⁹ Takkunen 2007, 30.

⁴¹⁰ Aktit nro 18498, Oskar Heikinpoika Niemi, 118/76, Matti Suonpää, 5/80, Juho Kustaa Palonen, 23002, Otto Hjalmar Laurila, 13095, Kalle August Nikander, 6874, Aleksius Näppinen, VRO ja VRYO, KA.

⁴¹¹ Akti nro 5/80, Juho Kustaa Palonen, VRO, KA.

väkivallan ja vallankumouksen kautta, vaan parlamentaarisen toiminnan kautta maan eduskunnassa ja hallituksessa. Ehkä nämä torpparit vain tunsivat olonsa epämukavaksi pelkästä aseesta ja vastarinnan ajattelemisesta ja jättäytyivät vähin äänin kotiin. Yhdistyksen toiminnan ulkopuolella jo alun alkaen olleet torpparit eivät varmastikaan kokeneet koko työväenasiaa omakseen, saati työväen vallankumousta. Punakaartin näkökulmasta syrjään vetäytyjät saattoivat näyttäytyä epäilyttävinä, nämä saattoivat jopa rinnastua ”lahtareihin”.

Toisaalta kaartiin värväytyi torppareita, joita yhdistystoiminta ei ollut aiemmin aktivoinut ollenkaan. Nämä saattoivat lähteä mukaan pelkän vallankumouksen huumasta, karnevaalin innostamana: kun vallankumous onnistui ja työväen tulevaisuus näytti valoisalta, niin miksi sellaiseen joukkoon ei haluaisi kuulua? Taksvärkkiä ei vallankumouksen aikana tarvinnut tehdä: torpparit saivat ensi kerran kokea olevansa itsensä herroja. Tätä korosti kansanvaltuuskunnan säätämä torpparilaki. Vaikka erityisiä kaunoja kartanon isäntää kohtaan ei olisi ollutkaan ja välit olisivat olleet hyvät, merkitsi alustalaissuhde silti sortoa ja luokkajaon olemassaoloa. Tämä sorto ja luokkajako oli vallankumouksessa murrettu.

On kuitenkin kyseenalaista, oliko kansanvaltuuskunnan torpparilaille todellista merkitystä kaikille torppareille. Honkolan passiiviset torpparit varmasti suhtautuivat skeptisesti paitsi vallankumoukseen myös kansanvaltuuskuntaan ja sen säätämiin lakeihin. Tammikuun viimeisenä päivänä annettua torpparilakiakaan ei siis joku torpassa otettu tosissaan ja riemulla vastaan, sillä kaikki torpparit eivät suinkaan myöntäneet kansanvaltuuskuntaa lailliseksi hallitukseksi. Lopullinen torpparivapautuslaki annettiin sodan jälkeen 15. lokakuuta.⁴¹²

5.1.3 Punainen terrori Honkolassa

Sodan molempien osapuolten sodankäyntiin kuului selustan puhdistus omaa järjestysvaltaa uhkaavista aineksista. Valkoisia pyrki etelästä rintaman läpi pohjoiseen valkoisten puolelle ja yksi tällainen reitti kulki Urjalan läpi. Näitä rintamalle pyrkijöitä, kuten myös paikkakunnan suojeluskuntalaisiksi epäiltyjä henkilöitä, vangittiin ja surmattiin. Yhteensä vallankumoukselliset surmasivat koko maassa 1600 valkoista tai valkoiseksi epäiltyä rintamien takana. Näistä vähintään kolmasosa oli suunnitelmallisia, sotataktiikan kannalta tärkeiksi katsottuja puhdistuksia, jotka toteutettiin vallankumousoikeuksien päätösten perusteella, eikä hetkellisen mielivallan jälkeen.⁴¹³ Sodan aikana punaiset surmasivat Urjalassa 14 pohjoiseen pyrkivää nuorta miestä, suurin osa näistä

⁴¹² Rasila 1970, 381.

⁴¹³ Tikka 2007, 69–72.

helmikuun ensimmäisen viikon aikana. Valtaosa punaisten surmantöistä oli ilmeisesti muiden kuin urjalalaisten suorittamia. Kaikkiaan valkoisia uhreja tuli Urjalassa 20, sillä rintamalle pyrkijöiden lisäksi kuusi urjalalaista ammuttiin sodan aikana.⁴¹⁴

Yksi ammutuista oli Honkolan kartanon viransijainen isäntä, tuomari Elis Furuhjelm. Furuhjelm vangittiin heti helmikuun sodan alussa ja vietiin Toijalaan paikallisen esikunnan kuulusteltavaksi, mutta muutaman päivän kuluttua hän sai palata kotiin. Furuhjelm vangittiin pian uudelleen, koska hän ei suostunut yhteistyöhön punakaartin kanssa. Hän oli Urjalan köyhäntalolla vangittuna kuusi viikkoa, kunnes hänet ammuttiin 15. päivänä huhtikuuta. Kartanosta vangittiin ja ammuttiin isännän lisäksi myös Elis Furuhjelmin veli, everstiluutnantti Otto, joka asui kartanossa. Oton kanssa teloitusmiesten eteen joutuivat kartanosta vangitut kaksi lakimiesapulaista sekä kotiopettaja.⁴¹⁵ Honkolan kartanon miesten murhat olivat Tikan mukaan osa suurempaa alueen järjestelmällistä puhdistusta: valkoiset olivat vallanneet Tampereen, punaisten edessä oli vähittäinen vetäytyminen etelään ja itään. Toijalan rintaman ylipäällikkö Eino Rahja antoi 12. huhtikuuta käskyn, että kaikki vangit on vetäydyttävässä ammuttava.⁴¹⁶

Urjalassa valkoiset joutuivat elämään sisällissodan aikana alituisen pelon ja paineen alla.⁴¹⁷ Pelolta ja paineelta eivät säästyneet tavalliset torpparit ja työläisetkään, sillä kaikki eivät kannattaneet punaisia ja vallankumousta. Ruokaa ja tavaraa takavarikoitiin kaikista taloista, joista punaisten joukkoihin ei osallistuttu, todennäköisesti myös torpista. Karnevaalin ilmapiiri ajoi ihmiset käyttäytymään röyhkeämmin: tilaisuus tekee varkaan, kuten vanha sanonta kuluu. Kehron Pakkasen talon emäntä, Hilja Pakkanen, kertoo muistelmissaan kahdesta piiiastaan, joiden uurastavien kuorten alta kuoriutui sodan aikana ennennäkemättömän röyhkeää ja ilkeää käytöstä.⁴¹⁸

3. päivänä huhtikuuta tapahtuneen Tampereen menettämisen jälkeen punaisten voitonvarmuus alkoi hiipua. Pohjoisen ja lännen rintamat oli menetetty ja valkoisten voittokulku jatkui rintamalla kohti etelää. Jotkut punakaartilaiset ovat kertoneet, että uutiset saksalaisten tulosta lannistivat taistelutahdon. Saksalaiset astuivat Hangossa maihin 3. huhtikuuta ja lähtivät siitä taistelemaan

⁴¹⁴ Nummela 2006, 35–36; Tukkinen 2002, 5; Paavolainen 1967, 158.

⁴¹⁵ Boström 1927, 100–101; Paavolainen 1967, 138.

⁴¹⁶ Tikka 2006, 100, Hoppu 2009, 208.

⁴¹⁷ Opettaja Naimi Tammenterhon kirjoitus Urjalan valkoisten naisten toiminnasta Vapaussodan aikana v.1918, julkaistu Urjalan Sanomissa; Helena Furuhjelmin muistelmat, säilytetään Honkolan kartanossa; Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala F 121–13, Vapaussodan historiakomitea 1913–1922, Vapaussodan arkisto, KA, Sörnäisten toimipiste.

⁴¹⁸ Hilja Pakkasen muistelmat v. 1938, Pakkasen arkisto, Matti Pakkasen hallussa. Pakkanen 1998, 237–238.

tietään kohti Helsinkiä. 14. päivänä huhtikuuta saksalaiset marssivat puhdistetun Helsingin kaduilla voitonparaattiaan.⁴¹⁹

Yleiset asevelvollisuuskutsunnat olivat punaisten viimeinen keino saada rivinsä kasaan. Helsingin valtauksen jälkeen punaiset suorittivat Urjalassa kutsunnat, joihin kaikkien pitäjän 18–60-vuotiaiden miesten – poliittiseen kantaan katsomatta – oli osallistuttava. Kirkkoherra Hjalmar Hildén istui Huhdin reservikomppaniassa kolme päivää kirjoittamassa ylös pakko-otettuja urjalalaisia. Hildénin kertomuksen mukaan suurin osa oli haluttomia osallistumaan kaartiin, ja osa tekeytyikin sairaaksi välttääkseen värväyksen.⁴²⁰

Pakko-otossa värvättiin useita honkolalaisia torppareita mukaan. Osa heistä oli kantanut asetta sodan alussa, mutta vetäytynyt sittemmin kotioloihinsa. Sodan alussa muutaman päivän vahdissa ollut Kalle Nikander komennettiin kускаamaan hevosellaan elintarvikekuormia punakaartilaisten paetessa. Nikander vangittiin tältä reissulta Lahden edustalta toukokuun ensimmäisenä päivänä.⁴²¹ Otto Laurila ajoi myös erilaisia kuormia pakko-oton jälkeen viisi päivää, minkä jälkeen pääsi kuitenkin kotiin.⁴²² Aleksius Näppinen sen sijaan väitti kuulusteluissa joutuneensa punakaartiin vasta pakko-otossa: hänet uhattiin ampua, ellei hän liity. Hän ajoi kutsuntojen jälkeen asekuormia Punkalaitumelle, minkä jälkeen hänet lähetettiin kuormastomiehenä Hämeenlinnaan. Näppinen pidätettiin toukokuun toisena päivänä Hollolassa.⁴²³ Näppinen tosin ei puhunut totta punakaartiin liittymisensä päivämäärästä, sillä hänen nimensä löytyy Honkolan punakaartin palkkalistoilta jo sodan alkupäiviltä.⁴²⁴

Joitakin piiloutui välttääkseen punakaartiin joutumisen. Metsiin ja rakennusten vinteilte piiloutuivat etenkin sellaiset, jotka eivät aatteensa puolesta halunneet osallistua vallankumoukseen millään muotoa. Kanniston mukaan Urjalassa piiloon menivät lohkotilalliset ja talolliset – nämä tosin saattoivat piileskellä jo ennen pakko-ottoa. Erään urjalalaisen muistin mukaan samalla kylällä oli selvä ero lohkotilallisten ja torpparien sotaan osallistumisen välillä: itsenäistyneistä entisistä

⁴¹⁹ Hoppu 2009, 200, 208, 213.

⁴²⁰ Kirkkoherra Hj. Hildénin kertomus vapaussodasta, Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala F 121–13, Vapaussodan historiakomitea 1913–1922, Vapaussodan arkisto, KA, Sörnäisten toimipiste.

⁴²¹ Akti nro 13095, Kalle August Nikander, VRYO, KA.

⁴²² Akti nro 23002, Otto Hjalmar Laurila, VRYO, KA.

⁴²³ Akti nro 6874, Aleksius Näppinen, VRYO, KA.

⁴²⁴ Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.1918–6.2.1918, Aå:462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA.

torppareista kukaan ei liittynyt punakaartiin. Kutsuntojen boikotoiminen katsottiin automaattisesti ”lahtarikaartin” kannattamiseksi ja poisjääjää uhattiin ampumisella.⁴²⁵

5.2 Sodan hinta

5.2.1 Torpparit valkoisen terrorin kohteena

Huhtikuun loppupuolella vetäytyvien punakaartilaiden perässä kulkeva pakolaisjono ehti Urjalaan asti. Pakolaiset yöpyivät kirkkoherran mukaan muun muassa Urjalan kirkossa. Kun valkoiset valtasivat etelärintamalla Riihimäen, pelko saarroksiin joutumisesta pakotti punaiset jättämään Urjalan taakseen 24. päivänä huhtikuuta. Lukuisia urjalalaisia punaisia liittyi pakolaisjonon jatkoksi: jonon mukana astelivat muun muassa torpparit Nikander ja Näppinen hevosineen hitaasti kohti itää. Punakaartilaiset perääntyivät polttaen samalla joitakin kyliä, surmaten vankeja ja ryöstellen elintarpeita pakomatalle.⁴²⁶ Kaikki punakaartilaiset eivät kuitenkaan lähteneet pakolaisten mukana: Todennäköisesti suurin osa honkolalaisista punaisista torppareista katsoi olleensa sodassa mitätön tekijä, ettei mitään syytä pakomatkaan ollut. Matti Suonpää, Oskar Niemi, Juho Palonen ja Otto Laurila jäivät kotiin punapakolaisten mentyä.⁴²⁷ Perhe ja pienet lapset pidättivät kotona ainakin Laurilaa ja Niemeä. Lisäksi torpan työt ja eläimet estivät torppareita jättämästä pitäjää taakseen.

Punaisten mentyä Urjalaan astelivat valkoisen armeijan joukot Porin suunnalta. Urjalan suojeluskunta herätettiin henkiin saman tien: vuonna 1918 Urjalan suojeluskuntaan liittyi 322 henkilöä.⁴²⁸ Liittyneiden joukossa ei ollut torppareita, vaikka suojeluskuntaan värvättiin ja pakotettiinkin heti. Erään honkolalaisen mukaan piti pysyä todella kovana välttääkseen suojeluskuntaan liittymisen.⁴²⁹ Paikallinen suojeluskunta sekä paikalla olleet sotajoukot joutuivat Toijalaan perustetun sotilashallinnon alaisuuteen. Sotilashallinto määräsi suojeluskunnat etsimään, vangitsemaan ja esikuulustelemaan kaikki punakaartilaiset tai punaisia tukeneet paikkakuntalaiset. Urjalan suojeluskunta laatikin pitkän listan Urjalan pahimmista kapinallisista. Listasta huokuu suuri

⁴²⁵ Ojala, Sulho, 1918:22, 1965, SKS KRA; Vuohenoja, Emil, 1918:52, 1966, SKS KRA; Kannisto 1976, 75–76.

⁴²⁶ Kirkkoherra Hj. Hildénin kertomus vapaussodasta, Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala, f 121–13, Vapaussodan historian komitea, Vapaussodan aineisto, KA Sörnäisten toimipiste; Arajärvi 1975, 308–311; Nummela 2006, 36–37; Hoppu 2009, 208.

⁴²⁷ Aktit nro 18498, Oskar Heikinpoika Niemi, 118/76, Matti Suonpää, 5/80, Juho Kustaa Palonen, 23002, Otto Hjalmar Laurila, VRO ja VRYO, KA.

⁴²⁸ Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, Urjala, f 121–13, Vapaussodan historian komitea, Vapaussodan aineisto, KA Sörnäisten toimipiste.

⁴²⁹ Mäkinen Kyllikki, 1918:17, 1966, SKS KRA.

katkeruus ja kauna kapinallisia kohtaan: siinä vaaditaan useille urjalalaisille ”kaikkein ankarinta rangaistusta”.⁴³⁰

Kiireisimpiä puhdistuksia varten Urjalaan perustettiin kenttätuomioistuin, joka jakoi kuolemantuomioita jo muutama päivä valkoisten valtauksen jälkeen. Tuomioista päätettiin nopeiden kuulustelujen jälkeen: Ennen huhtikuun loppua teloitettiin Urjalassa 16 ihmistä, ja toukokuun alussa 33 kapinallista lisää.⁴³¹ Marko Tikan mukaan nopeat tuomiot olivat osa valkoisten sodankäyntiä ja kapinan kukistamista. Ei riittänyt, että pahimmat rikolliset vangitaan, heidät täytyi myös eliminoida.⁴³²

Valkoiset pitivät punakaartin johtajia pahimpina rikollisina. Myös kunnallinen eliitti, eli punaiset virkamiehet, olivat rankaisulistalla ensimmäisenä: mitä keskeisempi asema punaisessa virkakoneistossa henkilöllä oli, sitä kovemman rangaistuksen hän sai osakseen. Esimerkiksi järjestyspäälliköistä ammuttiin tai tuomittiin kuolemaan joka toinen ja kunnanvaltuutetuista joka neljäs.⁴³³ Honkolalaiset luottamusmiehet kärsivät kovia rangaistuksia. Punaisten lähdettyä koteihinsa jääneet kunnanvaltuutettu Kaarlo Saxman ja järjestys- ja punapäällikkö Vihtori Kajoo ammuttiin ensimmäisten joukossa huhtikuun lopussa ja toukokuun alussa.⁴³⁴ Erland Salmi ja Aapo Pärnänen sen sijaan huhujen mukaan onnistuivat pakenemaan. Salmi sitoi käsivarteensa valkoisen nauhan ja piilotteli kuukausia Hämeenlinnassa, kunnes joku urjalalainen isäntä huomasi hänet. Salmi istui vankilassa pari vuotta, kunnes hänet armahdettiin.⁴³⁵ Juho Palonen vangittiin ensimmäisten joukossa toukokuun 6. päivänä, mutta hän pääsi valtionrikosoikeudesta suhteellisen pienellä rangaistuksella.⁴³⁶

Kun pahimmat tekijät oli eliminoitu ja vangittu, alettiin metsästä rivipunakaartilaisia. Niemi, Laurila ja Suonpää saivat jännittää vangitsemista kotonaan kesäkuun puoliväliin saakka. Loput Honkolan punakaartissa ja työväenyhdistyksessä mukana olleista torppareista saivat jäädä

⁴³⁰ Tikka 2006, 91–93; Luettelo pahimmista Urjalan vapaaehtoisista punakaartilaisista, Aå:462, Urjala n. 22, VSA, KA.

⁴³¹ Tukkinen 2002, 5–6.

⁴³² Tikka 2006, 136–137.

⁴³³ Piilonen 1982, 339–342.

⁴³⁴ Tukkinen 2002, 7, 9; Kuoleman kentiltä 1924, 221, 228; *Suomen sotasurmat 1914–1922*, Urjala.

<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main>.

⁴³⁵ Lauri Mäkinen, kerätty 1962–1964, CXXIV (124), 1846, Työväen arkisto; Suvanto, Otto, 1918:33, 1966 ja Mäkinen, Kyllikki, 1918:17, 1966, SKS KRA. Erland Salmesta on todennäköisesti kuulustelupöytäkirjoja valtionrikosoikeudessa.

⁴³⁶ Akti nro 5/80, Juho Kustaa Palonen, VRO, KA.

koteihinsa.⁴³⁷ Heitä saatettiin toki kuulustella, ja kenties pitää muutaman päivän vangittuna, mutta vankileireiltä ja tuomioilta säästy suurin osa Honkolan punaisista torppareista.

Pappilan Korpikaivon torppari Johannes Korpikaivo sen sijaan onnistui piiloutumaan ja siten välttämään sodan seuraukset. Korpikaivo lähti Urjalasta muiden mukana ennen kuin valkoiset valtasivat pitäjän. Kylmäkoskella hän kuitenkin erkaantui pakolaisryhmästä ja piilotteli ilmeisesti kotitalonsa luona metsissä pari vuotta.⁴³⁸ Urjalan suojeluskunnan laatimassa pahimpien punakaartilaiden listassa Juho Korpikaivoa Pappilasta syytettiin Tyrvään murhapolttajaksi ja murhaajaksi. Eräs urjalalainen punakaartilainen kertoi Korpikaivon olleen kuljettamassa tuomari Furuohjelmia Toijalaan.⁴³⁹ Sittemmin Korpikaivo saatiin kiinni ja vangittiin. Hän kärsi parin vuoden vankilatuomion ja kansalaisluottamuksen menetyksen, kuten muutkin punakaartilaiset. Korpikaivon Vihtori-isä oli kuollut vuonna 1914, minkä jälkeen torpan renki ja Vihtorin vaimo, Ida, hoitivat torppaa. Hannes oli perheen ainoa poika, ja hän otti tilan vastuulleen.⁴⁴⁰

5.2.2 Valtionpetturit vankileireillä ja oikeudessa

Samaan aikaan, kun Hannes Korpikaivo haeskeli itselleen Honkolan metsistä piilopirttiä, vangitut honkolalaiset torpparit vietiin vankileireille Tammissaareen, Tampereelle, Lappeenrantaan ja Hämeenlinnaan. Vaikka oma henki säästy, henkinen ja fyysinen kokemus vankileirillä syöpyi epäilemättä jokaisen siellä viruneen mieleen. Vankileireillä alkuvaiheessa tehdyt nopeat kuolemantuomiot ja ampumiset romuttivat henkistä kanttia. Toisaalta sodassa koettu murskahäviö, karnevaalin loppuminen ja tulevaisuuden haaveiden romuttuminen vetivät vangittujen torpparien mielentilat alas. Palosella ja Nikanderilla työväenyhdistyksen johdon vastuu tapahtuneesta saattoi painaa raskaana harteita. Ruumiillisella puolella rankinta oli surkea ruoka ja lierien ahtaat ja epähygieeniset olot. Puutteellinen ravinto altisti vankeja sairauksille, joita vankileirien otollisissa oloissa etenkin loppukesästä riehui.⁴⁴¹

Vankileireistä muodostui sisällissodan todellinen väestökatastrofi. Sodan päätyttyä leireille oli suljettu runsaat 80 000 vankia, jotka kaikki täytyi kuulustella ja tuomita. Valtionrikosoikeudet

⁴³⁷ Aktit nro 18498, Oskar Heikinpoika Niemi, 118/76, Matti Suonpää, 5/80, Juho Kustaa Palonen, 23002, Otto Hjalmar Laurila, VRO ja VRYO, KA.

⁴³⁸ Haastattelu 6, Hannes Korpikaivo, Itsenäisten torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Tukkinen 2002, 34. Laura Korpikaivo-Tamminen ei mainitse sodasta ja veljensä sodanjälkeisestä piilottelusta mitään muistelmateoksessaan *Kuvia elämäni kankaassa* (1987). *Suomen sotaturmat 1914–1922* -tietokannan mukaan Johannes Korpikaivo katosi vuonna 1918.

⁴³⁹ Luettelo pahimmista Urjalan vapaaehtoisista punakaartilaisista, Aå:462, Urjala n.22, VSA, KA; Tukkinen 2002, 34.

⁴⁴⁰ Haastattelu 6, Hannes Korpikaivo, Itsenäisten torppien kehitys 1919–1939, Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta, KA; Korpikaivo-Tamminen 1987, 38–40.

⁴⁴¹ Tikka 2006, 164, 166–170; Suodenjoki 2009b, 343.

aloittivat kuulustelut kesäkuun lopulla, ja samaan aikaan hyväksyttiin laki ehdonalaisesta tuomiosta, jota sai soveltaa kolmen vuoden vankeusrangaistuksiin asti. Tuomioita yritettiin lukea nopeasti, ja vankien määrä vähenikin niin, että elokuun alussa niitä oli alle puolet alkuperäisestä. Silti lähes puolet kaikista sisällissodan uhreista menehtyi vankileireillä nälkään tai sairauksiin, uhreja kertyi koko vankileirilaitoksen aikana 13 446. Suurinta kuolleisuus oli heinäkuussa, jolloin yhteensä 5000 vankia menehtyi.⁴⁴² Suomen vankileirikatastrofi oli paitsi erehdysten, virheiden ja katkeruuden, myös huonon sattuman summa. Ensimmäisen maailmansodan viimeisten vuosien kaoksessa Eurooppaan levisi useita hankalia infektioitauteja. Etenkin maailmanlaajuinen influensa, espanjantauti, sekä toisintokuume ja isorokko jälkitauteineen aiheuttivat Pentti Mäkelän mukaan vuosina 1917–1920 ympäri maailman väestökatastrofin, joka kuitenkin on historian saatossa hukkunut sodan muihin uhreihin. Esimerkiksi Venäjällä kuoli tänä aikana luultavasti viisi miljoonaa ihmistä näihin harvinaisen ärhäköihin epidemioihin.⁴⁴³

Vasta kesäkuun puolivälistä vangeille alettiin tehdä järjestelmällisesti lääkärintarkastus, ja heitä pidettiin kaksi viikkoa karanteenissa ennen leiriltä lähtöä. Silti varsinkin suurilla vankileireillä, kuten Tammisaarella ja Hämeenlinnassa, aliravitsemus ja väenpaljous kaatoivat väkeä viimeiselle levolle.⁴⁴⁴ Honkolalaisista torppareista Juho Palonen ja Matti Suonpää olivat vangittuina Tammisaarella, mutta he säilyivät terveinä. Kalle Nikander sairasti Lappeenrannan vankileirillä isorokon, josta hän kuitenkin toipui. Oskar Niemi valitti ”sisällistä kipua”, jota vankileirin kuulustelija pelkäsi tarttuvaksi taudiksi. Niemen sisäinen kipu saattoi tosin olla psykosomaattinen oire, sillä vankileirikokemus, ikävä ja huoli kotioloista ja tulevaisuudesta olivat epäilemättä äärimmäisen rankka kokemus. Niemellä oli kotona kuusi lasta, joista nuorin oli viisivuotias. Aleksius Näppinen sairasti Hämeenlinnassa keuhkotautia, joka teki hänet erityisen alttiiksi infektioitaudeille. Hän kuitenkin säilyi hengissä, kuten toisetkin torpparit Honkolasta.⁴⁴⁵

Juho Palonen pääsi porukasta ensimmäisenä kotiin. 11. päivänä heinäkuuta hänet tuomittiin avunannosta valtionpetokseen kolmeksi vuodeksi kuritushuoneeseen ja viideksi vuodeksi menettämään kansalaisluottamuksensa. Hän pääsi leiriltä kotiin jo heinäkuussa, sillä

⁴⁴² Suodenjoki 2009b, 340–341, 347–348.

⁴⁴³ Mäkelä 2007, 9–10.

⁴⁴⁴ Suodenjoki 2009b, 348–350.

⁴⁴⁵ Aktit nro 18498, Oskar Heikinpoika Niemi, 118/76, Matti Suonpää, 5/80, Juho Kustaa Palonen, 23002, Otto Hjalmar Laurila, 13095, Kalle August Nikander, 6874, Aleksius Näppinen, VRO ja VRYO, KA.

vankeusrangaistus oli tarkoitus kärsiä vasta viiden vuoden kuluttua. Palonen selvisi lähes pienimmällä rangaistuksella, minkä valtionrikosoikeus sääti.⁴⁴⁶

Urjalan suojeluskunnan lausunto Palosesta oli maltillinen, mikä epäilemättä vaikutti valtionrikosoikeuden säätämään lievään tuomioon. Häntä ei haukuta ”kiihoittajaksi” tai ”paikkakunnan kauhuksi”, kuten monia muita johtohahmoja, vaan tyydytään mainitsemaan vain ”oikeus ratkaiskoon”. Vaikka Palosta ei pidetä kiihoittajana, tutkimuksessa saadun kuvan perusteella hän silti oli eräänlainen agitaattori ja kiihottaja kylällä. Hänen pitkä uransa yhdistyksessä ja luottamustehtävät Urjalan punaisessa kunnanvaltuustossa eivät näytä vaikuttaneen hänen saamansa tuomion suuruuteen. Ehkä hänen rauhallinen, luonteva ja nöyrä olemuksensa vaikutti rangaistuksen lievyyteen. Hän myös saattoi olla pitäjän talollisten silmissä varteenotettava ja pidetty mies, vaikka puhuiakin työväenyhdistysten kokouksissa kuuluvasti luokkaerojen olemassaolosta, köyhälistön aseman epäoikeudenmukaisuuksista ja porvariston juonista. Palonen vaikuttaa olleen vastahankainen punakaartin suhteen. Hän saattoi julkisesti esiintyä työväen aseellista vallankumousta vastaan, kuten Linnan teoksessa Janne Kivivuori.⁴⁴⁷ Vallankumouksen vastustaminen varmasti luettiin jälkiselvittelyissä lieventäväksi asianhaaraksi, vaikka syytetty olisikin toiminut vallankumouksen organisaatiossa.

Samankokoisen rangaistuksen sai myös Matti Suonpää, joka tuomittiin avunannosta valtionpetokseen 14. päivänä elokuuta. Suonpää selvisi ”pienellä” rangaistuksella, vaikka Honkolan suojeluskunnan lausunnot hänestä eivät olleet mairittelevat: ”Ei sellaista miestä tarvita yhteiskunnassa, jonka aikomus on elää sovussa ja rauhassa”. Silti lausunnon allekirjoittaja, Urjalan suojeluskunnan päällikkö Armas Marttinen vakuutti vain kuukautta myöhemmin kirjeessään Matti Suonpään olevan kunnollinen ihminen.⁴⁴⁸

Loppukesästä 1918 Etelä-Suomessa kirjoitettiin valtavat määrät erilaisia puoltokirjeitä vankileirillä oleville. Osa kirjeiden kirjoittajista halusi aidosti auttaa alustalaistaan, työntekijäänsä, naapuriaan tai tuttavaansa. Jotkut taas säälivät ja toiset hakivat pelkästään hyötyä, sillä työntekijöistä oli todellinen pula. Vankileiriasia, ja siellä lojuvat tuhannet punaiset sairaat vangit, oli valkoisten silmissä hyvin vastenmielinen ja unohdettava asia. Ristiriitaa lisäsi se, että uhoavat, rehvakkaat ja

⁴⁴⁶ Akti nro 5/80, Juho Kustaa Palonen, VRO, KA.

⁴⁴⁷ Linna 1965b (1960), 170–175.

⁴⁴⁸ Akti nro 118/76, Matti Suonpää, VRO, KA.

määrätietoiset työläiset ja heidän suunnitelmansa uudenlaisesta yhteiskunnasta olivat vielä tuoreessa muistissa. Nyt nämä ihmiset ruikuttivat nälkiintyneenä ja anelivat armoa vankileirillä.⁴⁴⁹

Loput neljä torpparia anelivat virallisesti armoa. He valittivat valtionrikosylioikeuteen liian kovasta rangaistuksesta, ja vaativat eri syihin nojaten rangaistuksen lieventämistä tai ainakin sen muuttamista ehdolliseksi. Käsittelyt venyivät, sillä armoanomuksia tuli valtionrikosylioikeuden konttoriin valtavat määrät. Kaikkiaan 145 valtionrikosoikeudessa käsiteltiin 75 575 ihmisen syytteet. Näistä tuomion sai 67 788 henkilöä, joista osan asioita käsiteltiin vielä ylioikeudessa.⁴⁵⁰

Honkolan työväenyhdistyksen johtokuntaan kuuluneen Kalle Nikanderin syytteet olivat kovat. Valtionrikosoikeudessa häntä syytettiin ihmisten kiihottamisesta ja pakottamisesta ampumisen uhalla punakaartiin. Raskauttavaksi nähtiin myös pitkä ura työväenyhdistyksen johtokunnassa, sekä osallistuminen lakkoihin kesällä 1917. Nikanderia syytettiin elintarvikeryöstöistä, joita hän ei omien sanojensa mukaan ollut kuitenkaan tehnyt. Nikander myös kiisti kuuluneensa punakaartiin, sillä hän vain pakotettuna, yleisen painostuksen alla, joutui kaartiin ja vartiovuoroihin. Nikander tuomittiin kahdeksaksi vuodeksi ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja 12 vuodeksi menettämään kansalaisoikeutensa.⁴⁵¹

Nikanderin rangaistus oli ankara. Nikanderin kotopuolessa Ida-vaimo odotti miestään neljän pienen lapsen kanssa, joista nuorin oli vain kaksivuotias. Vaimo hoiti lehmät, mutta muut työt saattoivat jäädä huonolle hoidolle. Taksvärkkiä torpassa ei ollut, sillä vakavarainen Nikander oli jo vuosia maksanut torpanvuokransa rahalla. Nikander lähetti Lappeenrannan leiriltä elokuun lopussa armoanomuksen, jossa hän selitti omin sanoin osallisuutensa kapinaan ja kiisti pahimmat syytteet. Hän toivoi rangaistusta alennettavan ja muutettavan ehdonlaiseksi.⁴⁵²

Perheellisiä olivat myös Oskar Niemi ja Otto Laurila, joiden vankeusrangaistukset niin ikään määrättiin ehdottomiksi. Kehron suojeluskunnan esikunnan lausunnossa Niemeä kuvailaan kiivaaksi kiihottajaksi, mutta toisaalta tavalliseksi työmieheksi. Valtionrikosoikeuden kuulustelijan mukaan Niemi ei ollut ”täysin luotettava”. Todennäköisesti tämä vaikutelma vaikutti Niemen tuomioon, sillä kiihottamisen lisäksi häntä ei syytetty muusta kuin kapinaan osallistumisesta. Silti hän sai kolme vuotta ehdotonta vankeutta. Niemi vetosi armoanomuksessaan perhesyihin

⁴⁴⁹ Tikka 2006, 162–163, 165.

⁴⁵⁰ Rasila 1968, 30–31.

⁴⁵¹ Akti nro 13095, Kalle August Nikander, VRYO, KA.

⁴⁵² Akti nro 13095, Kalle August Nikander, VRYO, KA.

pyytäessään lievennystä rangaistukseen. Hän oli huolissaan vaimonsa ja pienten lastensa pärjäämisestä, sillä ilman häntä, ”torpan ainoa miestä”, perhe on vaarassa joutua kunnan hoitoon.⁴⁵³

Otto Laurila taas antoi valtionrikosoikeudelle luotettavan kuvan, vaikka Honkolan suojeluskunta väitti hänen olleen luonteeltaan häijy ja ilkeä. Laurilankin tuomioon vaikutti epäilemättä suojeluskunnan lausunto: hänet tuomittiin neljäksi vuodeksi ehdottomaan vankeuteen, vaikka mitään erityisiä syytteitä häntä kohtaan ei ollut esittä. Laurilan nuorin lapsi oli alle puolen vuoden ikäinen ja vaimon hätä miehen kotiinpaluun epävarmuudesta oli varmasti suuri. Armoanomukseen liitettiin joukko suosituksia, joita todennäköisesti Laurilan vaimo kävi kyselemässä. Kirkkoherra Hildén, eli Laurilan vuokranantaja, Emil Karo ja puuseppä Gustaf Ferdinand Berghäll menivät kirjeissään takuuseen Laurilan luotettavuudesta ja siitä, ettei tämä ole ”yltiöpää poliittisissa asioissa”. Laurila itse vetosi siihen, että hän oli punakaartilaisena passiivista laatua.⁴⁵⁴

Aleksius Näppisen tapausta käsiteltiin valtionrikosylioikeudessa kahteen kertaan. Näppinen tuomittiin 12 vuodeksi ehdottomaan rangaistukseen, sillä häntä pidettiin rähinöivänä huligaanina ja syytettiin 7 mustialalaisen opiskelijan vangitsemisesta. Opiskelijat ammuttiin myöhemmin kapinan aikana. Näppinen oli ilmeisesti rähinöinyt humalapäissään ennen sotaa Honkolan ja Kampparin kylillä.⁴⁵⁵

Honkolalaisten torpparien tuomiot olivat hyvin eri suuruisia ja näyttävät muodostuneen summittaisesti. Matti Suonpää, joka oli joukosta aktiivisin punakaartilainen ja suojeluskunnan silmissä ilkeä ja häijy, pääsi huomattavasti pienemmällä rangaistuksella kuin perheelliset Otto Laurila ja Oskar Niemi. Laurila ja Niemi olivat olleet punakaartin palveluksessa vain muutamia päiviä. Toinen antaa epäluotettavan kuvan, mutta mitään isompaa syytettä heitä vastaan ei ole esittä. Myös Palonen pääsi pienellä rangaistuksella, vaikka hänen syntilistansa oli moninkertainen Laurilaan ja Niemeen nähden. Säädettiinkö Tammisaaren vankileirillä, jossa Palonen ja Suonpää olivat vangittuina, pienempiä rangaistuksia kuin muualla?

Aleksius Näppisen ja Kalle Nikanderin rangaistukset olivat tuntuvasti kovempia kuin muiden. Heitä pidettiin ensimmäisen luokan rikollisina, jotka olivat täysin perillä vallankumouksen luonteesta ja

⁴⁵³ Akti nro 18498, Oskar Heikinpoika Niemi, VRYO, KA.

⁴⁵⁴ Akti nro 23002, Otto Hjalmar Laurila, VRYO, KA.

⁴⁵⁵ Akti nro 6874, Aleksius Näppinen, VRYO, KA.

tavoitteista. Molempien kohdalla esiintyy myös raskauttavia lausuntoja hulinoimisesta ja omavaltaisuuksista. Näppisen kohdalla nostetaan esille vuosien takainen rähinöinti Kampparin talossa Kampparin kulmalla. Ilmeisesti valtionrikosoikeuden edessä aavistuksenkaan väkivaltaan tai edes sen hyväksymiseen taipuvat saivat moninkertaisen tuomion.

Todennäköisesti konkreettisten rötösten jälkeen paikallisten suojeluskuntien lausunnot vaikuttivat syytettyjen tuomioihin eniten. Jokainen honkolalainen torppari joutui ensin paikallisen suojeluskunnan kuulusteltavaksi. Kuulustelutilanteesta syntyi paperi, jossa syytetyn henkilökohtaisesti tunneet välittävät oman mielipiteensä ja mielikuvansa valtionrikostuomioistuimelle. Suojeluskuntalaisten ja syytettyjen kahdenkeskiset suhteet saattoivat siis hyvinkin paljon vaikuttaa lausuntoon: jos suhteet olivat tulehtuneet tai syytetyllä oli muuten vain huono maine kylässä, kuulustelupöytäkirjan merkinnät eivät olleet imartelevia.

Honkolalaisista syytetyistä torppareista ainakaan Nikander ei ollut kovin suuressa huudossa kylän eliitin silmissä. Samoin Näppinen epämääräisine taustoineen ja kenties kiivaine luonteineen ei todennäköisesti ollut kovin pidetty mies. Matti Suonpää sen sijaan saattoi olla huomaamaton ja syrjään vetäytyvä, josta ei ollut ollut haittaa muutoin kuin sodan aikaisessa liian innokkaassa vartioinnissa.

Torpparien armoanomusten läpimenosta ei ole tässä tutkimuksessa yksityiskohtaista tietoa, mutta ainakin Laurila ja Niemi pääsivät ehdonalaiseen lokakuun 30. päivänä julistetun yleisen armahduksen perusteella. Valtionhoitaja Svinhufvud vapautti ehdonalaiseen kaikki tuomitut, joiden ehdoton rangaistus oli määrätty enintään neljäksi vuodeksi. Laurilan ja Niemen lisäksi vapauteen pääsi yhteensä noin 10 000 vankia. Seuraava armahdus tehtiin joulukuussa, kun vapauteen päästettiin enintään kuudeksi vuodeksi vankeuteen tuomitut. Samalla lievennettiin vielä vangittuna olleiden tuomioita. Nikanderin ja Näppisen kohtalo saattoi ratketa seuraavana kesänä, kun uusi valtionhoitaja Mannerheim armahti parituhatta vankia. Vuonna 1920 vangittuna oli edelleen noin 4000 henkeä, joista suurin osa armahdettiin seuraavaan kevääseen mennessä.⁴⁵⁶

Honkolalaiset torpparit selvisivät hengissä paitsi sodan jälkiselvittelyistä, myös vankileirien painajaisesta. Henkinen painajainen seurasi torppareita kotiin, sillä pelkästään fyysinen kunto oli surkea pitkän vankeuden, huonon ruuan, hygienian ja sairastelun vuoksi. Moni vankileirillä nälässä

⁴⁵⁶ Suodenjoki 2009b, 351–354.

ollut kuolikin kotiin päästyään. Torpparien selviämiseen saattoi vaikuttaa se, etteivät he olleet eläneet nälässä ja huonossa ravinnossa talvea ennen leirille joutumista, kuten monet köyhempien mökkien asukkaat. He olivat alun perin fyysisesti vahvempia ja paremmassa kunnossa.

5.3 Sisällissodan jäljet Honkolan torpissa

Urjalassa torppareita kuoli yhteensä kahdeksan ja muuta torppariväestöä vähintään 41.⁴⁵⁷ Kannisto on tehnyt Rasilan tutkimuksen kaltaisen vertailun Urjalan torppariväestön osallistumisesta sotaan kuolleiden perusteella. Hänen mukaansa sisällissotaan osallistujat ”eivät missään nimessä olleet torppareita, vaan torpissa asuneita taksvärkkäreitä”, jotka olivat torppien vävyjä ja poikia. Myös hänen tutkimuksensa perusteella kartanoiden torpparit osallistuivat ahkerammin sotaan kuin talonpoikaistalojen torpanvuokraajat. Kannisto kuitenkin myöntää, että pelkästään kuolleiden perusteella tehty tutkimus ei anna kokonaisvaltaista kuvaa torpparien osallistumisesta sotaan.⁴⁵⁸ Kannisto on silti varmasti oikeassa sen suhteen, että torppien pojat ja vävyt osallistuivat sotaan ahkerammin kuin itse isäntätorpparit. Saivathan he punakaartissa palkkaa, jota kotitorpasta tuskin herui sodan aikana. Sitä paitsi he olivat nuoria, innokkaita ja usein perheettömiä ja siksi tarttuivat kenties luontevammin aseisiin.

Kuolinluvut eivät kuitenkaan kerro koko totuutta: Honkolassa ei kuollut ainuttakaan torpparia, ja silti heitä oli ainakin 10 % paikallisen punakaartin jäsenistöstä. Honkolan työväenyhdistyksen jäsenistä kuoli, kaatui tai katosi yhteensä 39. Vuoden 1918 lopussa vankilassa oli vielä kuusi jäsentä, joista kaksi oli torppareita. Työväenyhdistys *Voiman* vuoden 1918 vuosikertomuksen mukaan yhdistyksen jäsenistöstä 76, eli lähes kaikki jäsenkirjan omaavat, osallistuivat kapinaan. Vuosikertomuksen mukaan: ”Kulunut vuosi on ollut työväestölle kauheitten kärsimysten vuosi tapahtuneen kansalaissodan johdosta on kärsinyt yhdistystoiminta ja omaisuus on hävinnyt ja ollut rako vaarikassa.”⁴⁵⁹

Urjalalaisia punaisia kuoli sisällissodassa kaikkiaan 343. Näistä 60 ammuttiin (joista 37 Urjalassa), 47 kaatui rintamalla, 80 katosi ja 156 menehtyi vankileirillä.⁴⁶⁰ Asukaslukuun suhteutettuna Urjalassa menehtyi sisällissodan seurauksena todella paljon ihmisiä. Kuolonuhrien määrä selittyy

⁴⁵⁷ Suomen sotaturmat 1914–1922, Urjala. <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main>; Kannisto 1976, 66. Kanniston mukaan torppareita kuoli vain kaksi.

⁴⁵⁸ Kannisto 1976, 67, 75.

⁴⁵⁹ Toimintakertomus 1918, Urjalan Honkolan ty Voiman arkisto, KansA.

⁴⁶⁰ Tukkinen 2002, 6. Tauno Tukkinen on selvittänyt Urjalan punaisten henkilötappioita seurakuntien rippikirjojen, terroritilastojen ja Kuoleman kentiltä -teoksen perusteella.

osin sillä, että paikallisia punaisia oli suuret määrät vangittuina muun muassa Hämeenlinnan ja Tammisaaren vankileireillä, joissa tautiepidemiat olivat erityisen pahoja.⁴⁶¹

Sota kosketti henkilökohtaisesti jokaista honkolalaista jollakin tavoin. Etenkin kartanossa punainen terrori koettiin varsin omakohtaisesti, kun kartanon isäntä ja isännän veli ammuttiin. Monista torpista kuoli poika tai tytär, sukulaisia ja naapureita menehtyi. Honkolassa pojan menetti muun muassa torppari Juha Silonen, joka itsekin oli punakaartissa. Silosen perheestä kuoli neljä lasta alle neljän vuoden vanhana juuri ennen sotaa, todennäköisesti tauteihin.⁴⁶² Poikia menettivät myös Noeskosken, Marjamäen ja Pohjasten torpat.⁴⁶³ Vielä useampi koki suojeluskuntalaisten kuulustelut ja painostukset sekä vankileirien painajaiset sodan jälkeen. Koko maassa tuhansia punaisten lapsia jäi orvoiksi ja tuhansia naisia leskiksi. Koska nämä olivat kuuluneet kapinallisiin, heidän asioitaan hoidettiin köyhäinhoidon kautta. Köyhä kansa asetettiin takaisin ruotuunsa ja vallankumoukseen liittyneet unelmat paremmasta ja oikeudenmukaisemmasta elämästä haudattiin.⁴⁶⁴ Katkeruus ja epäluulo tuntuivat paikallisella tasolla erityisen selvästi: erään muistelijan mukaan asessoriska Sigrid Furuhejm ei enää luovuttanut kartanosta ilmaista sikaa muonamiesten ruokapöytiin, kuten ennen sotaa oli ollut tapana. Työväentalo jouduttiin siirtämään pois kartanon mailta, ja ilmassa oli ”kyräilyä, salattua ja julkista vihaa”.⁴⁶⁵

⁴⁶¹ Vrt. Suodenjoki 2009b, 348–350.

⁴⁶² Honkolan punakaartin palkkauslistat 27.1.1918–6.2.1918, Aå:462, Tuusula-Uusikirkko (Urjala), VSA, KA; Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Suomen sotaurmat 1914–1922, Urjala.

<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main>; Kuolleiden luettelo, Urjalan Sanomat 10.8.1918.

⁴⁶³ Honkolan kylän rippikirjat 1910–1920, Urjalan kirkonarkisto; Suomen sotaurmat 1914–1922, Urjala.

<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main>. Kuolleiden luettelo, Urjalan Sanomat 10.8.1918.

⁴⁶⁴ Peltonen 1996, 204–207.

⁴⁶⁵ Mäkinen Kyllikki, 1918:17, 1966, SKS KRA.

6. Päätelmät

Honkolan kylässä työväenliikkeellä näyttää olleen merkittävä rooli paitsi torpparien mobilisoijana myös torpparien tietoisuuden herättäjänä. Honkolassakin torpparit olivat kokeneet oman asemansa vuokratilajelijänä kehnoksi varmasti jo 1800-luvun lopulta, mutta asemaan alistuttiin. Urjalan työväenyhdistys alkoi ajaa torpparien asiaa heti järjestäytymisensä jälkeen, ja vuonna 1906 perustettu Honkolan työväenyhdistys *Voima* jatkoi torpparien aktivoimista tiedottamalla torppariasiasta. On selvää, että yhdistyksen ja puolueen torppariohjelmien ja -osastot houkuttelivat torppareita mukaan.

Honkolassa torpparit lähtivätkin aktiivisesti työväenyhdistykseen toimintaan: yhdistyksen kokoonpanijoista heitä oli huomattava osa. Torpparien merkittävä rooli yhdistyksen alkuvuosina kertoo heidän roolistaan paikallisessa kyläyhteisössä: he olivat aikuisia, vakaasti eläviä miehiä, jotka otettiin naapurustossa ja koko kylässä vakavasti. Työväenyhdistyksessä hääreminen olisi saatettu nähdä ”höyrähtämisenä” ellei yhdistyksellä olisi ollut niin suuri suosio kylässä.

Honkolan torpparien aktiivisuus paikallisessa yhdistyksessä kielii yhteisön voimakkuudesta. Yhdistykseen organisoituivat ennen kaikkea Honkolan kartanon liepeillä asuneet pienten tilojen torpparit, jotka kotinsa läheisen sijainnin vuoksi olivat jokapäiväisessä yhteydessä kylän keskusta ja toisiinsa. Kartanon ympärille muodostunut tiivis kylä muodosti työväenyhdistyksen kantajoukon, josta torpparit eivät poikenneet. Vaikka tutkimuksessa paljastui kymmenkunta yhdistykseen kuulunutta torpparia, todellisuudessa heitä oli paljon enemmän. Todennäköisesti Honkolan keskustan torpista kuului yhdistykseen lähes poikkeuksetta. Voimakas kyläyhteisö syvensi kuilua sosialistien ja porvariain välillä, ja toisaalta se aiheutti voimakkaan paineen poliittisen kannan selkeään valintaan.

Kehron kylällä kyläyhteisön painetta sen sijaan ei esiinny: siellä torpparit jättäytyivät työväenyhdistyksen ulkopuolelle ja järjestäytyivät mieluummin talollisten rinnalle maamiesseuraan. Kehrolla sijaitsivat alueen suurimmat torpat. Siellä suurin osa torpista myytiin lohkotiloiksi 1910-luvun puolivälissä, mikä entisestään vieroksutti kylän torppareita muusta rahvaasta. Koko Urjalassa sosiaalidemokraatit kahmaisivat ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 70 prosenttia äänistä, joten monet Kehronkin torppareista varmasti silti äänesti punaista puoluetta. Oikeistolaisia siellä oli paljon enemmän kuin Honkolan kylällä; oikeistolaiset mielipiteet tosin hukkuvat lähteiden puutteisiin.

Tutkimuksessani juuri aktiivisesti työväenyhdistyksen toiminnassa pyörineet torpparit korostuivat; tähän mennessä he ovat uinuneet tilastojen marginaaleissa. Tässä tutkimuksessa taas passiiviset ja kokonaan ulkopuolelle jääneet torpparit häipyvät lähteiden marginaaliin. Heitä kuitenkin oli, mutta ei siinä määrin kuin Kanniston ja Rasilan tutkimukset ovat osoittaneet. Tutkimukseni mukaan poliittinen punaisuus ja myötämielisyys sisällissotaan näkyivät paljon muuallakin kuin sodassa kaatuneiden luetteloissa: ne näkyivät paitsi äänestyksessä myös siinä, keiden kanssa ihmiset olivat tekemisissä. Sosiaaliset suhteet todella vaikuttivat poliittiseen mielipiteeseen siinä määrin, että niitä voi Honkolan kylän tapauksessa arvella jopa torpan sijainnista.

Kylän pinnassa asuneiden torpparien, Juho Palosen ja Kalle Nikanderin, henkilökuvat kertovat paljon paitsi torpparin asemasta kylässä, myös torpparien suhtautumisesta torpparikysymykseen ja sisällissotaan. Palonen edusti ihanteellista sosialistia: hän oli tiedostava, älykäs, maltillinen ja vakuuttava. Hän oli käytökseltään rauhallinen, hänet otettiin tosissaan sekä kylän taloissa että mökeissä. Todennäköisesti Palonen puhui muille torppareille maanvuokraajan aseman kurjuudesta ja herätti näissä toivoa saada asemaansa parannusta työväenyhdistyksen kautta. Hän ei tehnyt itsestään numeroa, vaan ahkerasti puursi työväenyhdistyksen tehtävissä vuodesta toiseen. Yhdistyksen laimeina vuosina Palonen ilmeisesti oli yksi heistä, jotka pitivät yhdistystä pystyssä. Sisällissodan aseistautumiseen Palonen saattoi suhtautua epäillen, joskin hän sittemmin yhdistyksen johtajaroolinsa vuoksi hoiti useita tärkeitä tehtäviä vallankumousorganisaatiossa. Hän vastusti aseita ja uskoi diplomatian ja parlamentaarisuuden voittoon.

Kalle Nikanderkin muistetaan ihannesosialistina. Hän edisti sosialismin aatetta eri tavalla kuin Palonen: hänkin kulki torpissa ja tölleissä puhumassa ja levittämässä työväenlehtiä. Hänen puheensa olivat kuitenkin provosoivampia, sillä hän jakoi kyläläisten mielipiteitä. Taloissa hänestä ei pidetty, torpissa hänen jutustelujaan kuunneltiin tarkalla korvalla. Sisällissodan alla Nikander oli mukana perustamassa punakaartia, ja myöhemmin hänen väitettiin pakottaneen sodan aikana ihmisiä liittymään kaartiin. Nikander uskoi työväen vallankumouksen toteutuvan vain aseistautumisen kautta.

Honkolan kylällä luokkaerot olivat harvinaisen näkyvät kartanon hallitessa aluetta totalitaarisella otteella. Vaikka alueella torpparikysymys ei kärjistynyt samalla tavalla kuin esimerkiksi Väinö Linnan romaanissa, torpparien kokemus omasta kurjuudestaan oli tuntuva. Lakipykäläen hieromisella eduskunnassa ja valiokunnassa ei ollut torppareille paikallisella tasolla mitään

merkitystä: alistussuhde, joka työväenyhdistyksen propagandan tähden tiedostettiin kirkkaasti, oli ja pysyi niin kauan kuin torpparilaitos oli olemassa. Torpparit olivat odottaneet maiden jakoa jo 1800-luvun puolivälistä. Kun puolueet alkoivat puhua torpparikysymyksen ratkaisusta, torpparien ehdotus tilanteen ratkaisuun oli itsestään selvä: maat piti saada ostaa omaksi. Torpparilain ja oikeuden toteutumisen varmistaminen oli epäilemättä monen honkolalaisen torpparin motiivi tarttua aseeseen helmikuun lopussa 1918.

Tutkimukseni mukaan kansanomaisen historia on paljon lähempänä alueen todellisia historian tapahtumia kuin julkisen historian välittämä kuva. Tutkimuksen valossa ei ole ihme, että Väinö Linna koki roolinsa ihmisten historian palauttajana niin voimakkaasti 1960-luvulla. Linna todella kuvaa oman synnyinkylänsä historiaa teoksessaan *Täällä Pohjantähden alla*, ja samankaltainen kokemus välittyy muistitiedosta, jota olen yrittänyt runsaalla kädellä käyttää. Alueen torpparien kaksijakoista suhtautumista torpparikysymykseen ja sisällissotaan Linna kuvaa erinomaisen hyvin Koskelan Jussin ja Koskelan Akselin suhteella. Jussi edustaa paikallisen yhteisön ja yhteisöllisyyden kiistäjää, joita kylällä varmasti oli. Osa kiisti yhteisöllisyyden näkyvästi esimerkiksi tutkimuksessa esiintyneen Vihtori Virran tapaan, osa hiljaisemmin vetäytymällä omiin oloihinsa. Vetäytyjien joukossa olivat Honkolan kylällä ennen kaikkea talonpoikaistilojen torpparit, joiden henkilökohtainen suhde isäntäänsä saattoi lisätä pelkoa ja lojaaliutta tätä kohtaan. Akseli taas edustaa aatteiltaan todennäköisesti suurempaa joukkoa, mutta toimintavaltaan hän oli silti kylällä marginaalissa. Akselin kaltaisia aktiiveja kylällä olivat ainakin Kalle Nikander ja Matti Suonpää. Juho Palosen henkilöä vertaisin mieluummin Janne Kivivuoreen.

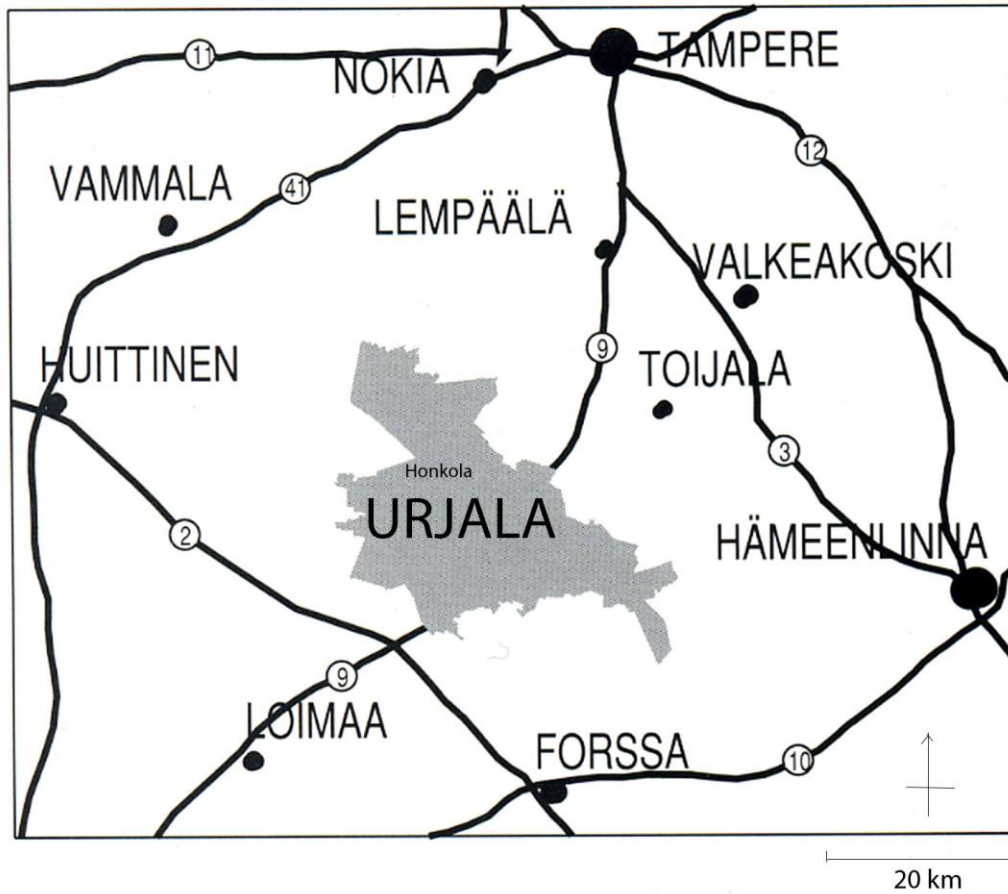
Suuri osa punakaartissa olleista alueen torppareista väittivät tulleen punakaartiin painostettuna. Tässä näkyy yhteisön voima: yksilön valinta kapinaan osallistumisen suhteen oli todennäköisesti tehty jo kauan sitten, kun ruodittiin oma paikka porvarien ja sosialistien välillä. Mitkä mahdollisuudet työväenyhdistyksessä jollain tavoin mukana olleella torpparilla olisi edes ollut passiivisuuteen sodan aikana? Painostuksesta mukaan tulleet torpparit eivät ehkä uskoneet vallankumoukseen. Aavistelivatko he sodan lopputulosta? Meidän näkökulmastamme on helppo sanoa, että aseisiin tarttumisesta seuraa yleensä suuria ongelmia, mutta 1900-luvun alun torpparit eivät sitä ehkä ajatelleet. Monet sen sijaan ajattelivat kuten Koskelan Akseli: tartutaan aseisiin vain tämän kerran, otetaan valta työläisille, tehdään yhteiskunnasta oikeudenmukainen ja hyvä, jonka jälkeen kaikki aseet hävitetään.

Honkolan kylän historia on oman alueensa historiaa, johon vaikuttivat kylän historia, ihmiset ja alueen sijainti. Tästä ei voi tehdä, eikä ole tarkoituskaan tehdä, yleistystä koko Suomen osalta, mutta esimerkiksi Hämeen, Satakunnan ja Uudenmaan vastaavilla kartanoalueilla tilanne saattoi olla Honkolan kaltainen. Nuutajärven tapahtumat näyttävät tutkimuksessa tehdyn hyvin suppean tarkastelun perusteella olleen hyvin samankaltaiset kuin Honkolassa.

Mikrohistorian idea ei kuitenkaan ole yleistyksissä, vaan ihmisissä ja rakenteissa, joita pieni mittakaava nostaa esille. Honkolan kylän tasolla olen päässyt ennen kaikkea kiinni syihin, jotka torpparien kokemuksiin ja toimintaan vaikuttivat. Syistä voimakkaimmin esiin nousivat vuokrasuhteeseen kuulunut riippuvuus ja alistus sekä voimakas kyläyhteisö ja yhteisöllisyys, jotka Honkolassa pääsivät syntymään kartanon lähellä sijainneiden samansuuruisten torppien kesken. Silti monet asiat jäävät tässäkin tutkimuksessa avoimiksi. Mikä oli käytännössä, yksittäisten torpparien valinnan tasolla, punakaartin, aseiden, vallankumouksen ja työväenyhdistyksen suhde? Kuka uskoi vallankumoukseen, mutta ei halunnut tarttua aseeseen? Kuka lopetti kapinoimisen heti, kun laki torpan omistamisesta annettiin?

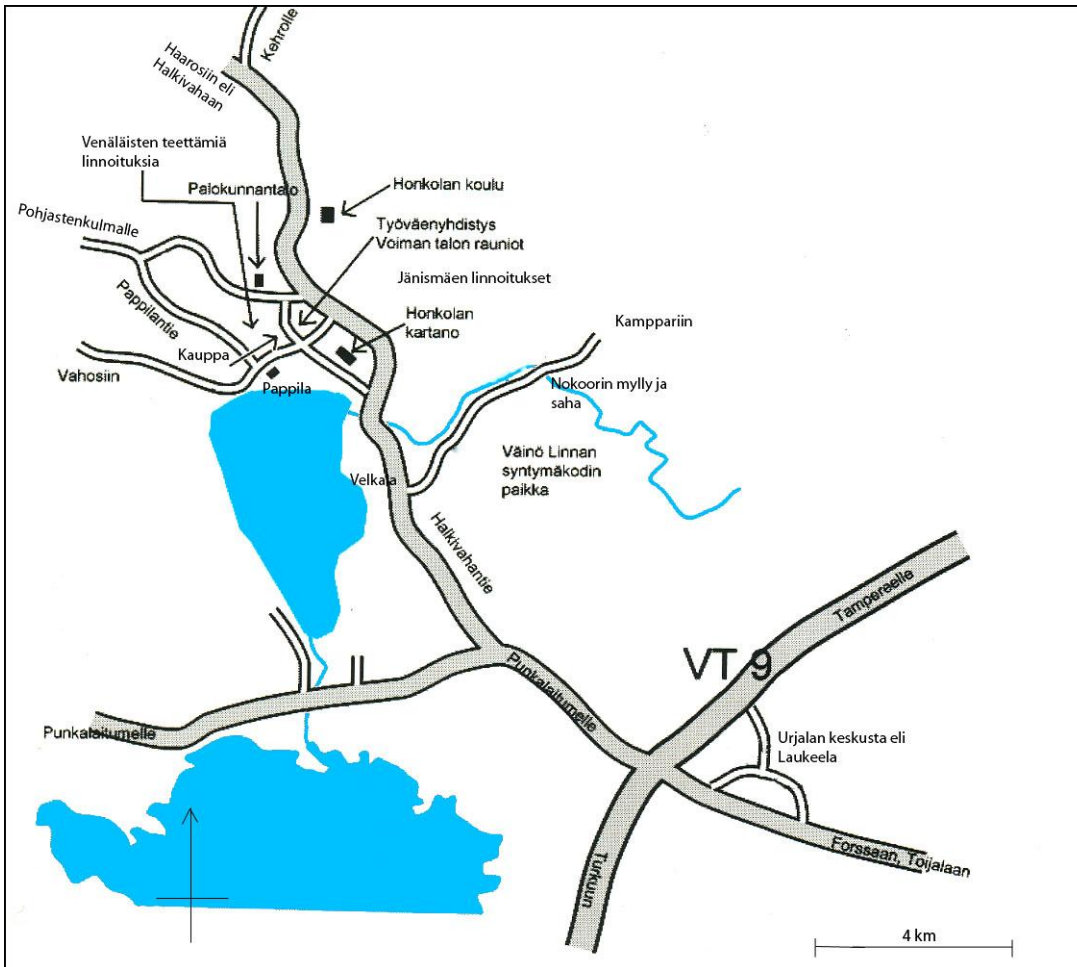
Liitteet

Liite 1. Kartta Urjalan sijainnista

Lähde: Urjalan osoitekartta 1992

Liite 2. Honkolan sijainti Urjalassa, ja merkittävimmät paikat Honkolassa

Lähde: Pekka Kurikan kartta Väinö Linnan reitistä.

LÄHDELUETTELO

I PAINAMATTOMAT LÄHTEET

HÄMEEN MAAKUNTA-ARKISTO (HMA), Hämeenlinna

Hämeen läänin pitäjittäisten maanjako-oikeuksien arkisto

Kansio 37

Lainhuudatusten kortisto, Urjala 1810–1930

Mustialan maatalousoppilaitoksen arkisto

Taloudellinen tiedustelu Tammelassa ja Urjalassa 1912

Nuutajärven kartanon arkisto

Urjalan Maamiesten osuusliike

Urjalan Maamiesseuran arkisto

KANSALLISARKISTO (KA), Helsinki

Historiallisten seurojen muistitietotoimikunta

Itsenäistyneiden torppien kehitys 1919–1939

Maataloushallituksen arkisto

Maanviljelystiedustelut 1910 ja 1920.

Valtionrikosoikeuden syyttäjistön arkisto (VSA)

Työväenjärjestöjen asiakirjoja n. 799

Aå 462, Tuusula–Uusikirkko (Urjala)

Valtionrikosoikeuden (VRO) ja valtionrikosylioikeuden (VRYO) aktit

KANSALLISARKISTO (KA), Sörnäisten toimipiste, Helsinki

Vapaussodan arkisto, Vapaussodan historian komitea

Suojeluskuntien kertomukset kansalaissodasta, F 121–13 Urjala

KANSAN ARKISTO (KansA), Helsinki

Urjalan Honkolan Ty Voiman arkisto

Urjalan työväenyhdistyksen arkisto

SUOMEN KIRJALLISUUDEN SEURAN KANSANRUNOUSARKISTO (SKS KRA), Helsinki

Vuoden 1918 muistitietokokoelma

TYÖVÄEN ARKISTO, Helsinki

Urjalan työväenyhdistysten arkistot

Honkolan ty Voiman vuosikertomus v. 1907

Pienviljelijäin liitto

Kansio 5

K 13. Tilastollisia tietoja Suomen torpparioloista 1904

URJALAN KIRKONARKISTO, Urjala

Honkolan, Pappilan, Kampparin, Haarosten, Velkalan ja Vahosten kylien rippikirjat
1910–1920

URJALAN KUNNANARKISTO, Urjala

Urjalan taksoitus- ja ääniluettelo v. 1910

YKSITYISET AINEISTOT

Honkolan työväenyhdistys Voiman arkisto, Aarre Huhtalan hallussa

Honkolan ty Voiman ptk:t 1906–1914

Pakkasen arkisto, Matti Pakkasen hallussa

Kylmäkosken työväenyhdistyksen arkisto, Aarre Nummisen hallussa

Mellolan-Taipaleen työväenyhdistyksen ptk:t 1909–1916

Honkolan kyläyhdistyksen laatiman kartta Honkolan taloista ja torpista,

Kirsti Niemistön hallussa.

II PAINETUT LÄHTEET

Tilattoman väestön alakomitea, Tilastollinen tutkimus yhteiskunta-taloudellisista oloista Suomen
maalaiskunnissa v. 1901

Suomen virallinen tilasto (SVT)

III XXX Maanvuokratilasto 6

D 9-19Asutustilasto

XXI Köyhäinhuoitotilasto

XXIX Vaalitulasto 1

Hämeen Voima 1910

Työmies 1917

Urjalan Sanomat 1918

Helsingin Sanomat 17.10.2007 ja 18.10.2007

III SÄHKÖISET LÄHTEET JA ESITELMÄT

Suomen sotaurmat 1914–1922, Urjala.

<http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main>.

Luettu 20.3.2008 ja 26.4.2009

Rajala, Panu: Vapaussodan voittajat. Luento keväällä 2008 Tampereen yliopistolla pidetyssä *Sota ja Rauha 1918* -seminaarissa.

VI MUISTELMAT, HISTORIIKIT JA KAUNOKIRJALLISUUS

Aari, Julius 1962: Avoin kirje Väinö Linnalle. Omakustanne, Pori.

Furuhjelm, Annie 1932: Människor och öden. Söderström, Helsinki.

Furuhjelm, Helene: Muistelmat, säilytetään Honkolan kartanossa.

Korpikaivo-Tamminen, Laura 1987: Kuvioita elämäni kankaassa. Karisto Oy:n kirjapaino, Hämeenlinna.

Linna, Väinö 1965a: Täällä Pohjantähden alla 1. 17. painos, WSOY, Porvoo.

Linna, Väinö 1965b: Täällä Pohjantähden alla 2. 17. painos, WSOY, Porvoo.

Nummela, Jorma 2006: Selman tarina. Arkkiset

Oja, Aulis 1998: Urjalan talot ja isännät 1539–1870. Urjala-Seuran julkaisu 2, Urjala.

Pakkanen, Matti 1998: Kehron kylähistoria, TS-Print Oy, Toijala.

V TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alapuro, Risto 1980: Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan. *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. Toim. Tapani Valkonen et al. WSOY, Porvoo.

Alapuro, Risto 1990: Valta ja valtio – Miksi vallasta tuli ongelma 1900-luvun vaihteessa. *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Toim. Pertti Haapala. Vastapaino, Helsinki.

- Alapuro, Risto 1994: Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Hanki ja jää. Porvoo.
- Alapuro, Risto 2004: The Finnish Civil War, Politics, and Microhistory. *Between Sociology and History. Essays on Microhistory, Collective Action and Nation-building*. Edited by Anna-Maija Castren, Markku Lankila, Matti Peltonen. Studia Historica 70. Helsinki.
- Alapuro, Risto 2006: Eliitit, passiiviset ja ulkopuoliset työväenliikkeessä. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/2006, s.219–222.
- Anttila, Olavi 1986: Torpparista talolliseksi. Maanvuokrakysymys Kangasalla 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. *Yksilö ja yhteiskunnan muutos*.
- Arajärvi, Kirsti 1973: Urjalan historia I, Itsenäisen seurakunnan synnystä kunnalliselämän alkuun n. 1590–1860. Urjalan historiatoimikunta. Tampereen kirjapaino, Tampere.
- Arajärvi, Kirsti 1975: Urjalan historia II, Kunnalliselämän alkamisesta nykyaikaan. Urjalan historiatoimikunta. Tampereen kirjapaino, Tampere.
- Boström, H.J. 1927: Sankarien muisto. Suomen historian ja vapauden puolesta henkensä antaneiden elämäkertoja. Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja V. Kustannusosakeyhtiö Kirja, Helsinki.
- Burke, Peter 1991: History of Events and the Revival of Narrative. New Perspectives on Historical Writing. Edited by Peter Burke. Polity Press, Oxford.
- Davis, Natalie Zemon 1996: Sosiaalhistorian haasteet. Rahikainen, Marjatta (toim.). *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä*. SHS, Helsinki.
- Elomaa, Hanna 2001: Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Toim. Immonen, Kari & Leskelä, Maarit. SKS, Hämeenlinna.
- Ehrnrooth, Jari 1992: Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. SHS, Helsinki.
- Eskola, Antti 1980: ”Persoonallisuus ja yhteiskunnallinen muutos Väinö Linnan *Pohjantähti*-trilogiassa”. *Väinö Linna – toisen tasavallan kirjailija*. Toim. Yrjö Varpio. WSOY, Helsinki.
- Gebhard, Hannes 1923: Suuret maakysymyksemme: Maan hankinta tilattomalle väestölle, Torpparivapautus. WSOY, Porvoo.
- Ginzburg, Carlo 1996: Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Gaudeamus, Tampere.

- Gylling, Edvard 1909: Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsinvallan aikana. Kansantaloudellinen yhdistys, Helsinki.
- Haapala, Pertti 1995: Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920. Kleio ja nykypäivä, Helsinki.
- Haapala, Pertti 2001: ”Väinö Linnan historiasota.” *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2001.
- Haapala, Pertti 2009: Sota ja sen nimet. *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. WSOY, Helsinki.
- Haapala, Pertti & Hyrkkänen, Markku 1988: Suomen yhteiskunta, työväentutkimus ja -liike 1850–1918. *Työväentutkimus* 2. Työväenliikkeen kirjasto, Helsinki.
- Hako, Matti ym. 1967: Aatteet ja aseet. Suomen työväen henkinen perinne. Toim. Matti Hako, Heimo Huhtanen ja Matti Nieminen. Työväen muistitietotoimikunnan julkaisuja 2. Tammi, Helsinki.
- Heikkinen, Antero 1993: Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulmia menneisyyteen. Yliopistopaino, Helsinki.
- Heimo, Anne 2001: Vuoden 1918 muistin paikat Sammatissa. *Sananjalka*. Suomen Kielen Seuran Vuosikirja 43. Suomen Kielen Seura, Turku.
- Heimo, Anne 2007: ”Kuka saa tutkia historiaa?” Ennen ja nyt, Historian tietosanomat 11.9.2007. www.ennenjanyt.net/?p=6
- Hobsbawn, E. J. 1973: Revolutionaries: Contemporary essays. Waeidenfeld and Nicolsen, London.
- Hoppu, Tuomas 2009: Sisällissota (kirjasta koko luku II). *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. WSOY, Porvoo. s. 92–223.
- Hyrkkänen, Markku 2002: Aatehistorian mieli. Vastapaino, Tampere.
- Jutikkala, Eino 1958: Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty laitos. SKS, Helsinki.
- Jutikkala, Eino 1968: Torpparikysymys. *Suomen talous- ja sosiaal historian kehityslinjoja*. Toim. Eino Jutikkala. WSOY, Historiankorkeakoulu, Porvoo.
- Jutikkala, Eino 1969: Maalaisyhteiskunta siirtoväen tuloon saakka. Teoksessa *Hämeen historia IV, Noin vuodesta 1870 vuoteen 1945*. Hämeen Heimoliitto, Hämeenlinna.
- Kalela, Jorma 2000: Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki.

- Kalela, Jorma 2006: ”Muistitiedon näkökulma historiaan.” *Muistitieotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. SKS, Helsinki.
- Kannisto, Matti 1976 Urjalan torpparikysymys 1900-luvulla. Suomen historian laudaturtyö. Turun yliopisto, Turku.
- Katajala, Kimmo 2002: Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittinen kulttuuri Suomessa Ruotsin ajalla n. 1150–1800. SKS, Helsinki.
- Korkeamäki, Esko 1986: Työväen alkutaival Akaassa. Toijalan Työväenyhdistys ry., Hämeenlinna.
- Kortekangas, Paavo 1967: Kirkko murroksen vuosina 1899–1917. WSOY, Helsinki.
- Lagerborg-Stenius, Signe 1928: Hongola. *Herrgårdar i Finland. Andra bandet : Nyland II, Egentliga Finland*. Utgivet av Gabriel Nikander. Söderström et co., Helsinki.
- Levi, Giovanni 1993: On Microhistory. *New Perspectives on Historical Writing*. Edited by peter Burke. Oxford.
- Makkonen, Anna 2002: Karheita kertomuksia. Itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta. SKS, Helsinki.
- Manninen, Turo 1998: Suojeluskuntien synty ja sisällissodan alkaminen. *Raja railona – näkökulmia suojeluskuntiin*. Toim. Risto Alapuro. WSOY, Porvoo.
- Myllyniemi, Seppo 2007: Sodan monet kasvot. Sisällissota Hämeessä 1918. SKS, Helsinki.
- Mäkelä, Pentti 2007: Vuosien 1917–19 kulkutaudit, espanjantauti ja vankileirikatastrofi: historialliseenepidemiologinen näkökulma Suomen väestön korkeaan tautikuolleisuuteen. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Niemi, Juhani 2008: Kansakuvan muutos. *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa*. Toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Marko Tikka. TEOS, Jyväskylä.
- Orrman, Eljas 1994: Tilastolliset aineistot. *Suomen historian asiakirjalähteet*. Kansallisarkisto ja WSOY. Porvoo.
- Ollila, Anne 1996: Mitä mikrohistoria on? *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Toim. Katriina Mäkinen & Leena Rossi. Turun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja, Turku.
- Paavolainen, Jaakko 1967: Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. Punainen terrori. Tammi, Helsinki.

- Paavolainen, Jaakko 1980: Poliittinen väkivalta 1917–1918 Urjalassa ja Pohjantähti-trilogiassa. *Väinö Linna – toisen tasavallan kirjailija*. Toim. Yrjö Varpio. WSOY, Helsinki.
- Parikka, Raimo 1990: Malmin menetetty maine: työläisyhteisö ja vallankumous 1917. *Arki ja murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta*. Toim. Matti Peltonen. SHS, Jyväskylä.
- Parikka, Raimo 1997: ”Varo veli, topora yksin matkustaa.” *Rahvas, vastarinta ja politiikka. Työväestö ja kansakunta*. Toim. Raimo Parikka. Väki voimakas 10. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki. s. 99–171.
- Partanen, Anu 2001: Perintö kirjallisena. Väinö Linna ja *Pohjantähti*-trilogia urjalalaisesta näkökulmasta. Suomen kirjallisuuden pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Peltonen, Matti 1992: Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. SHS, Helsinki.
- Peltonen, Matti 1994: Epävarmuus ja viha. Torpparikysymyksen moraalitalous. Parikka, Raimo. *Työ ja työttömyys*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 7. Helsinki.
- Peltonen, Matti 1996: Carlo Ginzburg ja mikrohistorian ajatus. Johdanto Carlo Ginzburgin teoksessa *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus, Tampere.
- Peltonen, Matti 1999: Mikrohistoriasta. Gaudeamus, Tampere.
- Peltonen, Matti 2004: Torpparikysymys. Teoksessa *Suomen maatalouden historia II, Kasvun ja kriisin aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. SKS, Helsinki.
- Peltonen, Matti 2006a: Mikrohistorian lajit. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija. SKS, Helsinki.
- Peltonen, Matti 2006b: Lukkari Saxbergin rikos ja herännäispappilan etiikka. Mikrohistoriallinen tutkimus 1800-luvun puolivälin Keuruulta. Gaudeamus, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija 1996: Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. SKS, Helsinki.

- Peltonen, Ulla-Maija 2003: Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta. SKS, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija 2009: Sisällissodan muistaminen. *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. WSOY, Helsinki.
- Piilonen, Juhani 1982: Vallankumous kunnallishallinnossa. Punaisen Suomen historia 1918. Punakaartin historiakomitea, opetusministeriö. Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Portelli, Alessandro 2001: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija. SKS, Helsinki.
- Rasila, Viljo 1961: Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia 59. Kajaani.
- Rasila, Viljo 1968: Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Tammi, Helsinki.
- Rasila, Viljo 1970: Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia 81. SHS, Helsinki.
- Salkola, Marja-Leena 1985a: Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–18 ennen kansalaissotaa 1. Punaisen Suomen historia 1918. Opetusministeriö, Punakaartin historiakomitea. Helsinki.
- Salkola, Marja-Leena 1985b: Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–18 ennen kansalaissotaa 2. Punaisen Suomen historia 1918. Opetusministeriö, Punakaartin historiakomitea. Helsinki.
- Salminen, Esko 2007: Päätymätön sota 1918. Sisällissota julkisessa sanassa 1917–2007. Edita, Helsinki.
- Siltala, Juha 2009: Sisällissodan psykohistoria. Otava, Helsinki.
- Soikkanen, Hannu 1967: Kansalaissota dokumentteina : valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917-1918. 1, Mieli- ja tunteiden muovautuminen kohti kansalaissotaa. Helsinki.
- Soikkanen, Hannu 1961: Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. WSOY, Porvoo.
- Soikkanen, Hannu 1998: Vasemmisto ja suojeluskunnat. *Raja railona – näkökulmia suojeluskuntiin*. Toim. Risto Alapuro. WSOY, Porvoo.

- Soininen, Arvo M. 1983: Palkat, toimeentulo ja sosiaalinen rakenne Suomessa 1800–1913. Valtion yhteiskuntatieteellinen toimikunta. Helsinki.
- Stormbom, Nils-Börje 1963: Väinö Linna. Kirjalijan tie. WSOY, Porvoo.
- Strömberg, Kenneth 2004: Vi och dom i rörelsen. Skötsamhet som strategi och identitet bland föreningsaktivisterna i Hovmantorps kommun 1884–1930. Acta Wexionensia Nr 39/2004, Vaxjö University Press. Vaxjö.
- Sulkunen, Irma 1986: Raittius kansalaisuskontona. Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin. Historiallisia tutkimuksia 134. SHS, Helsinki.
- Suodenjoki, Sami & Peltola Jarmo 2007: Köyhä Suomen kansa katkoo kahleitansa. Luokka, liike ja yhteiskunta 1880–1918. Tampere University Press, Tampere.
- Suodenjoki, Sami 2008: Suurlakon riitaisa yksimielisyys. *Kansa kaikkivaltias. Suurlakko Suomessa*. Toim. Pertti Haapala, Olli Löytty, Kukku Melkas ja Marko Tikka. TEOS. Jyväskylä.
- Suodenjoki, Sami 2009a: Kiistämisen rajat. Omapäinen suutari ja työväenliikkeen läpimurto maalaisyhteisössä 1900-luvun alussa. Suomen historian liseniaatintyö. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Suodenjoki, Sami 2009b: Vankileirit. *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. WSOY, Porvoo. s.335–355.
- Takkunen, Jonna 2007: Torpparista lohkotilalliseksi – Honkolan kartanon torppien itsenäistyminen 1900-luvun alussa. Suomen historian kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Tikka, Marko 2006: Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921. Helsinki.
- Teräs, Kari 2001: Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920. SKS, Helsinki.
- Tukkinen, Tauno 2002: Urjalan punaisten henkilötappiot 1918. Omakustanne, Karjalohja.
- Ukkonen, Taina 2000: Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe on historian ja kokemukertomusten tuottamisprosessina. SKS, Helsinki.
- Valonen, Niilo & Korhonen, Teppo 2006: Suomalainen piha: rakennushistoriallisia päälinoja. Gummerus, Jyväskylä.
- Varpio, Yrjö 2007: Väinö Linnan elämä. WSOY, Porvoo.
- Waren, Aksel 1898: Torpparioloista Suomessa. SKS, Helsinki.
- Waren, Aksel 1899: Miten tilaton voi saada maata. NSK:n toimituksia, Helsinki.
- Vihola, Teppo 2004: Pärjääkö pienviljely? Suomen maatalouden historia. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki. s.135–216.

Vuolijoki, Sulo 1939: Torpparivapautus. Sos.-dem. puoluetoimikunta, Helsinki.

Ylikangas, Heikki toim. 1993: Vaikea totuus. Vuosi 1918 ja kansallinen tie. SKS, Helsinki.

Ylikangas, Heikki 1993: Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa. WSOY, Porvoo.